

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
LOCAL RESIDENTS' OPINIONS TOWARDS COMMUNITY PARTICIPATION
IN THE MANAGEMENT OF THE WILD ELEPHANT PROBLEM IN KHAO SOIDAO
WILDLIFE SANCTUARY, SOIDAO DISTRICT, CHANTHABURI PROVINCE

ภาคนิพนธ์
ของ
ฐิติมา เย็นเยือก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ธันวาคม 2560

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
LOCAL RESIDENTS' OPINIONS TOWARDS COMMUNITY PARTICIPATION
IN THE MANAGEMENT OF THE WILD ELEPHANT PROBLEM IN KHAO SOIDAO
WILDLIFE SANCTUARY, SOIDAO DISTRICT, CHANTHABURI PROVINCE

ภาคินพนธ์
ของ
ฐิติมา เย็นเยือก

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ธันวาคม 2560

ใบรับรองภาคินิพนธ์

เรื่อง

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

Local Residents' Opinions towards Community Participation in the Management
of the Wild Elephant Problem in Khao Soidao Wildlife Sanctuary,
Soidao District, Chanthaburi Province

จิตติมา เย็นเชือก

คณะกรรมการสอบภาคินิพนธ์

ประธานสอบภาคินิพนธ์

(อาจารย์ ดร.ขวัญศิริ เจริญทรัพย์)

ประธานที่ปรึกษาภาคินิพนธ์

(อาจารย์ ดร.ขวัญศิริ เจริญทรัพย์)

กรรมการที่ปรึกษาภาคินิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

กรรมการสอบภาคินิพนธ์

(อาจารย์ ดร.เชษฐฉัตร อรุณ)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(อาจารย์ ดร.วิวัฒน์ เพชรศรี)

วันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ฐิติมา เย็นเยือก. (2560). ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. ภาคนิพนธ์. รป.ม.
(การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

คณะกรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์

อาจารย์ขวัญศิริ เจริญทรัพย์ ปร.ค. (การพัฒนาชนบท)	ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ร.ค. (รัฐศาสตร์)	กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความ
คิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ
แก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี วิธีการศึกษา
ใช้การวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ
ในการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือประชากรที่มีสิทธิ์เลือกตั้ง
ในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี จำนวน 397 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์
แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่าประชาชนกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า
ของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการ
การแก้ไขปัญหาช้างป่า แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับคือระดับเห็นด้วย อาทิ การสร้างหอคอยเฝ้าระวัง
การเคาะลำไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง การใช้หุ่นไล่กาไล่ช้าง ระดับไม่แน่ใจ อาทิ การจุดน้ำมัน
สาบเสือไล่ช้าง การเผาลำไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง การใช้ยาจุนผสมน้ำมันก๊าดจุดไฟไล่ช้าง
ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าของชุมชนในภาพรวมอยู่
ระดับเห็นด้วย สามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติและการมีส่วนร่วม
ในกระบวนการประเมินผล

คำสำคัญ : ความคิดเห็น ปัญหาช้างป่า

Thitima Yenyuek. (2017). **Local Residents' Opinions towards Community Participation in the Management of the Wild Elephant Problem in Khao Soidao Wildlife Sanctuary, Soidao District, Chanthaburi Province.** Independent Study. M.P.A. (Local Government). Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University.

Advisory Committee

Kwansiri Chareonsup Ph.D. (Good Governance Development)	Chairman
Associate Professor Chaiyon Praditsil Ph.D. (Political Science)	Member

Abstract

This research aimed to study local residents' opinions about and participation in various solutions to the wild elephant problem in Khao Soidao Wildlife Sanctuary, Soidao District, Chanthaburi province. The mixed method approach of the quantitative and the qualitative methods was used in this study. 397 registered voters in the district participated in the quantitative portion of the research. In-depth interviews and participatory observation were used for the qualitative portion.

The findings showed the overall opinions of local residents toward the solutions to the wild elephant problems were at the uncertain level. The solutions which the residents agreed with were: building watchtowers, chasing elephants while making loud noises with bamboo, and using scarecrows. The solutions which the residents were uncertain about were: burning Siam weed oil, making loud noises with burning bamboo, and burning a mixture of chewing tobacco and kerosene. Residents' opinions towards participation in the solutions were at the level of agreement overall and when ranked from highest to lowest, they agreed with the following aspects: expressing opinions, making decisions, participating in the working process, and participating in the evaluation process.

Keyword: Opinion, Wild Elephant Problem

กิตติกรรมประกาศ

ภาคนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร.ขวัญศิริ เจริญทรัพย์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และ อาจารย์ ดร.เชษฐณรงค์ อรชุน ที่กรุณาได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนในโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ (ให้แนวทางซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาและการปฏิบัติงานซึ่งผู้ศึกษานำไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป) และขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุนตลอดจนเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ให้ความสะดวกในขั้นตอนต่าง ๆ เป็นอย่างดี จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุน จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้ สำเร็จด้วยดี ขอขอบพระคุณ นายอนุชา อินทสร นายอำเภอสอยดาว นายสิทธิชัย บรรพต หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว นายชาติ สมิengkกล้าทัพ ท้องถิ่นอำเภอสอยดาว นายวรายุทธ แซ่โล้ว ปลัดอำเภอฝ่ายปกครอง นายสุรยาลาภพิเศษ เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าเก็บข้อมูลในพื้นที่ และร่วมเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ

ขอขอบพระคุณ ครอบครัว บิดา มารดา และเพื่อน ๆ พี่ ๆ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต รุ่นที่ 4 ที่คอยช่วยเหลือดูแลตลอดจนคอยเป็นกำลังใจในการทำการศึกษาวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้และขอกราบขอบพระคุณบุพการีที่ให้การอบรมเลี้ยงดูและให้โอกาสในการศึกษา คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากภาคนิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตา แต่ บิดา มารดา ครู อาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

จิตติมา เย็นเชือก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2 แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
องค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง.....	6
ลักษณะทั่วไปของช้างในประเทศไทย.....	6
สถานการณ์ของช้างป่าในประเทศไทย.....	8
ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในประเทศไทย.....	11
แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า.....	14
กลไกชุมชน.....	23
ความหมายของการศึกษาชุมชน.....	23
ความหมายของกลไกชุมชน.....	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	41
การวิจัยเชิงปริมาณ.....	41
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	41
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	42
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	44
การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	44
การตรวจสอบข้อมูล.....	45
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	45

สารบัญ

บทที่	หน้า
4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
5 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	72
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	72
สรุปผล.....	72
อภิปรายผล.....	73
ข้อเสนอแนะ.....	75
บรรณานุกรม.....	76
ภาคผนวก.....	81
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	82
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	87

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี	42
2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ.....	55
3 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ.....	55
4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา.....	56
5 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอสอยดาว.....	56
6 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร.....	57
7 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ.....	57
8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวิธีการแก้ไข ปัญหาช้างป่า.....	58
9 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในภาพรวม.....	66
10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ด้านการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไข ปัญหาช้างป่า.....	67
11 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการ แก้ไขปัญหาช้างป่า.....	68
12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า.....	69
13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการการประเมินผลในการแก้ไข ปัญหาช้างป่า.....	70

การวิจัยสภาพประกอบ

สภาพประกอบ

หน้า

1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....

5

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ในสมัยโบราณมีการใช้ช้างในการทำสงคราม โดยถือว่าช้างนั้นเป็นกำลังสำคัญในการสู้ศึกเพื่อเอกราชของไทย ช้างศึกในสมัยโบราณนั้นมีมากมายหลายรัชสมัย เริ่มจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อครั้งสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์ได้รับช้างเผือกมาตัวหนึ่งซึ่งถือเป็นช้างเผือกแรกของกรุงศรีอยุธยา จนพระองค์ได้รับพระราชสมัญญาอีกพระนามหนึ่งว่าพระเจ้าช้างเผือก ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงใช้ช้างศึกต่อสู้กับกองทัพของพม่าและได้เกิดเป็นตำนานพระศรีสุริโยทัยขึ้น นอกจากนี้ยังมีการรบหลังช้างที่สำคัญต่อไทยมากที่สุด ถือเป็นการกู้เอกราชให้กับประเทศไทยนั้นคือในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นการรบระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดีโดยช้างที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้ในการทำศึกครั้งนี้คือเจ้าพระยาไชยานุภาพและเมื่อได้รับชัยชนะก็ได้สมญานามว่า เจ้าพระยาปราบหงสาวดี ส่วนช้างที่พระสมเด็จพระเอกาทศรถผู้น้องทรงช้างนามว่า เจ้าพระยาปราบไตรจักรและต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีเมื่อครั้งที่ประชาชนเกิดความแตกแยก ข้าศึกเข้าโจมตี พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นกำลังรวบรวมชาติไทยให้เป็นปึกแผ่นโดยทรงใช้ช้างในการรบด้วยเช่นกัน เห็นได้ว่าในยามที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ช้างเป็นยุทธปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งของกองทัพ จึงมีการจัดตั้งกรมพระคชบาลขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่จัดหา ฝึกฝนและ ดูแลช้าง มีการแต่งตั้งตำราที่เกี่ยวกับช้างขึ้นมาหลายเล่ม (คนกับช้าง, ออนไลน์, 2558)

ในวิถีชีวิตของคนในอดีตมีความผูกพันอยู่กับช้างในเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ อาทิ ในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงในสมัยสุโขทัยได้มีการบันทึกถึงการค้าช้างค้าม้าอย่างเสรี สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏหลักฐานการส่งช้างเป็นสินค้าออก แม้กระทั่งในศตวรรษที่ 20 ช้างก็ยังเป็นเรือแรงสำคัญในการชักลากซุงออกจากป่า เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ (คนกับช้าง, ออนไลน์, 2558)

แต่ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับช้างในจังหวัดจันทบุรีเป็นลักษณะปัญหาความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง เพราะช้างออกมาหากินในพื้นที่สวนเกษตร โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนโดยมีปรากฏการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ช้างป่าออกมาหากินในสวนผลไม้ ไร่มันสำปะหลัง สวนพืชผัก นาข้าว รวมถึงการทำลายทรัพย์สิน ทำร้ายร่างกายจนบาดเจ็บและเสียชีวิต ดังจะเสนอให้เห็นภาพพอสังเขปดังนี้

วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 เวลา 13.26 น. เกิดเหตุการณ์ช้างป่าแม่ลูกอ่อน 3 ตัว เขยิบชาวบ้านที่หาของป่าบนเขาคลองแดงเสียชีวิต (“ช้างป่าแม่ลูกอ่อนเขยิบชาวบ้าน”, ออนไลน์, 2552)

วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2554 เวลา 19.30 น. เกิดเหตุการณ์ช้างป่าโดยชาวบ้านรำลือว่าหมีใหญ่ ปากบอนทำโขลงช้างป่า ขณะเดินทางเข้าเก็บหน่อกระวานบนเทือกเขาสอยดาว ขากลับโดนช้าง กระต๊อบตายสอง (“ช้างกระต๊อบคน”. ออนไลน์. 2554)

วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2555 เวลา 01.35 น. หมีกริวด่างถูกช้างป่ากระต๊อบเสียชีวิต เนื่องจาก พบช้างป่ากับเพื่อนที่แนะนำให้หนีขึ้นต้นไม้ แต่ไม่เชื่อกลับไปไล่จึงถูกช้างป่าไล่กระต๊อบและเองา แวงกระอักเลือดตายอนาถ (“หมีกริวด่างถูกช้างป่ากระต๊อบเสียชีวิต”. ออนไลน์. 2555)

วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2559 เวลา 11.44 น. ช้างป่า 2 ตัว บุกทำลายพืชสวนและเข้าทำร้าย ชาวบ้านรวมถึงสวนผลไม้ ที่บ้านนากระชาย หมู่ที่ 1 ตำบลทรายขาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เสียหายค่อนข้างมาก โดยที่ชาวบ้านทำหนังสือขอร้องหน่วยงานภาครัฐช่วยเหลือเร่งแก้ไข (เดชา กลิ่นนอก. สัมภาษณ์. 2558)

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เวลา 23.43 น. มีรายงานเหตุการณ์ไม่เป็นทางการ มีรถชน ลูกช้างเมื่อตอนหัวค่ำ ช้างจึงโมโหและเกิดเหตุการณ์ขึ้น มีรถยนต์เสียหาย จำนวน 3 คัน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี (อิทธิพัทธ์ สุริยะรังสี. สัมภาษณ์. 2559)

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เวลา 23.53 น. เกิดเหตุการณ์ช้างป่า จำนวน 1 โขลงประมาณ 40 ตัว ถนนสาย จันทบุรี-สระแก้ว กม.53 ออกนอกป่าพื้นที่เขาสอยดาวขึ้นมาอยู่บนถนนสายหลัก ได้ทำร้ายนายรัตน เบจมาพงษ์ เจ้าหน้าที่รองหัวหน้าป่าไม้เขาสอยดาว ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ก่อนนำตัวส่งโรงพยาบาลสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี (นิรันดร์ ปัญญา. สัมภาษณ์. 2559)

เห็นได้ว่าการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างป่า ทำให้เกิดการบาดเจ็บและเสียชีวิต นับวัน ปัญหาความรุนแรงของคนกับช้างป่าทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ผ่านมามีชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้มีความ พยายามหาแนวทางการแก้ปัญหา โดยการแต่งตั้งกรรมการและทำแผนแก้ปัญหาช้างป่าร่วมกัน เพื่อลด ความสูญเสียที่จะเกิดขึ้น เช่น แผนการเฝ้าระวังร่วมกัน การทำแนวกันชน การฟื้นฟูแหล่งอาหารในป่า รวมถึงการลงขันกันจัดหาฝักและผลไม้มาเทกองไว้ให้ช้างป่ากิน เพื่อป้องกันช้างป่าเข้าเพื่อที่เกษตรกร เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2559 : 24)

ในทางวิชาการได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ช้างป่า-ชุมชน: สถานการณ์และทางออก” การนำเสนอผลการแลกเปลี่ยนพร้อมอภิปรายสรุป การนำเสนอประสบการณ์การแก้ปัญหาช้างป่า โดยฐานชุมชน แนวทางและทางออกของการจัดการปัญหาช้างป่ากับชุมชน ซึ่งนายชิษณุวัฒน์ มณีศรีขำ ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม กล่าวถึงประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหา คนกับช้างในภาคกลาง และกล่าวว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือ คนต้องเข้าใจพฤติกรรมของช้างและเรียนรู้ ที่จะอยู่ร่วมกันและไม่ควรทำร้ายหรือรุนแรงต่อช้างและคนต่างก็ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดท่ามกลาง บริบทของพื้นที่และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปรวมถึงเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนถึงวิถีชีวิตของคนกับช้าง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2559 : 18)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เริ่มมีมาอย่างต่อเนื่องหลายปี แม้ว่าทุกภาคส่วนพยายามร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ แต่ก็ตาม แต่ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีจุดอ่อนในมิติองค์ความรู้ของชุมชนเนื่องจากการแก้ไขปัญหาที่ละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอำเภอสอยดาว ที่ต้องเผชิญกับปัญหาช้างป่าหลายครั้งจากปัญหาช้างป่าออกหากิน บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดทำงานวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี โดยผู้วิจัย มีความคาดหวังว่าผลงานชิ้นนี้จะเป็นองค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นแนวทางที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหา เรื่องช้างป่าได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการศึกษาโดยเริ่มต้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 จนถึง พ.ศ. 2560 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวพื้นที่ในเขตอำเภอสอยดาว มีโขลงช้างป่าบุกกรุกเข้ามาทำลายทรัพย์สิน พืชผลทางการเกษตร สวนผลไม้เสียหายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นถึงขั้นการทำร้ายชาวบ้านบาดเจ็บและเสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการวิจัย

พื้นที่ของการวิจัยใช้พื้นที่อำเภอสอยดาวจังหวัดจันทบุรี เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ เนื่องจากพื้นที่อำเภอสอยดาวมีอาณาเขตติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์ป่าเขาสอยดาว

ขอบเขตในด้านประชากรของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้ง ในเขตพื้นที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาจะช่วยเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะสามารถนำผลการศึกษาไปพัฒนาเป็นนโยบายที่บูรณาการความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

นิยามศัพท์เฉพาะ

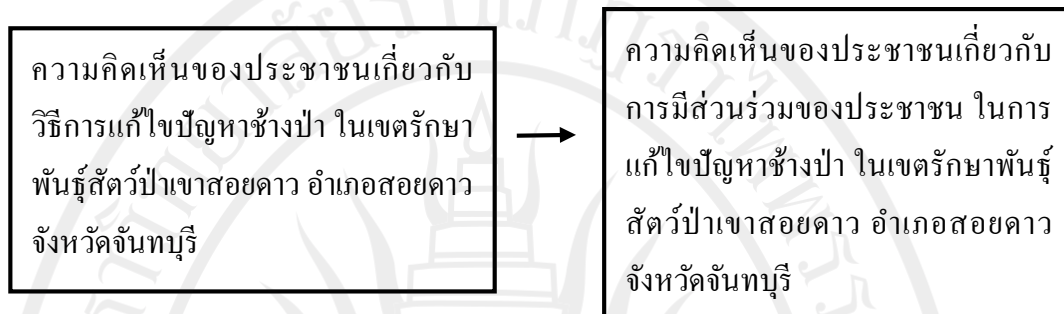
เพื่อเป็นแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

1. กลไกชุมชน หมายถึงวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาช้างป่าของชุมชน
2. ช้างป่า หมายถึงกลุ่มโขลงช้างป่าที่อยู่อาศัยในป่าบริเวณเขาอ่างฤๅไน และป่ารอยต่อ 5 จังหวัดในภาคตะวันออก
3. วิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า หมายถึงวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าโดยภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่อดีตของประชาชนในเขตอำเภอสอยดาว
4. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตอำเภอสอยดาวในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในการประเมินผล
5. ประชาชน หมายถึงประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย สามารถสรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง

1.1 ลักษณะทั่วไปของช้างในประเทศไทย

1.2 สถานการณ์ของช้างป่าในประเทศไทย

1.3 ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในประเทศไทย

1.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

2. กลไกชุมชน

2.1 ความหมายการศึกษาชุมชน

2.2 ความหมายของกลไกชุมชน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้เกี่ยวกับช้าง

ลักษณะทั่วไปของช้างในประเทศไทย

1. ประเภทของช้าง

ช้างที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ช้างไทยอยู่ในตระกูล Indian Elephant หรือ Asian Elephant มีถิ่นกำเนิด และอาศัยอยู่ในป่าโปร่งชื้นที่มีน้ำและอาหารอุดมสมบูรณ์ทุกจังหวัด โดยกระจายตัวอยู่ทางด้านเหนือ ด้านตะวันตก ด้านใต้และเขตติดต่อกับทางพม่า ในประเทศไทยมีการแบ่งแยกช้างตามสถานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกเป็น 2 ประเภท คือช้างป่าและช้างเลี้ยง (สมาพร คล้ายวิเชียร, เกษสุดา นุรณพันธ์ศักดิ์และกัญชิวา นากินชาติ. 2550 : 21)

1.1 ช้างป่า

ช้างป่ามีถิ่นฐานอยู่ตามป่าเมืองร้อนป่าดงดิบเขตร้อน ชายฝั่งทะเลและบริเวณเทือกเขา สภาพการดำรงชีวิตในขณะที่ช้างอยู่ในป่า สีของมันจะกลมกลืนไปกับสิ่งแวดล้อมซึ่งสังเกตเห็นได้ยาก แต่ช้างจะทำเสียงต่ำ ๆ เบา ๆ อยู่ในลำคอเป็นสัญญาณติดต่อกันตลอดเวลาเพื่อบอกตำแหน่งซึ่งกันและกันสามารถสื่อสารกัน ได้ด้วยการส่งเสียงอินฟราซาวด์ ซึ่งเป็นคลื่นเสียงความถี่ต่ำ การหากินของช้างมีพื้นที่กว้างและสามารถหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี จากการที่ช้างกินอาหารจึงมีการขับถ่ายมาก มูลช้างจะเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่ง โดยเป็นเครื่องมือชี้ให้บรรดานายพราน สามารถติดตามล่าช้างได้สะดวกยิ่งขึ้น (สาย จันท์. 2513 : 35)

1.2 ช้างเลี้ยง

ความหมายของช้างเลี้ยงสามารถแบ่งช้างเลี้ยงออกเป็น 3 พวกใหญ่ ๆ (เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ. 2548 : 41) คือ

1.2.1 ช้างภาคอีสาน เลี้ยงเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยงใช้งานบ้างเล็กน้อย ถ้ามีลักษณะดีจะใช้เป็นช้างต่อในการจับช้าง (โดยวิธีโพนช้าง) ที่ประเทศลาว เขมร เมื่อได้ช้างป่าก็จะทำการฝึกและตัวช้างที่ตีเก็บไว้ ส่วนที่ไม่สวยฝึกไม่ได้ก็จะขายไปลากไม้ที่ภาคเหนือหรือภาคใต้

1.2.2 ช้างภาคเหนือ เลี้ยงเพื่อเป็นสัตว์ใช้งานใช้ในการลากไม้เป็นหลักในการทำงาน ชาวบ้านมักไม่จับช้างเองแต่จะไปซื้อช้างที่ใช้งานได้แล้วจากภาคอีสานและจากกระเหรี่ยงบริเวณชายแดน

1.2.3 ช้างกระเหรี่ยง เลี้ยงเพื่อเป็นสัตว์ใช้งานชักลากไม้และบรรทุกสิ่งของ ส่วนมากชาวบ้านจะจับช้างเองได้โดยใช้เพี้ยดเล็ก หลุมพราง ฯลฯ มักจะขายช้างในหมู่บ้านเดียวกันหรือไม่ก็ขายให้กับคนทางภาคเหนือ

2. ความสำคัญของช้างป่าต่อสังคมไทย

ช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม โดยสภาพธรรมชาติแล้วช้างเป็นสัตว์ป่าแต่ได้มีการนำมาเลี้ยงทำให้ช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของสัตว์เลี้ยง ช้างเป็นสัตว์ที่มีความผูกพันต่อคนไทยและประเทศไทยนานนับพันปี โดยมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและสถาบันหลัก 3 สถาบัน คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งสามารถเห็นได้จากในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปช้างได้ปรากฏอยู่บนธงชาติไทยมาก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นธงไตรรงค์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ช้างมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและช้างเผือกยังเป็นสิ่งคู่บารมีของพระมหากษัตริย์ จวบจนในรัชกาลปัจจุบัน ในอดีตที่ผ่านมายามศึกสงครามช้างจะเป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญยิ่ง คู่ชาติไทยมาตลอด ในยามสงบช้างจะเป็นสัตว์พาหนะใช้ในการขนส่งและใช้แรงงานในการชักลากไม้ซุง สัมพันธภาพแห่งความผูกพันระหว่างคนไทยและช้าง จึงเป็นเรื่องราวที่ลึกซึ้งกว่าแผ่นดินใด ๆ ในโลก ช้างจึงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยมาตราบนานเท่าทุกวันนี้ (มัทนา ศรีกระจ่าง. 2550 : 4)

3. ความสำคัญของช้างป่าในระบบนิเวศ

ช้างเป็นสัตว์สังคม ชอบอยู่รวมกันหลาย ๆ ตัว ประมาณ 5 - 10 ตัว หรือบางโขลงอาจมีช้างถึง 20 ตัว จำนวนช้างในแต่ละโขลงจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัย ความเหมาะสมด้านต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น สภาพถิ่นที่อยู่อาศัย ปริมาณน้ำและอาหาร ตลอดจนปัจจัยคุกคามที่มีต่อช้างด้วยเช่นกัน ช้างเป็นสัตว์กินพืชเป็นอาหาร ซึ่งอาหารส่วนใหญ่ของช้าง คือ หญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ ในวันหนึ่งช้างมีความต้องการอาหารประมาณ 250 กิโลกรัม ต้องการน้ำ 300 ลิตร เพื่อกินและเล่น จากปริมาณอาหารของช้างที่ต้องการมากถึงวันละ 250 กิโลกรัม และคายไยจากพืชอาหารทำให้ช้าง

จับถ่ายมูลออกมากและมูลข้างใต้ กลายเป็นปุ๋ยให้แก่ป่าปีละมาก ๆ เช่นกัน ทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อแมลงบางชนิด เช่น ค้างคาวปากแข็งบางชนิดอาศัยมูลข้างในการวางไข่ การจับถ่ายมูลข้างยังเป็นการกระจายเมล็ดพันธุ์ ให้กับพืชบางชนิดที่ข้างกินเข้าไปด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ข้างยังเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศที่ข้างอาศัยอยู่โดยพฤติกรรมการหากินของข้างยังเอื้อประโยชน์ต่อสัตว์ป่าอีกหลายชนิด เช่น กระตัง วัวแดง เก้ง กวาง เป็นต้น กล่าวคือ กิ่งไม้ที่ข้างโน้มหรือหักลงมา กินแล้วเหลือบางส่วนทิ้งไว้ให้กับสัตว์อื่นได้กินอีกด้วย บางครั้งกิ่งไม้ที่หักหรือโน้มลงมา นั้นแตกยอดและใบอ่อนในระดับที่สัตว์กินพืชสามารถกินได้ถึง นอกจากนี้ข้างยังสามารถเดินเข้าไปหากินในป่าที่รกชัฏทำให้สัตว์ ที่มีขนาดเล็กกว่าเดินตามด้านข้างไปหากินได้ (ภาคิข้างไทย, ออนไลน์, 2550)

เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ (2548 : 5) ได้กล่าวถึงความสำคัญของข้างป่าไว้ว่า ข้างป่ามีความสำคัญยิ่งต่อระบบนิเวศของป่าเขตร้อน เพราะช่วยสร้างแหล่งอาหารให้แก่สัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ ช่วยกระจายพันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารของสัตว์ป่าบางชนิดและยังเป็นตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของป่าเนื่องจากข้างป่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายในป่าที่มีขนาดใหญ่ มีแหล่งอาหาร แหล่งดิน โป่งและแหล่งน้ำ แหล่งธรรมชาติ ที่สมบูรณ์ หากป่าใดมีข้างป่าอาศัยอยู่ก็ย่อมเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารในพื้นที่ป่าแห่งนั้น

สถานการณ์ของข้างป่าในประเทศไทย

1. จำนวนประชากรข้าง

ประชากรข้างป่าในประเทศไทยมีประมาณ 3,000 -5,000 ตัว (ศุภนิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริมานะกุล, 2557 : 9) แต่ในปัจจุบันข้างป่าในประเทศไทย มีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพื้นที่ป่ามีจำนวนลดลง เหลือเพียง ร้อยละ 26 และเป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่ป่าเป็นที่อยู่อาศัยของข้างป่า ลดลงเหลือร้อยละ 10 เท่านั้นและเนื่องจากข้างเป็นสัตว์ที่ต้องการพื้นที่อยู่อาศัยในสภาพตามธรรมชาติที่กว้างขวางมากกว่าสัตว์อื่น ๆ การลดลงของพื้นที่ป่าจึงมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของข้างเป็นกลุ่มแรก (ไสว วังหงษา, 2547 : 112-113) ได้สรุปสาเหตุของการลดลงของประชากรข้างป่าไว้ดังนี้

1.1 ความต้องการพื้นที่ในการพัฒนาเกษตรกรรม พื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ พื้นที่ราบระหว่างภูเขา มนุษย์พัฒนาพื้นที่เพื่อทำการเกษตรกรรม ไร่ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด พริก ทำให้ข้างป่าที่อาศัยอยู่ต้องพากันอพยพย้ายที่อยู่อาศัย เคลื่อนย้ายที่หากิน ไปบนภูเขาสูง ซึ่งเป็นที่ที่มีความลาดชันและขาดแคลนแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในบางฤดูกาล เช่น ฤดูแล้งข้างมักจะเคลื่อนย้ายหากินลงสู่พื้นที่ราบต่ำ เพื่อหาแหล่งน้ำและอาหาร จึงจำเป็นต้องเดินผ่านพื้นที่เพาะปลูก ข้างก็จะกินและเหยียบพื้นที่ชาวบ้านปลูกไว้ เกิดเป็นกรณีการเผชิญหน้าระหว่างคนและข้างป่า

1.2 การพัฒนาประเทศที่ไม่พิจารณาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้รัดกุมในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เช่น การสร้างเขื่อนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การตัดถนนผ่านพื้นที่ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าและสัตว์ป่าชนิดอื่น โดยเฉพาะช้างป่าทำให้ช้างป่าไม่มีความปลอดภัยในการเคลื่อนย้ายหากินและส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของช้าง

1.3 การเลี้ยงสัตว์ในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งสัตว์ที่ประชาชนในพื้นที่นำไปเลี้ยงในป่า อาจเข้าไปแย่งอาหารของสัตว์ป่าทำลายพืชอาหารของสัตว์ป่าและที่สำคัญอาจเป็นการนำเชื้อโรคบางชนิดเข้าไปติดต่อกับช้างป่าด้วย เช่น โรคคอบวม โรคแอนแทรกซ์ โรคปาก-เท้าเปื่อย โรคฉี่หนู โรค เป็นต้น

1.4 ไฟป่า โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของมนุษย์ มากกว่าที่จะเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ เช่น การเผาป่าเพื่อต้องการที่ทำมาหากิน การเผาป่าเพื่อให้ทางโล่งซึ่งเหมาะที่จะเข้าไปหาของป่าหรือเผาป่าเพื่อให้ผักหวานแตกใบ ซึ่งบางครั้งเป็นการรบกวนที่อยู่อาศัยของช้างป่าและทำให้พืชอาหารของช้างป่าบางชนิดหมดไป

1.5 ศัตรูตามธรรมชาติที่ทำหน้าที่ในการควบคุมประชากรช้างป่า ได้แก่ สัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่ เช่น เสือและสิงโต ลดจำนวนลงจนอยู่ในขั้นวิกฤตเช่นเดียวกับช้างป่า ทำให้การควบคุมประชากรช้างป่าโดยสัตว์ผู้ล่าเหล่านี้ลดลง

1.6 เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ จึงมีการไล่ล่าฆ่าช้างป่าเพื่อเอามาขายและไล่ล่าลูกช้างป่าเพื่อนำลูกช้างมาขายให้กับธุรกิจการท่องเที่ยวและธุรกิจด้านอื่น ๆ ทำให้ช้างป่าจำนวนมากเสียชีวิตและช้างป่ากลายมาเป็นช้างบ้าน เพราะสูญเสียสัญชาตญาณในการดำรงชีวิตในป่าจึงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของมนุษย์

2. การกระจายตัวของช้างป่า

การกระจายตัวของช้างป่าพบการกระจายอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ 68 แห่ง โดยกระจายในอุทยานแห่งชาติ 38 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 30 แห่ง เนื้อที่ 52,000 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 30 ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในประเทศไทย (ศุภนิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริमानะกุล, 2557 : 9)

ปัจจุบันช้างป่าในประเทศไทยส่วนใหญ่กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ป่าทั่วประเทศไทย จากการศึกษพบว่าพื้นที่ป่าที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ช้าง มี 5 แห่ง (ไสว วังหงษา, 2547 : 49) คือ

2.1 ป่าซึ่งประกอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อุ้มผาง สลักพระ อุทยานแห่งชาติแม่ฮ่องสอน เขื่อนเขาแหลม เขื่อนศรีนครินทร์ เอราวัณ เถลิมรัตนโกสินทร์ ป่ากุยบุรี ป่าสงวนแห่งชาติน้ำโจน เขาพระฤๅษี-น้ำแร่และเกริงกระเวีย หนองน้ำซับ รวมพื้นที่มากกว่า 12,123 ตารางกิโลเมตรหรือ 7,576,875 ไร่ และมีช้างป่าประมาณ 400 เชือก

2.2 เขื่อนเขาเพชรบูรณ์และเขื่อนเขาภูพานซึ่งประกอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อุทยานแห่งชาติภูพาน ภูกระดึง ทุ่งแสลงหลวง มีพื้นที่รวม 4,983 ตารางกิโลเมตรหรือ 3,114,375 ไร่ มีช้างป่าประมาณ 400 เชือก

2.3 เทือกเขาสันกำแพงได้แก่ อุทยานแห่งชาติ มีช้างประมาณ 200 เชือก ในพื้นที่ 2,186 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,366,250 ไร่ และเทือกเขาพนมดงรักประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ ทับลาน/ปางสีดา มีเนื้อที่รวม 3,084 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,927,500 ไร่ มีช้างป่าประมาณ 140 เชือก

2.4 เทือกเขาจันทบุรีตะวันตกประกอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขาสอยดาว อุทยาแห่งชาติเขาคิชฌกูฏและอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง รวมเนื้อที่ 1,833 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,145,625 ไร่ มีช้างป่าประมาณ 140 เชือก

2.5 ภาคใต้ฝั่งตะวันตกประกอบด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง/อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง มีพื้นที่ 2,344 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,465,000 ไร่ มีช้างป่าประมาณ 50 เชือก และบริเวณพื้นที่รอยตะเข็บชายแดนไทย-มาเลเซีย

3. พื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าที่สำคัญในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทย

พื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าที่สำคัญ 7 แห่งได้แก่ (1) กลุ่มป่าตะวันตก (2) กลุ่มป่าแก่งกระจาน (3) กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ (4) กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว (5) กลุ่มป่าตะวันออก (6) กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และ (7) กลุ่มป่าภาคเหนือ (อมก๋อย-แม่ต๋อน) โดยพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ประชากรช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระในกลุ่มป่าตะวันตก อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงในกลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนในกลุ่มป่าตะวันออก อุทยานแห่งชาติกุยบุรีในกลุ่มป่าแก่งกระจาน (ศุภนิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริมานะกุล. 2557 : 9-10)

4. สถานภาพของช้างป่า

ช้างป่าเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่าพุทธศักราช 2535 และอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I) ของอนุสัญญา CITES ทั้งนี้ IUCN Red List (2012) และ Thailand Red Data (2005) จัดให้ช้างป่ามีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) เนื่องจากช้างเป็นสัตว์คุ้มครอง พ.ร.บ.คุ้มครองช้างตามพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่าพุทธศักราช 2464 (ศุภนิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริมานะกุล. 2557 : 10)

พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พระพุทธศักราช 2464

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พระพุทธศักราช 2464

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ใช้ตั้งแต่วันที่โฆษณาในราชกิจจานุเบกษาขึ้นไป

มาตรา 3 พระราชบัญญัตินี้ว่าด้วยการรักษาช้างป่า ร.ศ.119 (พ.ศ.2443) กับในกฎเสนาบดีซึ่งเสนาบดีกระทรวง มหาดไทยได้ตราขึ้นเนื่องจากพระราชบัญญัติ

มาตรา 17 ผู้ใดจับช้างป่าโดยวิธีใด ๆ ก็ตามโดยมิได้รับอนุญาตตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัตินี้ ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกว่า 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 800 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วยทั้ง 2 สถานส่วนช้างซึ่งผู้กระทำความผิดจับได้นั้น ให้รับเป็นของหลวง

มาตรา 18 ผู้ใดฆ่าช้างป่าโดยวิธีใด ๆ ก็ตามผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษสำหรับช้างป่า 1 ตัวที่ได้ฆ่าตาย คือจำคุกไม่เกินกว่า 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วย 2 สถาน

มาตรา 19 ผู้ใดทำร้ายช้างป่าโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 18 ปี

มาตรา 20 แต่การลงโทษตามความใน 2 มาตรา ข้างบนนั้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นปัญหาจาก พ.ร.บ.คุ้มครองช้างป่า ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีปัญหา ช้างป่าบุกกรุกกินพืชสวน พืชไร่ ทำร้ายร่างกาย การเพิ่มจำนวน ช้างป่ามากขึ้น ทำให้ไม่สามารถลดจำนวนช้างป่าได้ อาทิ ทำหมัน ลดจำนวนช้าง

5. ปัจจัยคุกคาม

ปัจจุบันพื้นที่ป่าอนุรักษ์หลายแห่งมีสภาพเป็นหย่อมป่าขนาดเล็กที่แยกจากกัน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศและการขยายพื้นที่เกษตรกรรม รวมทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของช้างป่า จากการศึกษาปัจจัยคุกคามในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในปี 2547-2553 พบว่าปัจจัยการล่าช้างในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เกิดขึ้นเป็นส่วนน้อยเนื่องจากทางภาครัฐให้ความสำคัญในการป้องกันและปราบปราม แต่ปัจจัยหลักที่คุกคามช้างป่า คือการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย (Habitat Loss) และการแบ่งแยกของถิ่นที่อยู่อาศัย (Habitat Fragmentation) (ศุภนิจ วัฒนพรสวรรค์ และชนาวุฒิศิริมานะกุล. 2557 : 10)

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

1. สถานการณ์ปัญหา

สภาพปัญหาในปัจจุบันสถานการณ์ของช้างป่าในประเทศไทยกำลังตกอยู่ในสภาวะวิกฤตที่เป็นเช่นนี้เพราะเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเพิ่มมากขึ้น โดยช้างมักออกมากินพืชไร่ บริเวณชายป่า ปรากฏการณ์นี้หากมองอย่างผิวเผินจะเห็นว่า คนรุกที่ช้างหรือช้างรุกที่คนหรืออีกประเด็นหนึ่งก็คือช้างอดอยากเพราะขาดน้ำและอาหาร จึงออกมากินพืชไร่ของชาวบ้าน แต่หากพิจารณาถึงสาเหตุของสภาพการณ์ดังกล่าวอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นภาพสะท้อนของวิกฤตการณ์สภาพปัญหาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าของประเทศไทยในแต่ละพื้นที่ กล่าวคือจากการสำรวจพบว่าผืนป่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทยที่กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ มีไม่น้อยกว่า 90 ผืนป่า แต่มีเพียง 48 ผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความเหมาะสมที่จะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ เช่น ช้างป่า (ไสว วังหงษา. 2547 : 47)

2. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (นพพร อังคุโชติ. 2551 : 15)

2.1 ปัจจัยด้านการลดขนาดของถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ เมื่อผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นหย่อม ๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่รอบชายป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่าจึงลดขนาดลงเรื่อย ๆ และเป็นการบีบบังคับให้สัตว์ป่าที่ใช้พื้นที่หากินขนาดใหญ่ เช่น ช้างป่าประสบความยากลำบากในการอยู่รอด นอกจากนี้ยังพื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวมากขึ้นเท่าใด ก็จะทำให้เกิดสภาพที่เป็นขอบป่ามากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่ช้างจะเคลื่อนย้ายเข้ามาในแปลงเกษตรได้มากขึ้น ในหลายกรณีพื้นที่เกษตรกรรมยังเป็นพื้นที่ราบซึ่งตั้งอยู่ระหว่างผืนป่าธรรมชาติสองฝั่งจึงเป็นเสมือนทางบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านแปลงเกษตรเพื่อเดินข้ามไปยังป่าอีกฝั่งหนึ่ง (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 4) ดังปรากฏในพื้นที่ผืนป่าทั่วทุกภาคในประเทศไทย ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าภูหลวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ

2.2 ปัจจัยด้านรูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรช้างตามธรรมชาติ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าประเทศไทย (2550 : 3) กล่าวว่า รูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรช้างที่ปรากฏในปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่เคยเป็นมาในอดีต แม้ว่าถิ่นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมจะถูกทำลายหรือถูกเปลี่ยนแปลงสภาพโดยมนุษย์ไปแล้ว จากการศึกษาของมัทนา ศรีกระจำจ (2548 : 28) พบว่า ค่าน้ำหรือแหล่งอาหารของช้างป่าในป่าบริเวณอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ซึ่งในอดีตช้างป่าเคยใช้เป็นประจำได้กลายเป็นค่าน้ำ เนื่องจากมีสภาพเสื่อมโทรมและถูกแปรสภาพไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ในปัจจุบันยังคงพบช้างป่าออกไปหากินในบริเวณดังกล่าวเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าสลักพระ จึงเป็นไปได้ว่า ในบางพื้นที่ช้างอาจเคลื่อนย้ายมายังพื้นที่เกษตรกรรม อันเนื่องจากบริเวณดังกล่าวตั้งอยู่ในเส้นทางการเคลื่อนย้ายผ่านตามธรรมชาติและเมื่อช้างป่าได้สัมผัสกับพืชผลทางการเกษตร จึงเกิดความคุ้นเคยและช้างบางตัวอาจปรับตัวมาอาศัยอยู่ใกล้พื้นที่เกษตรกรรมในช่วงเวลากลางวัน เพื่อรอเข้ามาหากินในพื้นที่เกษตรกรรมในช่วงเวลากลางคืน

นอกจากพฤติกรรมการหากินของช้างป่าตามค่าน้ำหรือแหล่งอาหารแล้วเมื่อช้างเพศผู้ย่างเข้าสู่วัยรุ่น คือมีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป จะเริ่มแยกตัวออกมาจากฝูง เพื่อหากินอิสระตามลำพังและเพื่อหาคู่ผสมพันธุ์ (ไสว วังหงษา, 2547 : 109) ซึ่งพฤติกรรมการหาคู่ของช้างเพศผู้ที่ออกมาหากินตามลำพังนี้ทำให้ช้างมักบุกรุกเข้าไปกินพืชผลทางการเกษตรก่อให้เกิดความเสียหายแก่เกษตรกร อันนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างช้างป่าและเกษตรกรที่อยู่รอบชายป่า

2.3 ปัจจัยด้านการขาดแคลนอาหารและน้ำฝนในแหล่งที่อยู่ของช้างป่า ปัจจัยด้านนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของถิ่นที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ในช่วงฤดูแล้งปริมาณอาหารและน้ำในผืนป่ามีจำนวนลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการบริโภคของช้างป่า ทำให้ช้างป่ามักออกมาหา

กินนอกผืนป่า โดยเข้าไปกินพืชไร่ของเกษตรกรที่อยู่บริเวณชายป่า ซึ่งปัจจัยด้านการขาดแคลนอาหารและน้ำนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ช้างป่าออกมาหากินนอกเขตป่า ปรากฏการณ์นี้พบในช้างป่าทั้งที่แอฟริกาและช้างป่าในทวีปเอเชีย เช่น ในประเทศศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ภูฏาน เวียดนามและจีน (ไสว วังหงษา, 2547 : 52) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากความสามารถของพื้นที่ป่าในการรองรับจำนวนช้างป่ามีจำนวนจำกัด ในขณะที่พื้นที่เกษตรที่อยู่โดยรอบเป็นพื้นที่ปลูกพืชที่เป็นอาหารของมนุษย์ ส่วนมากเป็นอาหารของช้างป่าด้วยเช่นกันและมีแหล่งน้ำที่จัดสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเกษตรเท่ากับเป็นตัวชักนำให้ช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น ลักษณะที่ช้างทำความเสียหายต่อพื้นที่เกษตร คือการกัดกินพืชเกษตร เช่น ข้าว โปด อ้อย ปาล์ม เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการกินอาหารแล้วพบว่าช้างจะมีสัดส่วนในการกินพืชที่เป็นอาหารประมาณ 60% ของพืชที่โคนหรือกิ่งส่วนที่เหลืออีกประมาณ 40% จะหลุดร่วงหรือปล่อยทิ้งไว้บริเวณพื้นที่หากินภายในป่าเพื่อเป็นอาหารของสัตว์อื่นต่อไป

ในประเทศไทยปัจจัยด้านการขาดแคลนอาหารและน้ำฝนในแหล่งที่อยู่ของช้างป่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในหลายพื้นที่ เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนในป่ามีปริมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสัตว์ป่าและพืชพันธุ์ไม้ป่า ทำให้สภาพป่าขาดความอุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำและแหล่งอาหารเสื่อมโทรม ช้างซึ่งเป็นสัตว์กินพืชที่มีขนาดใหญ่ มีความต้องการน้ำและพืชอาหารในปริมาณมาก จึงได้ออกมาหากินในแหล่งน้ำและแหล่งอาหารรอบชายป่าและได้บุกรุกเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมรอบชายป่า อันนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับช้างป่าในบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่รอบชายป่า

2.4 ปัจจัยด้านการเข้ามาใช้แหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตร แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร อาทิ อ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำหรือคลองชลประทานมักตั้งอยู่ตามแนวขอบป่า ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้าง ในฤดูแล้งที่น้ำเป็นทรัพยากรที่ขาดแคลน ช้างป่าจึงมักเข้ามาใช้ประโยชน์ในแหล่งน้ำเหล่านี้เช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่ช้างจะเข้ามาอยู่ในระยะใกล้หรือเคลื่อนผ่านพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเข้าถึงแหล่งน้ำ โดยมีรายงานว่าช้างสามารถระบุตำแหน่งของแหล่งน้ำขนาดใหญ่ได้อย่างแม่นยำ การจะระบุให้ได้อย่างแน่ชัดว่า ช้างกินพืชเกษตรเนื่องจากอยู่บนเส้นทางเข้าถึงแหล่งน้ำหรืออาจเพียงใช้แหล่งน้ำดังกล่าวโดยบังเอิญ ระหว่างการออกมากินพืชเกษตรขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมเฉพาะเจาะจงในแต่ละพื้นที่ (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 4) พฤติกรรมของช้างป่าที่เข้ามาใช้แหล่งน้ำในพื้นที่ทางการเกษตร ดังปรากฏในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติ

แก่งกระจาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นต้น

2.5 ปัจจัยด้านคุณค่าอาหารและรสชาติของพืชผลทางการเกษตร พันธุ์พืชเกษตรที่มนุษย์คัดเลือกมาปลูกในเชิงพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พืชที่มีความเหมาะสมต่อการบริโภค ทั้งขนาด รสชาติ และกลิ่น รวมไปถึงคุณค่าทางสารอาหาร เมื่อช้างได้ลิ้มลองรสชาติของพืชเกษตร ซึ่งหลายชนิดมีความคล้ายคลึงกับพืชอาหารตามธรรมชาติแต่มีคุณค่าทางสารอาหารเหนือกว่ามาก จะทำให้ช้างเกิดแรงจูงใจในการออกมากินพืชเกษตรอีก นอกจากนี้ น้ำตาลซูโครสในพืชเกษตรหลายชนิดยังทำให้รสชาติดีและให้พลังงานแก่ช้างได้มากกว่าพืชอาหารตามธรรมชาติที่มักมีเส้นใยสูงและย่อยยาก (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 5) การที่ช้างติดใจในรสชาติของพืชผลทางการเกษตร ส่งผลให้เกิดการบุกรุกทำลายพืชผลทางการเกษตรในหลายพื้นที่ ดังเช่น ในบริเวณรอบเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรีมีการปลูกสับปะรด มะม่วง และขนุน บริเวณรอบเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานมีการปลูกสับปะรด ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ขนุน มะพร้าว มะม่วง มะละกอ และฝรั่ง บริเวณรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ มีการเพาะปลูกอ้อย ข้าวโพด มะละกอ มะม่วง และถั่วฝักยาว บริเวณรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงมีการเพาะปลูกข้าวโพด อ้อยและลูกเดือย เป็นต้น ซึ่งพืชผลทางการเกษตรที่เพาะปลูกในพื้นที่รอบผืนป่าดังกล่าวล้วนเป็นพืชไร่ที่มีรสชาติดีและมีคุณค่าทางอาหาร จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้ช้างป่า ออกมาหากินพืชไร่เหล่านี้ในพื้นที่การเกษตรแทนการหากินในพื้นที่ป่า ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่พืชไร่และเป็นชนวนเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในแต่ละพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม หน่วยงานและประชาชนในพื้นที่ที่ดำเนินการ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 แนวทาง (ไสว วังหงษา, 2547 : 113) ได้แก่

1. การบริหารจัดการจำนวนช้างป่าในพื้นที่

แนวทางนี้เริ่มต้นจากการศึกษาจำนวนประชากรช้างป่าที่อยู่ในพื้นที่ ดัชนีที่ชี้ให้เห็นว่าช้างป่าเริ่มอยู่ในภาวะที่เกินความสามารถของพื้นที่ในการรองรับประชากร คือหนาแน่นรวม (Crude Density) พื้นที่ที่ดีที่สุดสามารถรองรับประชากร ช้างป่าได้เพียง 0.19 ตัวต่อตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบที่มีสภาพป่า 60% ทุ่งหญ้า 40% มีแหล่งน้ำ กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ดังนั้นพื้นที่ใดที่จำนวนช้างป่าใกล้เคียงตัวเลขนี้ ควรพิจารณาการรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น

พฤติกรรมการต่อสู้กันของช้างเพศผู้วัยเจริญพันธุ์ โดยปกติช้างเพศผู้วัยเจริญพันธุ์แยกตัวออกมาหากินโคเคี้ยว โอกาสที่ช้างเพศผู้วัยเจริญพันธุ์จะเผชิญหน้ากัน ก็ต่อเมื่อในพื้นที่นั้นมีจำนวนประชากรมาก ลัดส่วนระหว่างเพศผู้และเพศเมียของช้างแรกเกิดไม่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อ

ประชากรมีจำนวนมากขึ้นเท่าใดโอกาสที่ช้างเพศผู้วัยเจริญพันธุ์ต่อสู้กันก็มีมากขึ้นเท่านั้น การต่อสู้กันของช้างเพศผู้ จึงเป็นตัวชี้จำนวนประชากรช้างป่าในพื้นที่ได้อย่างหนึ่ง ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน การต่อสู้กันของช้างเพศผู้เริ่มพบเห็น ได้มาตั้งแต่ ต้นปี 2546 พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีความหนาแน่นรวมของช้างป่าเท่ากับ 0.126 ตัวต่อตารางกิโลเมตร (ไสว วังหงษา. 2547 : 113)

หากช้างป่ามีจำนวนประชากรมากเกินกว่าพื้นที่สามารถรองรับได้ แนวทางในการบริหารจัดการจำนวนช้างป่าในพื้นที่ มี 2 แนวทาง ดังนี้

1.1 การฆ่าทิ้ง (Culling) วิธีการนี้ได้ มีการนำมาใช้ในอุทยานแห่งชาติ Kruger ในประเทศแอฟริกาใต้ใช้วิธีการฆ่าทิ้งเพื่อจำกัดจำนวนช้างป่าให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ป่า ช่วยให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมพืช เพราะหากปล่อยไปตามกลไกตามธรรมชาติแล้วจะทำให้เกิดความเสียหายของระบบนิเวศป่าไม้ เช่น พืชบางชนิดที่เป็นอาหารลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่วนพืชชนิดที่ไม่ได้เป็นอาหารกลับเพิ่มจำนวนขึ้นและในฤดูแล้งหากไม่มีการควบคุมจำนวนประชากรช้างอย่างเหมาะสมจะทำให้ช้างจำนวนมากล้มตาย ดังที่ปรากฏในอุทยานแห่งชาติ Tsavo ของประเทศเคนยา ที่เมื่อถึงฤดูแล้งจะพบว่าช้างป่าล้มตายลงมากกว่าช่วงฤดูอื่น ๆ

1.2 การเคลื่อนย้ายช้าง วิธีการเคลื่อนย้ายช้างเป็นการเคลื่อนย้ายช้างที่มีปัญหาออกจากพื้นที่ด้วยการขนย้าย ไล่ต้อน หรือการจัดทำทางช้างผ่านไปยังพื้นที่ป่าใกล้เคียง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาอย่างถาวร เพราะเจ้าหน้าที่จะทำการเคลื่อนย้ายช้างที่เป็นปัญหาไปยังพื้นที่ที่จัดสรรใหม่เป็นการเฉพาะ เช่น ปางช้างหรือนำไปปล่อยในพื้นที่ป่าอื่นที่ไม่มีรายงานปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง การเคลื่อนย้ายช้างมีการดำเนินการแล้วในหลายพื้นที่ เช่น อินเดีย เคนยา มาเลเซีย แอฟริกาใต้ อินโดนีเซีย อุกันดา และเวียดนาม แต่เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสัตว์ขนาดใหญ่มีข้อจำกัดและอุปสรรคมากมาย ทั้งยังต้องใช้งบประมาณมหาศาล การดำเนินงานจึงจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการวางแผนงานอย่างละเอียด นอกจากนี้ก่อนทำการเคลื่อนย้ายเจ้าหน้าที่ต้องทำการศึกษาโครงสร้างทางสังคมของช้างในพื้นที่ให้ชัดเจนเสียก่อนและถ้าจะต้องเคลื่อนย้ายจะต้องเคลื่อนย้ายช้างที่เป็นครอบครัวเดียวกัน ทั้งฝูงและควรเป็นพื้นที่ที่มีช้างอาศัยอยู่ในพื้นที่ ผลจากการเคลื่อนย้ายช้างในหลายพื้นที่ในเอเชียพบว่าแม้จะมีความพร้อมในทุกด้าน ทั้งด้านบุคลากร ผู้เชี่ยวชาญ งบประมาณ อุปกรณ์ ในการเคลื่อนย้ายและมีการวางแผนที่รอบคอบเพียงใดก็ตาม แต่การดำเนินงานมักพบข้อผิดพลาดหรือผลกระทบด้านลบอยู่เสมอ เช่น อาจมีการจับช้างผิดตัวหรือเมื่อทำการย้ายช้างไปพื้นที่ใหม่แล้ว ช้างอาจไปก่อปัญหาให้กับพื้นที่นั้น ๆ อีกและที่สำคัญขั้นตอนการจับและเคลื่อนย้ายช้างหลาย ๆ ครั้ง มีผลกระทบโดยตรงต่อความอยู่รอดของช้างที่มีรายงานว่าช้าง 5 เชือก จาก 26 เชือก เสียชีวิตเนื่องจากบาดแผลที่ได้รับจากการขัดขึ้นในกระบวนการจับช้าง ดังนั้นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุด คือความปลอดภัยและสวัสดิภาพของช้างระหว่างการเคลื่อนย้าย (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย. 2550 : 60)

2. การลดปัจจัยชักนำให้ช้างออกมาหากินในพื้นที่การเกษตร

2.1 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการเกษตร โดยการเลือกปลูกพืชที่ไม่เป็นอาหารของช้างป่า ได้แก่ พริก ชาหรือไม้เศรษฐกิจ เช่น ยูคาลิปตัส ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน มีการปลูกสร้างสวนป่าด้วยไม้ต่างถิ่นหลายชนิด เช่น ยูคาลิปตัส ต้นกระถินเทพาและต้นสีเสียดแก่น พบว่าพืชดังกล่าวได้รับความเสียหายจากช้างป่าเพียงเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับต้นกระถินณรงค์หรือไม้ธรรมชาติท้องถิ่นดั้งเดิม นอกจากนี้การปลูกพืชที่ให้ผลผลิต ในช่วงเวลาที่ช้างไม่ออกนอกพื้นที่ป่า หรือไม่ปลูกพืชชนิดเดียวกันในพื้นที่เดียวกันจะช่วยลดปัญหาช้างป่าทำลายพืชผลทางการเกษตรได้ (ไสว วังหงษา, 2547 : 114) เพราะการปลูกพืชชนิดเดียวกันซ้ำกันทุกปีทำให้ช้างป่าเกิดการสั่งสมประสบการณ์และคาดการณ์ล่วงหน้าได้ สามารถออกมาหากินในพื้นที่เพาะปลูกในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่พืชผลทางการเกษตร

2.2 การปรับเปลี่ยนรูปแบบแหล่งน้ำและการจัดทำสิ่งกีดขวางถาวร รอบแหล่งน้ำที่เปิดโล่ง เพื่อไม่ให้ช้างป่ามีโอกาสใช้แหล่งน้ำที่สร้างไว้เพื่อการเกษตร การที่ช้างป่ามีพฤติกรรมการใช้แหล่งน้ำในพื้นที่การเกษตรที่อยู่รอบป่า จะทำให้ช้างป่าเกิดความเคยชินและไม่ยอมหลบเข้าป่า สำหรับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่จะจัดสร้างใหม่ ควรเป็นระบบบ่อน้ำบาดาลมากกว่าที่เป็นบ่อผิวดินที่เปิดโล่ง (เบลนิต้า สจ๊วตค็อกซ์, 2543 : 87)

2.3 ปรับปรุงพื้นที่ป่า เพื่อเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับประชากรช้างป่า โดยการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติที่ตื้นเขิน การจัดการทุ่งหญ้า การปลูกพืชชนิดที่เป็นแหล่งธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับสัตว์ป่า เช่น ปาล์มที่เป็นแหล่งโคบอลต์ (Cobalt) ที่ถึงแม้จะเป็นธาตุอาหารรองแต่ช้างก็ต้องการเพื่อให้แบคทีเรียในระบบทางเดินอาหารสามารถสังเคราะห์ วิตามิน B12 ได้ หรือการจัดการสร้างโป่งเทียมที่มีธาตุแมงกานีสก็ช่วยเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับประชากรช้างป่าที่เพิ่มขึ้น หรือเป็นการช่วยลดระยะทางที่ช้างป่าต้องเดินทางหากินเพื่อให้ได้สารอาหารครบตามความต้องการของร่างกาย (ไสว วังหงษา, 2547 : 113)

3. การจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย

ระบบการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดจากสัตว์ป่านับเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ด้านการอนุรักษ์ที่มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย เพราะสิ่งแรกที่เกษตรกรเรียกร้องเสมอ เมื่อเกิดเหตุการณ์ช้างป่าเข้ามาทำลายพืชเกษตรก็คือ การเรียกร้องขอค่าชดเชยความเสียหาย ซึ่งมาพร้อมกับข้อเรียกร้องในการจัดการหรือกำจัดช้างป่าที่เป็นปัญหาเหล่านั้น แต่การจ่ายค่าชดเชยความเสียหายเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวและจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนดำเนินการ ตัวอย่างจากหลายประเทศที่ได้ทดลองจัดให้มีระบบการจ่ายค่าชดเชยพบว่า แม้ระบบดังกล่าวจะช่วยลดความรู้สึกที่ไม่ดีของเกษตรกรต่อช้างและลดปัญหาการฆ่าช้างเพื่อเป็นการแก้แค้นได้ เพราะเกษตรกรมีความรู้สึก

ได้รับการช่วยเหลือทันที แต่ในระยะยาวการจ่ายค่าชดเชยจะทำให้เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาและไม่พยายามหาทางแก้ไขด้วยวิธีอื่น ๆ ทำให้ปัญหาข้างป้าออกมาทำลายพืชเกษตรเป็นปัญหาเรื้อรังและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในหลายพื้นที่ที่นำระบบการจ่ายค่าชดเชยไปใช้ยังพบว่า เกษตรกรมักแจ้งค่าเสียหายเกินจากความเป็นจริง มีการแจ้งข้อมูลเท็จ เกิดการคอร์ปชั่นเงินชดเชย เกิดความลำเอียงในการจ่ายค่าชดเชยจนอาจนำไปสู่ปัญหาเหล่านี้ทำให้ต้นทุนในการจัดการปัญหาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ช่วยลดระดับความรุนแรงของปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป้าและในที่สุดภาครัฐก็ไม่สามารถแบกรับภาระในการจ่ายเงินค่าชดเชยได้เพียงพอจึงเป็นการใช้งบประมาณเพื่อการอนุรักษ์ไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 60-61)

4. การป้องกันข้างป้าเข้ามาในที่ชุมชน

พื้นที่การเกษตรที่อยู่ใกล้ป่าที่มีการปลูกพืชที่ให้ผลผลิตสูงและต่อเนื่องทุกปี เช่น ปาล์ม ยางพารา ไม้ผลยืนต้น ควรจัดสร้างสิ่งกีดขวาง เพื่อป้องกันไม่ให้ข้างป้าเข้ามา ทำลายพืชเหล่านี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

4.1 การทำแนวป้องกัน

การสร้างกำแพงหินหรือกำแพงปูนระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อจัดการกับปัญหาระหว่างคนกับข้างป้าในบางพื้นที่ เช่น ในประเทศเคนย่ามีการทำกำแพงหินเพื่อจัดการกับปัญหาแต่พบว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากข้างป้าสามารถทำลายกำแพงลงได้ ภายใน 3 เดือน การสร้างกำแพงหินหรือกำแพงปูนต้องใช้เงินลงทุนในการก่อสร้างสูง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ไม่มีวัสดุประเภทหินหรือปูน อีกทั้งยังต้องการการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังควรมีทีมไล่ข้างป้าหรือมาตรการป้องกัน (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 50)

แนวป้องกันรั้วธรรมชาติเป็นแนวรั้วลวดหนามหรือรั้วกันแนวเขตต่าง ๆ ส่วนใหญ่ใช้ป้องกันข้างป้าไม่ค่อยได้ผลแต่แนวรั้วนี้สามารถใช้เป็นแนวกำหนดเขตแดนให้กับข้างป้าเพื่อทำให้ข้างป้าจดจำว่าถ้าผ่านเข้ามาในพื้นที่นี้จะพบกับการรบกวนและอาจได้รับอันตราย การทำรั้วธรรมชาติมีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก แม้โดยทั่วไปจะมีประสิทธิภาพไม่ดึ้นัก แต่หากมีการบูรณาการร่วมกับวิธีป้องกันรูปแบบอื่น ๆ พบว่าสามารถช่วยป้องกันและจัดการกับปัญหาได้ดีขึ้น (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 50) ในพื้นที่ที่ประสบปัญหาได้มีการสร้างแนวรั้วลวดหนามหรือรั้วลวดหนามป้องกันไม่ให้ข้างป้าบุกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ เป็นต้น

แนวป้องกันรั้วไฟฟ้า โดยทำรั้วไฟฟ้าแบบแรงดันสูงกระแสต่ำรอบพื้นที่การเกษตร รั้วไฟฟ้าระบบดังกล่าวเป็นการพัฒนาขึ้นมา โดยเฉพาะ เพื่อกันข้างป้าเข้าไปในพื้นที่การเกษตร

แม้ว่าจะเป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับความต่อเนื่องของผลผลิตที่ได้แล้วนับว่าคุ้มค่า รายงานว่าค่าจัดสร้างรั้วไฟฟ้าป้องกันช้างราคา 400- 800 เหรียญสหรัฐ ต่อระยะทาง 1 กิโลเมตร ค่าอุปกรณ์ปรับแรงดันไฟฟ้า ราคาเครื่องละ 250-500 เหรียญสหรัฐ และค่าดูแลบำรุงรักษาต่อปี ประมาณ 10-20 % ของมูลค่ารั้วไฟฟ้า ซึ่งเป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูงสำหรับเกษตรกรทั่วไป ด้วยเหตุนี้ สรุปว่ารั้วไฟฟ้าเหมาะสำหรับใช้กับพืชเกษตรที่ให้ผลผลิตต่อพื้นที่มูลค่าสูง อย่างไรก็ตาม ช้างมีการเรียนรู้ที่จะทำลายวงจรไฟฟ้าได้ ด้วยการใช้งวงหรือฝ่าเท้าที่เป็นส่วนของอวัยวะที่ไม่นำไฟฟ้า ทำลายเส้นลวดหรือคั่นต้นไม้ ล้มทับแนวรั้วด้วยเหตุดังกล่าว รั้วไฟฟ้าในประเทศมาเลเซีย จึงสามารถป้องกันช้างป่าได้ประมาณ 80% อย่างไรก็ตาม ในประเทศศรีลังกา รั้วไฟฟ้าสามารถลดความเสียหายของพืชเกษตรจากที่เคยสูญเสีย ปีละ 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เหลือเพียง ปีละ 2 แสนเหรียญสหรัฐ หลังจากมีการสร้างรั้วไฟฟ้า ระยะทาง 280 กิโลเมตร รอบพื้นที่ไร่อ้อย การดูแลรักษารั้วไฟฟ้าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การป้องกันช้างที่ได้ผล ในประเทศไทยแนวป้องกันรั้วไฟฟ้าเป็นแนวคิดที่ได้จากเกษตรกรที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ใช้ในการป้องกันวัวและช้างไม่ให้เข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม โดยการนำลวดและเสาไม้ต่อเป็นรั้วแล้วต่อรั้วกับเครื่องแปลงไฟฟ้าซึ่งจะทำให้ไฟบ้าน เป็นไฟฟ้ากระแสแรงต่ำที่ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิตต่อทั้งคนและสัตว์ แต่ทำให้รู้สึกเจ็บแปลบเมื่อสัมผัสโดน การสร้างแนวป้องกันไฟฟ้าพบในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย อาทิ พื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ ซึ่งผลที่ได้รับพบว่า แนวป้องกันรั้วไฟฟ้านี้มีประสิทธิผลในการไล่ช้างในระยะแรกเท่านั้น เพราะช้างเรียนรู้ที่จะทำลายรั้วไฟฟ้าและบุกกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรมได้ นอกจากนี้การใช้แนวป้องกันรั้วไฟฟ้ายังนำมาซึ่งความสูญเสียชีวิตของช้างป่าและเกษตรกรต้องสูญเสียทรัพย์สินและงบประมาณในการบำรุงรักษารั้วไฟฟ้าเป็นจำนวนมาก ในหลายพื้นที่จึงมีการใช้แนวรั้วไฟฟ้าร่วมกับวิธีการอื่น เช่น การติดตั้งสัญญาณไฟฟ้า การลาดตระเวน ฯลฯ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันช้างป่าไม่ให้บุกกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม

แนวป้องกันรั้วพริก วิธีการนี้ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดยชาวบ้านทวีปแอฟริกา โดยการนำพริกมาบดผสมกับน้ำมันเครื่องทาลงบนเศษผ้า แล้วนำมาขึงล้อมพื้นที่เกษตรช่วยป้องกันไม่ให้ช้างเข้าพื้นที่ได้เป็นอย่างดี สามารถบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างค่อนข้างประสบผลสำเร็จ เพราะเมื่อช้างสัมผัสกับพริกที่ทาเอาไว้ จะรู้สึกแสบร้อนและจดจำประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้หลีกเลี่ยงการเข้ามาในพื้นที่การเกษตรที่ล้อมไว้ด้วยรั้วพริก (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าประเทศไทย. 2550 : 7) ในประเทศไทยวิธีการสร้างแนวป้องกันรั้วพริกได้รับความสนใจอย่างยิ่ง ถูกนำมาใช้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ โดยได้ใช้เทคนิคแบบเดียวกับการทำรั้วพริกในแอฟริกา ด้วยการนำพริกมาบดผสมกับน้ำมันเครื่องเก่า แล้วนำไปทาบนเชือกที่ขึงระหว่าง

ร้ว เสาร้วและทาบนเศษผ้าเก่า ๆ ที่ไม่ใช่แล้วและผูกเป็นระยะ ๆ ตามแนวร้ว นอกจากนี้ก็มีการเผา มูลวัวหรือมูลช้างผสมพริกตากแห้งในช่วงเย็นตามจุดที่ข้างออก เพื่อเป็นการสร้างสภาพบรรยากาศ ที่ข้างไม่ชอบ เพราะกลัวควันที่มีกลิ่นฉุนและแสบร้อนเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันข้างไม่ให้เข้ามาในบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม

แนวป้องกันร้วหัวน้ำส้มสายชูหรือกรดอะซิติก

น้ำส้มสายชูมาใช้ไล่ข้างเป็นแนวคิดที่ได้จากคุณบุญธรรม แก้วโต ชาวบ้านหมู่ 7 บ้านห้วยสัตว์ใหญ่ ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีประสบการณ์ ในการป้องกันและไล่ข้างเป็นประจำเพราะมีแปลงเกษตรสวนผสมที่อยู่ติดกับขอบป่าและจากการ ทดลองใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการไล่ข้าง พบว่าการใช้หัวน้ำส้มสายชูในการไล่ข้างค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ดี เนื่องจากหัวน้ำส้มมีกลิ่นที่ฉุนมาก ประกอบกับถ้าหัวน้ำส้มสัมผัสกับตัวข้างจะทำให้ข้างจะรู้สึก แสบและไม่ชอบ เพราะตามร่างกายของข้างส่วนใหญ่ มักมีบาดแผลขีดข่วน การทำแนวป้องกันโดย ใช้หัวน้ำส้มสายชู จึงได้ประยุกต์เอาหัวน้ำส้มสายชูมาใส่ขวดแล้วแขวนไว้บนร้วเป็นระยะ ๆ ตลอด แนวร้ว

4.2 การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม

ส่วนใหญ่ใช้กันในทวีปเอเชียแต่ไม่แพร่หลายนักในทวีปแอฟริกา เช่น การขุดร่อง ตามแนวเขตอุทยานแห่งชาติเวย์คัมบัส บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งขุดเป็นร่องกว้าง 2 เมตร ลึก 3 เมตร พบว่า มีประสิทธิภาพในการยับยั้งข้างป่าไม่ให้ออกนอกพื้นที่ได้แต่มีข้อจำกัดอยู่ที่ ในเวลาต่อมาข้างสามารถเรียนรู้ที่จะใช้บริเวณที่เป็นร่องห้วยหรือร่องน้ำเป็นจุดข้ามไปยังพื้นที่ เกษตรกรรม การขุดคูหรือร่องลึกนี้ใช้เงินลงทุนสูงเนื่องจากต้องใช้ เครื่องจักรช่วยในการขุดแนวร่อง ให้ได้ความลึกและความกว้างมากพอที่จะป้องกันข้างได้ แต่ทว่าในหลายพื้นที่พบว่า ไม่มีประสิทธิภาพ เท่าที่ควร เนื่องจากมักพบปัญหาการกัดเซาะของดินตามแนวขอบในร่องที่ทำการขุดหรือในเวลา ต่อมาข้างสามารถเรียนรู้ การเซาะดินบริเวณร่องให้สามารถขึ้น-ลงได้ ในอดีตที่ผ่านมา การขุดคูจะเป็นมาตรการป้องกันข้างวิธีหนึ่งที่ไม่ใคร่ได้ผลสำเร็จในการป้องกัน ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการ พังทลายของคูเมื่อเกิดฝนตก วิธีการขุดคูหรือร่องลึกจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการดูแลรักษาแนว ร่องให้มีระยะกว้างและลึกในระดับที่ข้างไม่สามารถข้ามไปได้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้มีค่าใช้จ่าย ในการบำรุงรักษาสูง แต่การขุดคูหรือร่องลึกนี้ยังมีจุดอ่อนในเรื่องร่องน้ำ ถ้าธารหรือแนวถนนที่ข้าง สามารถใช้เป็นจุดข้ามได้ (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 49)

ประเทศไทยได้มีการนำวิธีการขุดคูหรือร่องลึกมาใช้ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สลักพระ ซึ่งพบว่า มีประสิทธิภาพดีในการป้องกันข้างป่าไม่ให้บุกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม แต่ต้องมีการดูแลรักษา โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนมีการพังทลายของดินมาก จึงต้องหมั่นดูแลให้คู

หรือร่องลึกที่ขุดมีขนาดและความลึกคงเดิมอยู่เสมอ สำหรับในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน คือคูที่สร้างขึ้นป้องกันช้างป่าได้เพียงแคปีเดียวก็เกิดการพังทลายของ ดินบริเวณคันคู ทำให้ไม่สามารถป้องกันช้างได้ ดังนั้นการป้องกันการพังทลายของคู ด้วยการเทปูน ด้านที่ติดกับพื้นที่เกษตร จะเป็นมาตรการปรับปรุงคันคูที่น่าจะ ได้ผลอย่างหนึ่ง คันคูที่กว้าง 2 เมตร ลึก 2 เมตร เทปูนด้านที่ติดกับพื้นที่เกษตร สร้างล้อมรอบพื้นที่เกษตรเป็นมาตรการหนึ่งที่น่าจะนำมาใช้ ในการป้องกันพืชเกษตรที่ให้ผลผลิตสูงและต่อเนื่องทุกปี อย่างไรก็ตามคูอาจกลายเป็นหลุมดัก หรืออาจเป็นสิ่งกีดขวางที่อาจสร้างปัญหาให้แก่คนและสัตว์ป่าชนิดอื่นได้มาตรการป้องกันช้างป่า ด้วยการขุดคู จึงต้องพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ (ไสว วังหงษา. 2547 : 114)

4.3 การสร้างหอเฝ้าระวัง

การสร้างหอเฝ้าระวังไม่ได้ใช้ในการป้องกันช้าง แต่ใช้การเฝ้าระวังและสังเกตการณ์ ช้างที่จะบุกเข้ามายังพื้นที่เกษตรกรรม หอเฝ้าระวังจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่เพิ่มโอกาสให้สามารถทำ การป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หอเฝ้าระวังนี้จะทำอย่างง่าย ๆ โดยใช้วัสดุภายในท้องถิ่น หรือสร้างแบบมั่นคงถาวรก็ได้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มี แต่ต้องพิจารณาดำเนินการที่ตั้งอย่างรอบคอบ เพราะจะเป็นประโยชน์สูงสุด เมื่อใช้ร่วมกับการสร้างแนวป้องกันแบบสิ่งกีดขวางและการป้องกัน แบบขั้วไล่ (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย. 2550 : 53) วิธีการสร้างหอเฝ้าระวังได้ มีการ นำไปใช้ในเกือบทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหาทั้งในทวีปเอเชียและในทวีปแอฟริกา ในประเทศไทยได้มีการ นำวิธีการนี้ไปใช้ในทุกพื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยาน แห่งชาติเขาใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นต้น

4.4 การติดตั้งสัญญาณเตือนภัย

สัญญาณเตือนภัยเป็นการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพมาก ในการแจ้งเตือน เกษตรกรทราบถึงการบุกรุกของช้าง การใช้สัญญาณเตือนภัยเริ่มจากการทดลองในคาโพรวิเตวันออก ในประเทศนามิเบียที่ทดลองติดตั้งสัญญาณเตือนภัยรอบพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อป้องกันช้างป่า ซึ่งพบว่า มีประสิทธิภาพในช่วงแรก หลังจากช้างได้ เรียนรู้ว่า สัญญาณเตือนภัยนี้ไม่ได้ทำอันตรายใด ๆ ก็ไม่ กลัวสัญญาณเตือนภัยอีกต่อไป แม้ว่าสัญญาณเตือนภัยนี้จะใช้ในการป้องกันช้างไม่ได้แต่พบว่า สามารถ ใช้เป็นสัญญาณเตือนให้เกษตรกรทราบว่า มีช้างกำลังบุกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เกษตรกร สามารถออกไปขับไล่ช้างได้ทันและทำความเสียหายให้พืชผลทางการเกษตรน้อยลง (สมาคมอนุรักษ์ สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย. 2550 : 54) ในประเทศไทยได้มีการนำวิธีการนี้มาใช้ร่วมกับการสร้างแนว ป้องกัน ดังเช่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรีและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สลักพระ

4.5 การใช้คนขับไล่ช้าง

การใช้คนขับไล่ช้างถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับวิธีการขับไล่ช้าง การทดสอบประสิทธิภาพการไล่ช้างในประเทศซิมบับเวเสนอแนะว่า การขับไล่ช้างด้วยคนเป็นกลุ่มใหญ่มากกว่า 4 คนขึ้นไป มีประสิทธิภาพมากกว่าและสามารถไล่ช้างออกจากพื้นที่ได้เร็วกว่าการไล่โดยใช้คนจำนวนน้อย ทั้งนี้เนื่องจากคนจำนวนมากจะทำให้ช้างเกรงกลัวมากกว่าคนกลุ่มใหญ่ จะทำให้ช้างตกใจและสามารถไล่ช้างออกจากพื้นที่ได้เร็วขึ้น ซึ่งจะทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นลดลง (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 55) วิธีการใช้คนขับไล่ช้างเป็นวิธีการที่ถูกนำไปใช้ในทุกพื้นที่ที่เกิดปัญหาช้างป่าบุกรุกเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรมทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย

4.6 การทำให้เกิดเสียงดัง

การใช้เสียงดังในการไล่ช้างได้ มีการนำไปใช้ในเกือบทุกพื้นที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า วิธีการนี้มีการดำเนินการหลายรูปแบบ โดยมีหลักการในการใช้เสียงดังเพื่อทำให้ช้างตกใจกลัวและหลบออกจากพื้นที่ไป เช่น การใช้เสียงคนร้องไล่ การตีกลอง ซึ่งเป็นวิธีการที่แพร่หลายของชาวบ้านในทวีปแอฟริกา การเคาะภาชนะโลหะ เช่น หม้อ กระทะ จานหรือกระป๋องสังกะสี การใช้ประทัดรูปแบบต่าง ๆ การใช้เสียงปืน การใช้แฉ่าพาดอากาศให้เกิดเสียงดัง การทำระเบิดไม้ไผ่ การใช้เสียงดังต่าง ๆ เหล่านี้ช้างป่ามักคุ้นชินในเวลาต่อมา ซึ่งทำให้ ประสิทธิภาพของอุปกรณ์ที่นำมาใช้ด้อยลง (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 56) ในประเทศไทย วิธีการทำให้เกิดเสียงดัง เช่น การใช้เสียงคนร้องไล่ การเคาะภาชนะ โลหะ เช่น หม้อ กระทะ จานหรือกระป๋องสังกะสี การใช้เสียงปืนและการจุดประทัดเพื่อทำให้ช้างป่าตกใจและออกจากพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งพบในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นต้น

4.7 การใช้ไฟ

การใช้ไฟ เป็นวิธีการที่มีการนำไปใช้ในหลายพื้นที่ในทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย วิธีการที่เกิดขึ้นจากหลักการที่ว่า สัตว์ป่าส่วนใหญ่ไม่ชอบไฟ จึงมีการจุดกองไฟไว้ ตามขอบป่าหรือจุดที่ช้างป่าออกเพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันช้าง ในหลายพื้นที่ได้เพิ่มประสิทธิภาพของกองไฟและควันไฟ โดยการใส่วัสดุเสริม เช่น ในประเทศคองโกได้มีการเติมพริกไล่ ลงไปในกองไฟ ประเทศซิมบับเวได้ใช้เชื้อเพลิงที่ทำจากมูลช้างผสมพริกป่น ประเทศ อินโดนีเซียมีการใช้คบไฟในการไล่ช้าง และในบางพื้นที่มีการจุดตะเกียงน้ำมันก๊าดไว้รอบแปลงเกษตรเพื่อป้องกันช้าง (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 56)

4.8 การใช้แสงสว่าง

วิธีการใช้แสงสว่างมีการนำไปใช้ในหลายพื้นที่ในทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย โดยให้หลักการในการใช้แสงสว่างเพื่อทำให้ช้างตกใจกลัวและหลบออกจากพื้นที่ไป ดังเช่น บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย พบว่า การใช้ไฟฉายหรือสปอร์ตรไฟที่มีกำลังไฟสูง ๆ มีประสิทธิภาพค่อนข้างดีในการไล่ช้าง ในประเทศซิมบับเวได้ใช้แสงไฟแฟลชแบบฟ้าผ่าและแสงไฟกระพริบเป็นจังหวะ ซึ่งมีประสิทธิภาพและค่อนข้างประสบความสำเร็จในระยะแรก (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 57) ในประเทศไทยได้มีการใช้แสงสว่างด้วยการใช้ไฟฉายหรือไฟที่มีกำลังสูง ๆ ส่องไปยังช้างและบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อขับไล่ช้างให้ออกไป จากพื้นที่เกษตรกรรมหรือส่องไปยังแผ่นซีดีที่แขวนไว้รอบพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อให้เกิดแสงสะท้อนรอบพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้ช้างตกใจและไม่กล้าเข้าไปในพื้นที่ เช่น ในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ

4.9 การใช้พาหนะขับไล่

การใช้พาหนะขับไล่มีการนำไปใช้ในหลายพื้นที่ในทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย โดยการใช้พาหนะต่าง ๆ เช่น รถยนต์ รถไถ มอเตอร์ไซด์หรือเฮลิคอปเตอร์ เป็นการรบกวนช้างป่าและเพิ่มความน่าเกรงกลัวในการขับไล่ช้างให้ออกนอกพื้นที่เกษตรกรรม (สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย, 2550 : 58) ในประเทศไทยมีการนำวิธีการนี้ไปใช้ในทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหา เช่น อุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นต้น

จากการศึกษาของ ไสว วังหงษา (2547 : 48) พบว่าเหล่าเกษตรกรที่ประสบปัญหารวมกันได้ปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ก่อให้เกิดการรวมตัวเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยการร่วมมือกันเฝ้าระวังและไล่ต้อนช้างให้กลับเข้าป่า ควบคู่ไปกับการสังเกตพฤติกรรมของช้างแต่ละตัวที่ออกมากินพืชไร่ของตน เพื่อกำหนดวิธีการไล่ต้อนช้างให้เหมาะสม ดังนั้นเกษตรกรจึงรู้จักช้าง รู้จักป่าว่าเป็นแหล่งที่ช้าง มีอาหารและน้ำพอเพียง แต่ขาดความปลอดภัยที่จะเคลื่อนย้ายหากินในผืนป่าธรรมชาติและยังรู้วิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ที่ไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งคนและช้างป่าด้วยการเฝ้าไร่ เพื่อดูแลปกป้องผลิตผลในไร่ของตน ควบคู่ไปกับการสอดส่องดูแลให้ผืนป่ามีความปลอดภัยต่อการเคลื่อนย้ายหากินของช้างป่า

ดังที่กล่าวมาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นภาพของการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างป่าบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ชายป่า ซึ่งเป็นปัญหาเพิ่มมากขึ้นทำให้เกษตรกรประชาชนที่ได้รับผลกระทบจำต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ยิ่งแก้ปัญหาก็ยิ่งเหมือนทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น ในทางกลับกันหากเรามองว่าปัญหาช้างป่าเป็นปัญหา ควรร่วมกันแก้ไขปัญหา

และร่วมกันแก้ไขปัญหาช้างป่าให้มีแนวทางแก้ไขปัญหาพร้อมกันเป็นโอกาสในการสร้างความร่วมมือ เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่า โดยการให้ความสนับสนุนกิจกรรมการเฝ้าระวังของเกษตรกร เพื่อบรรเทาปัญหาความเสียหายของพืชผลควบคู่ไปกับการศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศช้างป่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ช้างป่าออกจากป่ามากินพืชไร่ของเกษตรกร อันจะนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาพืชไร่ถูกทำลาย ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ชายป่า อีกทั้งยังส่งผลให้ระบบนิเวศป่าได้รับการดูแลโดยชุมชนท้องถิ่นที่อยู่บริเวณชายป่าก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ของระบบนิเวศป่าไม้ในประเทศไทยซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า (ไสว วังหงษา, 2547 : 47)

กลไกชุมชน

ความหมายของการศึกษาชุมชน

คำว่า “การศึกษาชุมชน” มีนักวิชาการและนักบริหารงานพัฒนาให้ความหมายไว้หลายประการ โดยมุ่งเน้นถึงการเข้าไปศึกษา เพื่อทำความเข้าใจในสภาพต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนที่แตกต่างกันไป

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536 : 35) กล่าวถึงการศึกษาชุมชนว่า เป็นการศึกษาและอธิบายอย่างเป็นระบบว่า ชุมชนนั้นมีสภาพโดยรวมเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขทางด้านสิ่งแวดล้อม รูปแบบการผลิตหรือการทำมาหากิน มีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างไร มีการจัดระเบียบสังคมอย่างไร โครงสร้างอำนาจในชุมชนเป็นอย่างไร องค์กรชาวบ้านมีอย่างไร มีปัจจัยหรือมีอิทธิพลจากชุมชนภายนอกมาเกี่ยวข้องอย่างไร ชุมชนมีองค์ความรู้ที่ได้สะสมมาอย่างไร มีวิธีการ มีศักยภาพอย่างไรในการแก้ปัญหาและมีปัจจัยอะไรที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของความสัมพันธ์ ข้อมูลเหล่านี้ ถ้าสามารถเก็บรวบรวมได้ ก็จะนำมาซึ่งความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540 : 4) ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาว่า หมายถึง การที่นักพัฒนาซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชนหรือผู้มีอาชีพอื่น เข้าไปเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่า ชุมชนมีองค์ประกอบใดบ้างมีโครงสร้าง มีคุณลักษณะทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม มีสถานการณ์ใดเกิดขึ้นในชุมชนบ้าง มีประวัติความเป็นมาอย่างไร คนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างไร มีความคิดเห็นต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาอย่างไร มีปัญหาความเดือดร้อนอย่างไร มีความต้องการที่จะแก้ไขปรับปรุงหรือมีศักยภาพในชุมชนอะไรบ้าง เช่น ผู้นำกลุ่มหรือการรวมตัวที่เข้มแข็ง เป็นต้น และได้สรุปถึง

การศึกษาชุมชนที่มีประสิทธิภาพว่าต้องนำมาซึ่งความรู้เรื่องพื้นที่สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนกับความเข้าใจเรื่องของคนในชุมชนว่าเขามีแบบแผนในการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างไร เพื่อให้สามารถระบุปัญหาและกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหานั้นได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งประเมินศักยภาพต่าง ๆ ของชุมชนได้ อันจะนำมาซึ่งการกำหนดโครงการกิจกรรมเพื่อการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาโดยทั้งที่ชุมชนเสนอเองและจากการวิเคราะห์ของผู้ศึกษา

ธนพรธ ธานี (2540 : 34) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้นักพัฒนาสามารถวิเคราะห์ชุมชนในงานพัฒนาได้ ซึ่งการศึกษาชุมชนจะมีความหมายตรงกันนั้น นักพัฒนาจะต้องยอมรับในแง่ที่ชุมชนแต่ละชุมชนมีความแตกต่างในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เพื่อให้เข้าใจลักษณะของแต่ละชุมชนอย่างแท้จริง

มัทนา ศรีกระจ่าง และสมโภชน์ ศรีโกสามาตร (2548 : 21) กล่าวว่าการศึกษาชุมชน หมายถึง การที่นักพัฒนาซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชนเข้าไปทำความรู้จักทำความเข้าใจ ชุมชนก่อนที่จะลงมือทำงานร่วมกับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งถือเป็นหัวใจในการเริ่มต้นของงานพัฒนาทุก ๆ ด้าน เพราะถ้าไม่รู้จักไม่เข้าใจชุมชนอย่างเพียงพอ เป้าหมายและทิศทางการทำงานของเราก็จะไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

จากความหมายดังกล่าว เห็นได้ว่า การศึกษาชุมชน คือการเข้าไปศึกษาชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ ความเป็นอยู่ระบบวิธีคิด การทำงาน ความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม

ความหมายของกลไกชุมชน

กลไกชุมชนมีความหมายถึงการร่วมมือของคนในชุมชนในการจัดการปัญหา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) ชุมชนเข้มแข็ง 2) การพึ่งตนเอง 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 51) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชุมชนเข้มแข็ง

การให้นิยามความหมายของชุมชนเข้มแข็ง มีบริบทที่แตกต่างกันกล่าวคือ ประสพการณ์ของนักพัฒนาเอกชนหรือนักวิชาการสายชุมชนในแง่มุมมองประสพการณ์ของการพัฒนา เพราะการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจนสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาจมีความแตกต่างกันออกไปในบริบทแวดล้อม เช่น ระบบการบริหารจัดการเครือข่าย ภาวะผู้นำ การเรียนรู้หรือการมีส่วนร่วมภายในชุมชน จิตสำนึกภายในชุมชนหรือศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชน โครงสร้างอำนาจรัฐหรือกลไกในระบบเศรษฐกิจของสังคมและกลไกชุมชนในท้องถิ่น เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อชุมชนมีความแตกต่างกันไปในเชิงบริบทแวดล้อม ความสำเร็จของการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนหนึ่ง อาจไม่ใช่คำตอบถูกต้องลงตัวสำหรับอีกชุมชนหนึ่ง ย่อมเป็นไปได้

อาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันบ้างในรูปแบบของการดำเนินงานซึ่งอาจใช้แม่แบบหรือประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนอื่น ๆ

คำว่าชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นคำกล่าวซึ่งได้รับการสนใจจากองค์กรภาครัฐและเอกชน มูลนิธิ สมาคมต่าง ๆ โดยไม่ขาดสาย ถ้าจะมีงานหรือกิจกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับชุมชน มักจะต้องมีการเอ่ยหรือพูดถึงชุมชนเข้มแข็งอยู่เสมอโดยการกล่าวถึง การที่จะให้ชุมชนเข้ามาร่วมเพื่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการ เพราะชุมชน มีความเข้มแข็งหรือการกระจายอำนาจให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อให้มีความอิสระในการปกครองตนเอง ให้ชุมชนเข้มแข็งต่อไป เป็นต้น

การพิจารณาว่าชุมชนมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด นั้นต้องพิจารณาหรือหรือมองทางใดทางหนึ่งในสองประเด็นก่อน (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 41) คือ

ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นพื้นเดิมพอสมควรอยู่แล้ว (ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก) จะมากน้อยขึ้นอยู่กับศักยภาพภาพชุมชน จึงอาจพร้อมรับบริการหรืองบประมาณที่มีองค์กรหรืองบประมาณที่มีองค์กรหรือผู้มอบให้นำไปเพิ่มพูนการพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ชุมชนบางแห่งยังมีความอ่อนแอ (ซึ่งมีค่อนข้างมากในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา) ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือตนเองในเกือบทุกด้านองค์กรต่าง ๆ ให้พัฒนาขึ้นจนแข็งแรง ความเข้มแข็งของชุมชนคือการที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมือง ชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนจนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับโดยจะเรียกชุมชนนี้ว่ากลุ่มชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือ ช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันและด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 12)

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่คิดพึ่งตนเอง จัดการตนเองดูแลซึ่งกันและกันได้ ความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้คำกล่าวที่ว่า ความเป็นชุมชน (Civility) หมายถึง ลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนประการหนึ่ง โดยกล่าวว่า ความเป็นชุมชนมิใช่สิ่งที่เป็น สำหรับชาวบ้านเท่านั้น หากแต่จำเป็นสำหรับองค์กรทุกชนิด ถ้ามหาวิทยาลัยมีความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic Community) มหาวิทยาลัยก็จะมีพลังทางด้านสติปัญญามากกว่านี้หรือการที่พระสงฆ์สร้างความเป็นชุมชนขึ้นในวัด หรือหมู่คณะศาสนาจะมีพลังมากขึ้น เป็นต้น นอกจากชุมชนเข้มแข็ง (Civil Community) ยังกล่าวถึงชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community) คือว่าทกรมอย่างหนึ่งที่ถูกหยิบยกมากล่าวอ้างในกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งโดยความหมายแล้วก็มีนัยเป็นอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ก็มีที่ตั้งข้อสังเกตต่อ

ความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่าถ้าประชาชนรวมตัวกันและมีการจัดการ จะเกิดทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาชุมชน (ประเวศ วะสี. 2542 : 27)

ส่วนชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายไว้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อมั่น และความศรัทธาในมนุษยชาติว่าทุกคนมีคุณค่าและมีความหมาย มีศักดิ์ศรี ศักยภาพหรือพลังความสามารถของมนุษย์เป็นอย่างมาก มนุษย์แต่ละคนย่อมมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ถ้ามีโอกาส การพัฒนาชุมชนจึงต้องพัฒนาบุคคลให้มีความเสมอภาคในการดำรงชีวิต โดยใช้วิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกัน กลุ่มปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนี้มีความสอดคล้องกับปรัชญาการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหลักการปกครองตนเองและกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อนำปรัชญาการ พัฒนาชุมชนมาแปลงเป็นแนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเน้นถึงการให้ความสำคัญกับคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุดในการพัฒนาชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และสามารถนำความรู้ความสามารถมาพัฒนาชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 13)

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงษ์ (2547 : 23) นำเสนอว่าลักษณะเด่นของชุมชนเข้มแข็ง มี 3 ประการ คือ

ประการแรก สามารถรวมตัวกันได้เป็นอย่างดี สมาชิกมีความรักและความผูกพันต่อกันและต่อชุมชนและมีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

ประการที่สอง มีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้ในระดับสูง แม้จะต้องเริ่มพึ่งพาภายนอกอยู่บ้าง แต่อำนาจตัดสินใจในทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน

ประการที่สาม มีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการการเรียนรู้ต่าง ๆ

ดังนั้นคำว่า ชุมชนเข้มแข็ง จึงหมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนรักและผูกพันต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพียงภายนอกบ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยไม่สูญเสียลักษณะเฉพาะของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

คณะอนุกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤต ได้กำหนดองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 14) ดังนี้

- 1.1 บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
- 1.2 มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกัน ด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
- 1.3 มีจิตสำนึกการพึ่งพาตนเอง เอื้ออาทรต่อกันและมีความรักท้องถิ่นชุมชน

- 1.4 มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
 - 1.5 มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
 - 1.6 มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
 - 1.7 มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
 - 1.8 มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
 - 1.9 มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป
- ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541 : 10) ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุปเป็น

4 ประการ คือ

1.1 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่ชุมชน (คนในชุมชน) มีการเรียนรู้และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

1.2 เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงานและมีการประเมินผล

1.3 เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณซึ่งอาจหมายถึง ความรักดี ความรัก ความห่วงหา ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน

1.4 เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือ การเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข คนในชุมชนมีจิตใจที่เยือกเย็น มีคุณภาพและคุณธรรม

ทวีศักดิ์ นพเกษตร (2542 : 15) ได้กล่าวว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องมีลักษณะของความ เป็นประชาสังคมสูง โดยประชาสังคมจะมีส่วนในการถักทอความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนและประชาสังคมที่เข้มแข็งจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบเหล่านี้คือ

1.1 จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) คือการสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาชุมชนและมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่าง ๆ ยอมรับในการรวมตัว และความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของในชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกในชุมชนในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชนเป็น ตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชน

1.2 โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร หมายถึงโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อ

ให้ผู้มีโอกาสนำข้อสรุปมาคุยถึงปัญหาด้วยกันไม่ว่าจะเป็นการพูดที่เป็นทางการหรือไม่ทางการ การให้มีเวทีประชาคม (Civic Forum) ในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นที่ที่ที่จะสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ โดยโครงสร้างพื้นฐาน (Civic Infrastructure) นี้แยกได้หลายระดับ พื้นฐานที่สุดคือการพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราวเช่น การพบปะกันกับเพื่อนบ้านในวัด การพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ระดับถัดมา คือการรวมตัวกันเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ระดับสูงสุดคือองค์กรร่วม (Umbrella Organization) เป็นที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็ง การพบปะกันในเวทีประชาสังคม ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดคุยถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็กหากแต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ด้วย

1.3 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจะต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง สิ่งซึ่งประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะซึ่งกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่ประชาชนหรือชุมชนเพียงรับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะเท่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพราะไม่มีใครประสบการณ์ที่เหมือนกันในเรื่องเดียวกันต่างคนต่างมีประสบการณ์และมองสิ่งเดียวกัน จากมุมมองและการให้คุณค่าที่แตกต่างกันชุมชนที่มีประชาคมที่เข้มแข็ง จึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

1.4 ภาวะการผู้นำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคมมิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมและริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิดหรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการผู้นำจากผู้ที่หลากหลายที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเองรวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ผึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

1.5 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันและชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นประชาสังคมมักจะพึ่งพาสถาบันของรัฐเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชุมชนที่ไม่เข้มแข็งมักจะพึ่งพาภาครัฐ ส่งผลให้รัฐมีภาวะหน้าที่รับผิดชอบชุมชนทุกด้านจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกด้าน นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด สำหรับความเป็นประชาสังคมนั้น ความสัมพันธ์แนวระนาบในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคมพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนหรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลผ่านทางความสัมพันธ์

ในแนวคิดมักเชื่อถือได้น้อยและความสัมพันธ์ในแนวคิดยังมีส่วนก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียที่ทำให้เศรษฐกิจเกิดความล้มเหลว

2. การพึ่งตนเอง

เป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่มีจุดหมายเพื่อปลดปล่อยพันธนาการต่าง ๆ ที่คน กลุ่ม หรือชุมชนยึดติดอยู่ แต่ให้มองย้อนดูตนเอง ดูภายในกลุ่ม ภายในชุมชนว่ามีศักยภาพหรือพลังความสามารถที่แฝงอยู่แล้วดึงพลังอันซ่อนเร้นเหล่านั้นออกมาจัดการแก้ไขปัญหา หากย้อนอดีตไป พบว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาก่อครองงำด้วยอุดมการณ์แห่งการพัฒนาสมัยใหม่ที่กระตุ้นให้เกิดกิเลส ความโลภและวัฒนธรรมแห่งความกลัว ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ สังคมและธรรมชาติที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนต้องแยกออกเป็น ส่วน ๆ และทำงานไม่ประสานกัน ทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมายและหนทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก็คือการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพึ่งตนเอง กล่าวได้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึงการกำหนดอนาคตของชุมชนที่วางอยู่บนความคิดและทิศทางของการพัฒนาโดยคนในชุมชนที่พึ่งพาตนเอง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553 : 15)

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม ที่มองเห็นค่าของคนและสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้าน ครอบคลุม เป็นธรรมเสมอภาค (โกวิทย์ พวงงาม, 2553 : 16) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม คือต้องมีความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งเป็นพื้นฐาน โดยไม่แยกว่าเป็นมนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความเด่นชัดเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่องเป็นแนวทางเลือก

2.2 เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนระบบคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา

2.3 เน้นการพัฒนาแบบครบถ้วนรอบด้าน คือต้องเป็นการพัฒนาแบบครบถ้วนนั่นก็คือต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาในทุกด้านและพร้อมที่จะพัฒนาไปด้วยกัน โดยมีเป้าหมายใหม่ที่การสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันที่มีความเป็นชุมชนเป็นหัวใจหลักของการพัฒนา

2.4 เน้นการพัฒนาแบบกระจาย คือ ต้องเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของทุกภาคส่วนของชุมชนไม่ใช่เป็นระบบการพัฒนาที่ให้โอกาสแก่ผู้เหนือกว่าด้านการเข้าถึงทรัพยากร เศรษฐกิจและการเมือง อาจจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

ดังนั้นหากกล่าวโดยง่าย แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเองนั้น ก็คือการใช้ปรัชญาของการยืนด้วยลำแข้งของตนเองด้วยทรัพย์ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรคน หรือแม้แต่ทรัพยากรทุนทางสังคมที่มีการจัดการอย่างเหมาะสม รู้ค่า รวมทั้งวางแผนและแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเองภายในชุมชนเป็นสำคัญ (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 17)

ความหมายของการพึ่งพาตนเอง

ได้มีผู้ให้ความหมายของการพึ่งพาตนเองไว้มากมาย ดังนี้

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรราวรณ ทิวถนอม (2551 : 22) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้เป็นนัยต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เป็นความสามารถที่เป็นตัวของตัวเองในทางความคิดโดยมีทัศนคติการมองปัญหาต่าง ๆ มีการตัดสินใจด้วยตนเอง

2.2 เป็นการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันของชุมชนหรือองค์กรชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาและในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

2.3 เป็นการพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพาเป็นการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ร่วมกัน

2.4 กรอบการมองจะต้องไม่มุ่งการแข่งขันกันหรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่าแต่เป็นการก้าวสู่ความเป็นชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ยวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ (2549 : 32) ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเอง (Self-reliance) หมายถึงการที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับการพึ่งผู้อื่น การพึ่งผู้อื่นคือความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งเอาเปรียบและเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งฝ่ายถูกรอบงำจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไม่สามารถยืนบนขาของตนเองได้

แม้มีผู้ให้นิยามของคำว่าพึ่งตนเองไว้มากมาย แต่หนึ่งไม่พ่นกันมากนักนั้นคือ การจัดการชุมชนด้วยตัวชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในมิติของการร่วมกันแก้ไขปัญหา การระดมความคิดเพื่อใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การดำเนินกิจกรรมสานสัมพันธ์ภายในชุมชน ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นการจัดการชุมชนโดยชุมชนเอง โดยยึดหลักของการทำเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน การจัดการชุมชน โดยชุมชนเอง โดยยึดหลักของการทำเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน

องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า คนย่อมช่วยตนเองได้ก่อน ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ตนเองย่อมช่วยตนเองได้นั้น มีกระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. 2550 : 25) คือ

2.1 ความรู้ของการรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกันอย่างครบถ้วน (Sense of Solidarity)

2.2 ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Values) โดยเน้นในเรื่องของการปลุกฝังให้คนในชุมชนมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและใช้มติของที่ประชุมตัดสิน โดยไม่ใช่อิทธิพลส่วนตัวของใครเข้าไปแทรกในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนในชุมชน

2.3 สปีริตในการทำงานร่วมกัน (Spirit of Cooperation) ก็จะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม (Joint Activity) และกระทำร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมช่วยเหลือกัน

2.4 สปีริตในการทำงานกลุ่ม (Collective Spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมองและให้ความสำคัญต่อความสนใจร่วมกันของกลุ่มว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น

2.5 สปีริตในการสร้างสรรค์ (Creative Spirit) คือการปลุกฝังให้มีความคิดริเริ่มมีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ ๆ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสม การบริหารและจัดการรูปแบบขององค์กรใหม่ ๆ มีประสบการณ์ใหม่ ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้แก้ไขปัญหามุมชน ไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น

2.6 สปีริตของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าช่วยตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งทางกายหรือทางวัตถุผนวกกับทางจิตใจกระทำให้บังเกิดผลมากที่สุดและมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปการกำหนดกรอบแนวความคิดว่าชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้จะต้องประกอบด้วยภารกิจตนเอง 5 ด้าน (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ, 2550 : 25) คือ

2.1 ด้านเทคโนโลยี มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชนบท ซึ่งอาจรวมถึงเครื่องมือ เครื่องใช้ พื้นบ้านและเทคโนโลยีใหม่ที่มีความทันสมัยหากแต่ควบคุมได้และควรเป็นเทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัยและพัฒนาภายในประเทศ

2.2 ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างความต้องการและขีดความสามารถสนองความต้องการ ระบบเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก มีความสามารถในการออมและการลงทุน สามารถรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการตลาด ตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคต

2.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ควรมีอย่างอุดมสมบูรณ์หรือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศและอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

2.4 ด้านจิตใจ คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่พัฒนา มีความรู้และความสามารถในการประยุกต์ มีคุณภาพ อดละอบายมุขและมีความขยันหมั่นเพียร

2.5 ด้านสังคมวัฒนธรรมชุมชน มีภาวะผู้นำที่ดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม มีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง รวมทั้งความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอก

การพึ่งพาตนเอง ทั้ง 5 ด้านนี้ จะต้องมีกระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการ (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. 2550 : 26) คือ

2.1 การสร้างความสมดุลของสาระการพึ่งตนเองเป็นความสอดคล้องความกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม

2.2 การสร้างความสามารถในการจัดการ เป็นการวิเคราะห์ การวางแผนและการจัดระบบชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสาระพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอก เพื่อขอความคิดเห็นและสนับสนุน

2.3 การสร้างเครือข่ายการทำงาน เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กรเครือข่ายมีพลังในการจัดการชุมชนเพื่อความสมดุลของการพึ่งตนเองในการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้น ต้องมีจุดเน้นการสร้างเสริมให้ชุมชนและมีความแข็งแกร่งพอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันที่มาจากภายนอกชุมชนได้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นกรอบคิดทางตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่เชื่อเรื่องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างประชาชน นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วม มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่องความเป็นปัจเจกที่มีศักยภาพในการคิดเองในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นของตนในชุมชนที่สังกัด ปัจจัยเหล่านี้ มีความตระหนักว่า พวกเขาจำเป็นต้องมารวมกันเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกคน ภายใต้กติกาที่ร่วมกันกำหนด (ปริญญา สิงห์เรือง. 2551 : 21)

ในสังคมไทยแนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชนบทที่ ปรากฏในสังคม นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 และปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมาและมีการให้ความหมายไว้หลากหลายในแต่ละช่วงเวลา เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้บรรจุการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการสนับสนุนการพัฒนาที่สนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือตนเองได้และสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมสมัยใหม่และระบบตลาดอย่างแนบแน่น แต่ความหมายดังกล่าวต้องมาชะงักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2541-2545)

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมถูกเปลี่ยนนับเป็นเรื่องของการกระจายอำนาจทางการปกครอง มีการดึงเอาองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสำหรับการมีส่วนร่วม ได้นิยามความหมายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับ การรับรู้และการให้คุณค่าแนวคิดที่แตกต่างกัน โดยความหมายของผู้ให้นิยามไว้ แบ่งออกเป็น 4 แบบ (โกวิทย์ พวงงาม. 2553 : 19) ดังนี้

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิติเชิงกระบวนการ (Process)

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

3.1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายความต้องการและการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมหรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

3.1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม อาจเป็นไปในรูปการเข้าร่วมโครงการ โดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสาน ความร่วมมือร่วม ทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงินและการสนับสนุนทรัพยากรอื่น ๆ

3.1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นการร่วมที่จะรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นหรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ด้าน

3.1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการร่วมกันควบคุม ตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น

อินทพร พิชิตตานนท์ (2547 : 25) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เน้นกระบวนการ ส่งเสริมชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การเข้าร่วมเพื่อหวังสิ่งตอบแทนและที่สำคัญการมีส่วนร่วมต้องสนองคล้องกับความจำเป็น ความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ด้วย การมีส่วนร่วมมี 4 ลักษณะ ได้แก่

3.1.1 การมีส่วนร่วม เป็นการรับอำนาจในความคิดทางการเมืองร่วมกัน ไม่ว่าจะในเรื่องการเมืองหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใด ๆ

3.1.2 การมีส่วนร่วม เป็นการร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มีความเท่าเทียมกัน และมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ไม่ใช่การมีส่วนร่วมอย่างเฉื่อยชา

3.1.3 การมีส่วนร่วม จะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการไปจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

3.1.4 การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องของผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อปรับปรุงชีวิตของคนให้ดีขึ้น

3.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิติเชิงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

นพพร อังสุโชติ (2551 : 31) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการที่ประชาชนเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจระดับต่าง ๆ ทั้งด้านการบริหาร การเมือง เพื่อที่จะกำหนดความต้องการของตนเองในชุมชนได้ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541 : 13) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นความพยายามของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางด้านการบริหารจัดการด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อที่จะกำหนดความต้องการในชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความสามารถในการจัดการและควบคุมทรัพยากรและสถาบันในสังคม

อคุลย์ มีสุข (2552 : 18) เสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมตามความหมายกว้าง ๆ ว่า การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายในเวลาเดียวกัน

3.3 ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิติเชิงผู้มีส่วนได้เสีย

อคุลย์ มีสุข (2552 : 19) สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสียในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาของภาครัฐหรือหมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนาของรัฐหรือกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ประชาชนยินดีมาร่วมซึ่งเป็นการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมลงทุนลงแรงซึ่งมีความหมายของการมีส่วนร่วมเชิงพัฒนาชุมชน

นิยามความหมายการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้

3.3.1 มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

3.3.2 ผู้เข้าร่วมใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความรู้ ความคิด ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุในกิจกรรมการพัฒนา

กฤติยา ชัยศิริ (2546 : 41) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าการที่ปัจเจกชนบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับเพราะประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ เพื่อกำหนดการดำเนินชีวิต ได้ด้วยตนเอง

3.4 ความหมายของการมีส่วนร่วม: มิติอื่น ๆ

อคุลย์ มีสุข (2552 : 19) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ในหลายมิติ มีดังนี้

3.4.1 การมีส่วนร่วมในมิติของความลึก หมายถึง การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหา

3.4.2 การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบท รู้สึก ตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็ส่งเสริม ความคิดริเริ่มของในชุมชนท้องถิ่น

3.4.3 เรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับ กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการและร่วมรับประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับการพยายามประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

3.4.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น อาจจะเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า คือการที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งแกร่งในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบ

3.4.5 การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ที่เข้าร่วม ในการแก้ไขปัญหาของเขา ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นใน เรื่องต่าง ๆ เพื่อการระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการ ก่อตั้ง และธำรงรักษาองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

3.4.6 การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างแข็งขัน หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้น ได้เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายาม ตลอดจนความเป็น ตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

3.4.7 การมีส่วนร่วม คือการที่ได้มีการจัดการความพยายามเพื่อเพิ่มความสามารถ ที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ ในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และกลุ่มความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการไม่ถูกควบคุมโดยระเบียบต่าง ๆ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการกระทำโดยไม่มีการบังคับให้ต้อง ทำหรือไม่ทำ แต่เป็นความสมัครใจที่จะร่วมกันทำ อันเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิด การศึกษา การวางแผน การตัดสินใจ การร่วมทำกิจกรรม การปฏิบัติตามแผนที่เป็นมติของชุมชนหรือแม้แต่การ ควบคุม ติดตามและประเมินผลกิจกรรม/โครงการ รวมไปถึงการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรม ชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553 : 22)

ระดับการมีส่วนร่วม

อดุลย์ มีสุข (2552 : 19) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า จำนวนประชาชน ที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วมกล่าวคือ ถ้าระดับการมี ส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชากรที่เข้ามีส่วนร่วมจะมากและยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวน ประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงลำดับ จากต่ำสุดไปสูงสุดได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน ระดับ

การปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนจนถึงระดับการตัดสินใจร่วมกันระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการติดตามตรวจสอบจนสูงสุด คือระดับการควบคุมโดยประชาชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านผลการศึกษาที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัย พบว่า มีเอกสารงานวิจัยดังนี้

ไสว วังหงษา (2547 : 56) ได้ทำการศึกษาประชากรและโครงสร้างทางประชากรของช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี พบว่า จากการศึกษาด้วยวิธีทางตรง ช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน มีประชากร 136 ตัว คิดเป็นความหนาแน่นรวม 0.126 ตัวต่อตารางเมตร โครงสร้างประชากรของช้างป่าในพื้นที่ประกอบด้วย ลูกช้างเล็ก ลูกช้างโต ช้างวัยรุ่นและช้างวัยเจริญพันธุ์ ในอัตราส่วน 1 : 0.78 : 0.88 : 0.12 การศึกษาอัตราการย่อยสลายมูลช้างป่าและอัตราการถ่ายมูลของช้างเลี้ยง เพื่อใช้ในการคำนวณประชากรช้างป่า จากการศึกษาทางอ้อมด้วยการสำรวจกองมูล พบว่า มีความหนาแน่นของช้างป่าเท่ากับ 0.623 ตัวต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งสูงกว่าการสำรวจทางตรงถึง 4.95 เท่า

จากการศึกษาโครงสร้างทางประชากรของช้างป่าด้วยวิธีทางตรง ได้แก่ การพบตัวและการวัดรอยเท้า พบว่า โครงสร้างทางประชากรของช้างป่ามีรูปร่างและฐานกว้าง แต่ในการสำรวจด้วยวิธีทางอ้อม คือการสำรวจกองมูล พบว่า โครงสร้างทางประชากรเป็นรูปโกศ ค่าเฉลี่ยสัดส่วน โครงสร้างทางประชากรที่ศึกษาจากทั้ง 3 วิธี พบว่า ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มช้างวัยรุ่น คิดเป็นร้อยละ 34.3 รองลงมา ได้แก่ ลูกช้างโต คิดเป็นร้อยละ 25.8 ช้างวัยเจริญพันธุ์ คิดเป็นร้อยละ 22.2 และลูกช้างเล็ก คิดเป็นร้อยละ 17.7 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชากรช้างป่าส่วนใหญ่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์และเมื่อพิจารณาจากจำนวนประชากรเริ่มต้น อัตราการเพิ่มประชากร จำนวนลูกช้างที่พบและสภาพถิ่นอาศัย สามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างทางประชากรช้างป่าเป็นรูปปิรามิดฐานกว้าง ซึ่งเป็นลักษณะของประชากรที่กำลังเพิ่มขึ้น

ประทีป ลิสกุลรักษ์ (2547 : 62) ได้ทำการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่ากฤษบุรีของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติกฤษบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอกฤษบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ไปพร้อมกับการประกอบอาชีพรอง โดยมีรายได้เฉลี่ย 55,046.15 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี มีที่ดินถือครองน้อยกว่า 11 ไร่ มีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย เท่ากับ 12.30 ไร่ ส่วนใหญ่ปลูกพืชเกษตร ราษฎรส่วนใหญ่เคยได้รับความเสียหายจากช้างป่าเข้ามาเหยียบทำลายพืช

เกษตร โดยไม่เคยมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาช้างป่าและไม่เป็นสมาชิกกลุ่มชมรมคนรักช้างกุยบุรี ราษฎรมีการรับรู้แนวเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นบางจุด ได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและมีระดับความรู้ด้านการป้องกันพืชเกษตรจากช้างป่าและการจับไล่ช้างป่าอยู่ในระดับดี สำหรับระดับความคิดเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่ากุยบุรีของโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าสงวนแห่งชาติป่ากุยบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอกุยบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการดำเนินการของโครงการดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์ที่ดี สามารถแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกทำลายพืชเกษตรที่เกิดขึ้นให้ลดลงได้ เป็นที่น่าพอใจของราษฎรในพื้นที่ ประสบการณ์การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาช้างป่าและการเข้าเป็นสมาชิกชมรมรักช้างป่ากุยบุรี เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขช้างป่ากุยบุรี

จากผลการศึกษาที่พบว่า ประสบการณ์การมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาช้างป่าเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของราษฎร จึงควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาช้างป่ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐให้มากขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับราษฎรในพื้นที่ พร้อมทั้งควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจด้านการแก้ไขช้างป่าควบคู่กันไปด้วยจะช่วยทำให้ราษฎรมีความเข้าใจต่อโครงการมากขึ้น จากความคิดเห็นของราษฎรเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคของโครงการในด้านความแห้งแล้ง ปริมาณน้ำไม่เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง เจ้าหน้าที่ของรัฐมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการดูแลการปฏิบัติงานของโครงการ การทำงานหลายหน่วยงานที่มีความซ้ำซ้อนหรือการประชาสัมพันธ์โครงการยังมีไม่เพียงพอซึ่งปัญหาอุปสรรคที่ราษฎรในพื้นที่ดังกล่าวได้แสดงความคิดเห็นมา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ควรนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้ปัญหาดังกล่าวให้ลดน้อยหรือหมดลงในอนาคต

มัทนา ศรีกระจ่าง (2548 : 12) ได้ทำการศึกษาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี พบว่า ในเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี มีช้างประมาณ 150 ตัว กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ โดยแหล่งที่หากินที่สำคัญของช้างป่าจะอยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่โครงการพระราชดำริฯ ซึ่งมีแหล่งน้ำและอาหารที่อุดมสมบูรณ์ แต่ที่มีการพบช้างป่าออกมาหากินนอกพื้นที่ป่าเป็นผลมาจากในพื้นที่ป่าขาดแคลนอาหารและน้ำทำให้ช้างป่าออกมาหากินอาหารและน้ำในพื้นที่ทางการเกษตรแทน ซึ่งพื้นที่ที่พบช้างป่าออกมาทำลายพืชไร่มากที่สุดมี 2 พื้นที่ โดยพบช้างป่าออกมาทำลายพืชไร่เฉลี่ยตลอดทั้งปี คือบริเวณพื้นที่จุดตรวจโครงการพระราชดำริฯ พบช้างป่าออกมามากที่สุดในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน โดยช้างป่าจะออกมาหากินบริเวณไร่สับปะรดและบริเวณฝายกั้นน้ำ ส่วนในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงที่หญ้ากำลังแตกยอดอ่อนและเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยวสับปะรด มะม่วงและขนุน เมื่อช้างมากินหญ้าเหล่านี้แล้ว จึงหากินต่อเนื่องเข้าไปยังพื้นที่ทาง

การเกษตรและในพื้นที่บริเวณนี้มีการปลูกต้นไม้เป็นแนวยาวเพื่อกันชนระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ทางการเกษตร ในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคมเป็นฤดูมรสุมที่มีฝนตกชุกและเป็นช่วงที่ไฟกำลังแตกหน่อ จึงดึงดูดให้ช้างป่าเข้ามาหากิน สำหรับพื้นที่บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติกุยบุรีเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปีและมีแหล่งโป่งกระจายกระจายทั่วไปตามแนวเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรีที่ติดกับเขตพื้นที่เกษตรกรรมจะพบช้างป่าบ่อยที่สุดในช่วงฤดูแล้งถึงต้นฤดูฝน ตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายนเช่นเดียวกับที่พบช้างป่าบริเวณจุดตรวจโครงการพระราชดำริฯ การที่พบเห็นช้างป่าออก มาหากินบริเวณพื้นที่โครงการพระราชดำริฯ และบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติกุยบุรีมากเพราะเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบ มีแหล่งน้ำและอาหารสมบูรณ์ห่างไกลจากสิ่งรบกวน และมีแนวเขตติดต่อกับพื้นที่ทางการเกษตรเป็นระยะทางยาว เหล่าเกษตรกรที่ได้ประสบปัญหาช้างป่าบุกรุกเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การเฝ้าระวังเพื่อป้องกันช้างป่ามาทำลายพืชไร่ การทำรั้วไฟฟ้าล้อมรอบและการจุดตะเกียงเฝ้าไว้ในช่วงกลางคืน เป็นต้น

สมภพ หงสตาตร์ (2548 : 45) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลให้ช้างออกจากป่ามายังพื้นที่เกษตรกรรมในช่วงฤดูแล้ง กรณีศึกษา ณ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานตอนใต้ เพื่ออธิบายถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้ช้างป่าต้องออกจากป่า พบว่า มี 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อช้างป่า นั่นคือแหล่งน้ำและร่มเงา “ปัจจัยสำคัญ” ที่ดึงดูดให้ช้างป่าที่อาศัยอยู่ในป่าได้มากระจุกตัวรวมโขลงกันในพื้นที่ของป่าห้วยสัตว์ใหญ่และบริเวณลำห้วยหุบปลาก้างมากกว่าบริเวณพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของผืนป่านั้นมาจากปริมาณน้ำที่มีอยู่อย่างเพียงพอ ทั้งในแม่น้ำปราณบุรีและแอ่งน้ำที่กระจายกระจายเป็นหย่อม ๆ ตลอดลำห้วยหุบปลาก้างนั่นเอง จากงานวิจัยพบว่า ช้างป่าชอบกินพืชอาหารป่ามากกว่าที่จะกินพืชไร่ในแปลงเกษตรกรรม ปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเสียหายของพืชไร่มักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่โขลงช้างป่าจำเป็นต้องออกไปหาแหล่งน้ำและจะต้องเดินผ่านพื้นที่เกษตรกรรมที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างชายขอบป่ากับแหล่งน้ำ ผืนป่ามีลักษณะเป็นป่าดิบแล้ง ทำให้แสงแดดสามารถส่องทะลุถึงพื้นดินได้ อุณหภูมิของความร้อนที่สูงมากเป็นสาเหตุที่ทำให้ช้างป่าต้องอพยพมาอาศัยอยู่ที่ป่าห้วยสัตว์ใหญ่ บริเวณเขาสูงเย็นและบางส่วนอาศัยอยู่ตามลำห้วยหุบปลาก้าง ป่าบริเวณเขาสูงเย็นและบริเวณลำห้วยหุบปลาก้างมีสภาพร่มครึ้มแน่นทึบและมีเรือนยอดที่ชิดติดกัน ทำให้เกิดร่มเงาและความชุ่มชื้นชนิดที่เหมาะสมสำหรับช้างป่าที่จะพำนักอาศัยในช่วงฤดูแล้ง สามารถสรุปได้ว่า ในช่วงฤดูแล้งอันยาวนาน “ร่มเงา” เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการกระจายตัวของช้างในป่า การฟื้นฟูสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นตลอดจนการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่ควรเริ่มดำเนินการศึกษาอย่างทันที เพื่อที่จะนำไปสู่แผนการจัดการของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานตอนใต้

สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย (2550 : 33) ได้ทำการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานที่เกิดปัญหาช้างป่าทำลายพืชผลทางการเกษตรเสียหายส่วนใหญ่ ได้แก่ กล้วย สับปะรด ขนุน มะพร้าว มะม่วง มะละกอ ข้าวโพด และฝรั่ง ไม้ผล เช่น มะละกอ ขนุนและมะม่วงในระยะการเจริญเติบโตโดยเฉพาะช่วงที่กำลังออกผล เป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดให้ช้างออกมากินพืชเกษตรเหล่านี้เนื่องจากช้างนิยมกินผลไม้สุกซึ่งมีรสชาติหวาน มัน ในขณะที่สับปะรดและมะพร้าวส่วนใหญ่พบเห็นช้างกินลำต้นและยอด เกิดขึ้นในระหว่างฤดูแล้งและฤดูฝน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทำให้สรุปได้ว่าฤดูกาลไม่มีผลต่อจำนวนเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น แต่ดูเหมือนว่าปริมาณน้ำฝนหรือความแห้งแล้งในพื้นที่อาจมีผลต่อจำนวนเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น จำนวนช้างที่ออกมาบุกกินและทำลายพืชเกษตรส่วนใหญ่เป็นช้างตัวเดียวหรือช้างขนาดกลุ่มเล็ก (2-4 ตัว) ในขณะที่บางช่วงอาจพบเห็นช้างกลุ่มใหญ่มากกว่า 10 ตัว ออกมาบุกกินพืชเกษตรบ้าง ช่วงเวลาที่ช้างออกมาบุกเข้าพื้นที่เกษตรกรรมเริ่มตั้งแต่หัวค่ำ (18.00 น.) ถึง เช้ามืด (6.00 น.)

สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย (2550 : 12) ได้นำเสนอประสบการณ์ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานไว้ดังนี้

1. เส้นทางเคลื่อนย้ายตามธรรมชาติถูกตัดขาด สภาพพื้นที่ป่าทางตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานถูกแบ่งแยกออกเป็นสองฝั่ง เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ทำให้เป็นอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายประชากรช้างป่าตามธรรมชาติ ดังนั้นแนวพื้นที่เกษตรกรรมทางตอนเหนือบริเวณ หมู่ 7 และหมู่ 5 ตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน ซึ่งเป็นจุดที่แคบที่สุดระหว่างป่าสองฝั่ง จึงมักถูกใช้เป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายประชากรช้างในบางฤดูกาลจึงเท่ากับเป็นการบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เกษตรกรรมและทำให้เกิดความเสียหายตามมา

2. แหล่งน้ำผืนป่าตะวันออกขาดแคลนช่วงฤดูแล้ง การสำรวจการแพร่กระจายของแหล่งน้ำพบว่าสามารถพบแหล่งน้ำได้ก่อนช้างทั่วไปในพื้นที่ อย่างไรก็ตามในฤดูแล้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติส่วนใหญ่ในป่าทางด้านตะวันออกก่อนช้างขาดแคลนและอาจมีผลดึงดูดให้ช้างออกมาใช้แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นตามขอบป่า จึงเพิ่มโอกาสในการทำให้ช้างเข้ามาใกล้กับพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะหากเป็นแปลงเกษตรที่มีการปลูกพืชเกษตรที่เป็นที่ชื่นชอบของช้าง

3. แหล่งน้ำและแหล่งโป่งในพื้นที่อุทยานฯ ไม่ขาดแคลนน้ำ การสำรวจแหล่งโป่งและพืชอาหารตามธรรมชาติ พบว่ายังคงพบกระจายอยู่ก่อนช้างทั่วพื้นที่ ดังนั้นการขาดแคลนอาหารไม่น่าเป็นปัจจัยหลักที่ดึงดูดให้ช้างออกมาจากป่า

4. พืชเกษตรดึงดูดช้าง การสำรวจความเสียหายของพืชเกษตร พบว่าแปลงเกษตรกรรมจำนวนมากตามขอบป่าปลูกพืชเกษตรหลายชนิดที่เป็นที่ชื่นชอบของช้าง ดังนั้นพืชผลทางการเกษตรเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้ช้างกลับออกมาบุกกรุกพื้นที่เกษตรอย่างสม่ำเสมอ เพราะจิตใจในรสชาติอาหาร รวมทั้งคุณค่าทางสารอาหารที่เหนือกว่าพืชอาหารตามธรรมชาติ

5. ประชากรช้างไม่มากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพการรองรับของพื้นที่ การสำรวจการแพร่กระจายของ ช้างป่าในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน พบว่า ปัจจุบันช้างไม่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ส่วนใหญ่ทาง ตอนเหนือ แต่ยังมีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นทางตอนกลางและตอนใต้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แก่งกระจาน ขณะนี้การประเมินจำนวนประชากรช้างป่าที่แน่ชัดยังคงอยู่ระหว่างการดำเนินการ โดยใช้ เทคนิคการจำแนกลักษณะทางพันธุกรรมจากกองมูล แม้ในปัจจุบันเราจะสามารถกล่าวได้ว่า พื้นที่ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานยังมีศักยภาพรองรับการขยายตัวของประชากรช้างป่าได้อีกมากแต่ทั้งนี้ จำเป็นต้องคำนึงถึงแนวเชื่อมต่อตามธรรมชาติที่เอื้อให้ประชากรช้างที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าทางตอนใต้ ผุดงเตวันออกสามารถเคลื่อนย้ายประชากรได้อย่างอิสระในอนาคตอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหา ช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิง ผสมผสาน (Mixed Methods) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการสัมภาษณ์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและการสัมภาษณ์ เสริมข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่เป็นเป้าหมายการวิจัย ได้แก่ประชากรที่มีสิทธิ์เลือกตั้งในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีประชากรทั้งหมด 48,802 คน (อำเภอสอยดาว. 2559 : 2) ผู้วิจัยกำหนดขนาด ตัวอย่าง 397 คน

การกำหนดขนาดตัวอย่าง (Sample Size) จะใช้สูตรของทาโรยามาเน (Taro Yamane) คำนวณขนาดของตัวอย่างที่เหมาะสมดังนี้

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

n = ขนาดตัวอย่าง

N = ขนาดประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนในการสุ่ม (Sampling Error)

- ความคลาดเคลื่อนมากที่สุดที่ยอมรับได้ = $\pm 5\%$

- ความเชื่อมั่นในการสุ่มน้อยที่สุดที่ยอมรับได้ คือความเชื่อมั่นในการสุ่ม 95 %

เพราะฉะนั้น

$$n = \frac{48,802}{1+48,802 (0.5)^2}$$

$$n = \frac{48,802}{123.005}$$

$$= 396.74$$

ดังนั้น จำนวนกลุ่มตัวอย่างคือ 397 คน

ส่วนเทคนิคการสุ่มตัวอย่าง (Sample Technique) ใช้การสุ่มแบบสองขั้นตอน คือขั้นแรกใช้การสุ่มแบบสัดส่วน (Proportional Sampling) และขั้นที่สองใช้การสุ่มโดยบังเอิญ (Accidental Sampling)

ขั้นแรก ใช้การสุ่มแบบสัดส่วนพิจารณาสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประชากรที่มีสิทธิ์เลือกตั้งในเขตอำเภอสอยดาว โดยใช้หลักการแบ่งสัดส่วนตามการเทียบบัญชีไตรยางศ์

ตาราง 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ชื่อตำบล	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
1.ตำบลทรายขาว	10,070	82
2.ตำบลทับช้าง	12,685	103
3.ตำบลทุ่งขนาน	8,053	65
4.ตำบลสะตอน	6,113	50
5.ตำบลปะตง	11,881	97
รวมทั้งหมด	48,802	397

ขั้นที่สอง ใช้การสุ่มโดยเลือกตัวอย่างในลักษณะการบังเอิญพบ อาทิ ประชาชนที่มาติดต่อกับหน่วยงานราชการ ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน ประชุมตำบลหรือประชุมอำเภอ ก็ได้ขอให้ช่วยตอบแบบสอบถามและรับแบบสอบถามกลับคืนมาทันที ที่ตอบเสร็จ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การสร้างเครื่องมือในการศึกษา

3. นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ตามโครงสร้างเนื้อหาและความถูกต้องเหมาะสมของภาษา

4. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรง โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและหัวข้อวิจัย จำนวน 3 คน

4.1 นายอนุชา อินทสร นายอำเภอสอยดาว

4.2 นายสิทธิชัย บรรพต หัวหน้าฯเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว

4.3 ศศ.ดร.ชวงค์ อุบาลี ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัย

5. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

องค์ประกอบของเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วยเนื้อหาสรุป ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Close - ended) และเลือกตอบ (Check - list) เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชากรที่มีสิทธิ์เลือกตั้งในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ที่งานวิจัยนี้ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอสอยดาว การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและอาชีพ

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามลักษณะเลือกตอบ (Check - list) เกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี จำนวน 16 ข้อ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามลักษณะ เลือกตอบ (Check - list) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี จำนวน 12 ข้อ

ส่วนที่ 4 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับการวัดระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม สร้างขึ้นตามลักษณะการสร้างแบบวัดทัศนคติที่เรียกว่า (Likert Scale) โดยมีตัวเลือกตอบแบบ 5 ระดับ โดยในแต่ละระดับกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5	หมายถึง	ระดับเห็นด้วยมาก
4	หมายถึง	ระดับเห็นด้วย
3	หมายถึง	ระดับไม่แน่ใจ
2	หมายถึง	ระดับไม่เห็นด้วย
1	หมายถึง	ระดับไม่เห็นด้วยมาก

ในการตีความจะแบ่งคะแนนออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนระหว่าง 4.50 – 5.00	แสดงว่าเห็นด้วยมาก
คะแนนระหว่าง 3.50 – 4.49	แสดงว่าเห็นด้วย
คะแนนระหว่าง 2.50 – 3.49	แสดงว่าไม่แน่ใจ
คะแนนระหว่าง 1.50 – 2.49	แสดงว่าไม่เห็นด้วย
คะแนนระหว่าง 1.00 – 1.49	แสดงว่าไม่เห็นด้วยมาก

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการทางสถิติดังนี้

1. ค่าร้อยละ (Percentage)
2. ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การวิจัยเอกสาร เอกสารที่จะใช้ในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Data) ได้แก่ ข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับปัญหาช้างป่า วิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

1.1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) ได้แก่ เอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ แล้วระดับหนึ่ง เอกสารชั้นรองที่สำคัญ หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในรูปแบบการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการใช้นิวสัมภาษณ์เจาะลึก โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ (Key-informants)

การสัมภาษณ์เจาะลึก เป็นการใช้นิวสัมภาษณ์เจาะลึก โดยที่ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

ชื่อ – สกุล	สถานภาพในการให้ข้อมูล
2.1 นายชาติรี สมิ้งกล้าทัพ	ท้องถิ่นอำเภอสอยดาว
2.2 นายวรายุทธ แซ่ไคว่	ปลัดอำเภอ ฝ่ายปกครอง
2.3 นายสุริยา ลากวิเศษ	เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว
2.4 นายประวิทย์ มูลวัน	เกษตรกรที่ประสบปัญหาช้างป่า หมู่ 1 บ้านคลองทราย
2.5 นายชวน แก้วมโน	เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว
2.6 นางสาวอชาสินี กิจเจริญ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 18 บ้านคลองพอก
2.7 นายประภาส พุ่มคนสิน	อดีตนายกเทศมนตรีตำบลทับช้าง หมู่ที่ 1

2.8 นายวสันต์	ตรีวุฒิ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลทับช้าง
2.9 นายปฐมพงษ์	ศรีมา	เกษตรกรเจ้าของสวนผลไม้หมู่ที่ 12 บ้านนากระชาย

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) คือผู้วิจัยอาศัยอยู่ในพื้นที่ ตำบลทรายขาว อำเภอสอยดาว เป็นระยะเวลา 14 ปี และมีประสบการณ์จากการทำงานในองค์กรปกครองท้องถิ่น กล่าวคือผู้วิจัยได้มีโอกาสทำงานที่เทศบาลตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นระยะเวลาการทำงาน 9 ปี ในตำแหน่งเจ้าพนักงานธุรการ ชำนาญงาน ทำให้ได้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นในอำเภอสอยดาวเกี่ยวกับปัญหาช้างป่าและได้ฟังการบอกเล่าจากผู้สูงอายุในชุมชนในการแก้ปัญหาช้างป่า

การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ในการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า จะใช้แหล่งข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์มาเปรียบเทียบ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่าจะแตกต่างกันหรือไม่
2. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในช่วงเวลาที่ต่างกัน เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาช้างป่าในพื้นที่อำเภอสอยดาวก็จะลงไปสัมภาษณ์ 2 ครั้ง ในช่วงเวลาที่ห่างกัน 2 สัปดาห์หรือหนึ่งเดือน แล้วนำมาเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าคงเส้นคงวาหรือขัดแย้งกัน
3. การตรวจสอบข้อมูลด้วยการอาศัยความแตกต่างด้านแหล่งข้อมูล หมายถึง การนำเอาความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลเดียวกันที่ได้รับมาจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันว่าจะมีความเหมือนหรือต่างกัน เช่น การนำข้อมูลวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า มาเทียบเคียงกันว่าข้อมูลที่ได้รับมาจากฝ่ายชาวบ้านและข้าราชการมีความเหมือนหรือมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงไหน อย่างไร และข้อมูลที่ได้รับจากฝ่ายใดจะมีน้ำหนักความน่าเชื่อถือมากกว่ากัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มเติมคำอธิบายตารางที่ได้จากการสำรวจให้มีความสมบูรณ์ขึ้น ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร มาสรุปเป็นข้อค้นพบของงานวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานำเสนอผลการวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมายของการวิเคราะห์ในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ดังต่อไปนี้

\bar{X}	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

- การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้
- ตอนที่ 1 บริบทของพื้นที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
 - ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
 - ตอนที่ 4 ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าใน เขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 บริบทของพื้นที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ในการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่าในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี มีบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตีความข้อมูลในพื้นที่ ดังนี้

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่อำเภอสอยดาว

อำเภอสอยดาว เดิมขึ้นอยู่ในเขตการปกครองอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี แต่เนื่องจากเขตการปกครองของอำเภอโป่งน้ำร้อนกว้างขวางมาก การติดต่อราชการของราษฎรและให้บริการของทางราชการเป็นไปด้วยความยากลำบากและไม่ทั่วถึง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรและอำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎรที่อยู่ห่างไกล กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศตั้งกิ่งอำเภอสอยดาวขึ้น โดยมีผลเป็นกิ่งอำเภอตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2531 (อำเภอสอยดาว. 2532 : 7)

ต่อมาเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2532 ได้รับอนุมัติเงินงบประมาณจากกรมการปกครองเป็นค่าก่อสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอพร้อมบ้านพักข้าราชการ เป็นเงิน 3,818,700 บาท โดยก่อสร้างในที่ดินของนางย้ง ลออสิทธิกริมย์ ที่ได้บริจาคที่ดินจำนวน 78 ไร่ เพื่อใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างศูนย์ราชการกิ่งอำเภอสอยดาว ที่ดินตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลปะตง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี นอกจากนี้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินสมทบในการก่อสร้างอีก จำนวน 495,000 บาท และให้เปิดให้บริการประชาชนมาตั้งแต่วันที่ 12 มิถุนายน 2532 เป็นต้นมา (อำเภอสอยดาว. 2532 : 7)

เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2535 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอสอยดาวตามประกาศพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 109 ตอนที่ 45 ลงวันที่ 9 เมษายน 2535 มีฐานะเป็นอำเภอตั้งแต่วันที่ 9 พฤษภาคม 2535 (อำเภอสอยดาว. 2532 : 7)

เมื่อพิจารณาถึงทำเลที่ตั้งของอำเภอสอยดาว ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดจันทบุรี ห่างจากจังหวัดจันทบุรี 72 กิโลเมตร มีพื้นที่ 770.948 ตารางกิโลเมตร หรือ 481,842.5 ไร่ และห่างจากกรุงเทพมหานคร 300 กิโลเมตร เป็นอำเภอชายแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยกัมพูชา มีเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอวังสมบูรณ์และอำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ พระตะบองประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา อำเภอพนมปรีก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอแก่งหางแมวและอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ในท่วงทำนองเดียวกันอำเภอสอยดาว มีลักษณะภูมิประเทศโดยรวม เป็นที่ราบสลับภูเขา มีเทือกเขาสอยดาวเป็นภูเขาที่สูงที่สุดของอำเภอสอยดาว อยู่ด้านทิศตะวันตกของอำเภอและลดหลั่นลงมาเป็นที่ราบสลับเนินเขาไปทางทิศตะวันออกจนจรดชายแดนไทย-กัมพูชา อำเภอสอยดาว มีลักษณะอากาศที่เย็นสบายตลอดปี มี 3 ฤดู คือฤดูฝน อยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม เป็นฤดูของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อากาศจะชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกตลอดฤดูฝน ฤดูหนาวอยู่ในช่วงเดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์ เป็นฤดูของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง ส่วนฤดูร้อนอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม อากาศร้อนอบอ้าวในช่วงเดือนเมษายน (อำเภอสอยดาว. 2559 : 8)

จำนวนประชากรของอำเภอสอยดาว มีจำนวนทั้งสิ้น 65,574 คน เป็นชาย 33,049 คน เป็นหญิง 32,525 คน มีจำนวนบ้านทั้งสิ้น 25,493 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 50 ภาคกลางร้อยละ 20 ภาคเหนือร้อยละ 10 นอกนั้นเป็นคนพื้นที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมร้อยละ 20 ภาษาที่ใช้เป็นภาษาอีสาน ภาษาไทยกลาง และภาษาเขมร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 70 หมู่บ้าน (อำเภอสอยดาว. 2559 : 8)

การแบ่งเขตการปกครองของอำเภอสอยดาวแบ่งเป็น 5 ตำบล 70 หมู่บ้าน ได้ดังนี้

1. ตำบลปะตง	แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน
2. ตำบลทรายขาว	แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน
3. ตำบลสะตอน	แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน
4. ตำบลทุ่งขนาน	แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 หมู่บ้าน
5. ตำบลทับช้าง	แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 18 หมู่บ้าน

สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่อยู่ในเขตที่ตั้งในอำเภอสอยดาวนั้น มีเทศบาล 2 แห่ง คือเทศบาลตำบลทรายขาวและเทศบาลตำบลทับช้าง นอกจากนี้แล้วอำเภอสอยดาวยังมีองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง คือองค์การบริหารส่วนตำบลปะตง องค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว องค์การบริหารส่วนตำบลสะตอนและองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งขนาน

สภาพปัญหาของอำเภอสอยดาวที่มีมาตั้งแต่อดีต สรุปได้ดังนี้ (อำเภอสอยดาว. 2559 : 9)

1. ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อบริโภคและการเกษตรในฤดูแล้ง โดยสภาพทั่วไปของอำเภอสอยดาวไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ มีเพียงลำคลองเล็ก ๆ และลำราง จะมีเฉพาะฤดูฝนพอลถึงเดือนมกราคมหรือกุมภาพันธ์ น้ำในลำคลองเหล่านี้จะเริ่มแห้งขอกระทบต่อการอุปโภค-บริโภค การเกษตรและการพัฒนาแหล่งน้ำมีข้อจำกัดเนื่องจากสภาพภูมิประเทศมีระดับแตกต่างกันมาก การระบายน้ำทำได้ยากต้องใช้งบประมาณลงทุนสูง และยังไม่มียงบประมาณในการก่อสร้าง

2. ปัญหาการสร้างอ่างเก็บน้ำคลองตาพลาย อ่างเก็บน้ำคลองตาพลาย ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลปะตงและหมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว พื้นที่อ่างเก็บน้ำครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 487 ไร่ พื้นที่ชลประทานครอบคลุมพื้นที่สองฝั่งตามแนวลำคลองตาพลาย ทางซ้ายอ่างเก็บน้ำในเขตตำบลปะตงและตำบลทรายขาวรวมพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ ชนิดของเขื่อนเป็นการออกแบบเบื้องต้นเป็นแบบเขื่อนดิน ความกว้างสันเขื่อนดิน ประมาณ 8 เมตร ความยาวสันเขื่อนดินประมาณ 600 เมตร ความจุอ่างเก็บน้ำคลองตาพลาย ที่ระดับน้ำเก็บกักได้ 5.09 ล้านลูกบาศก์ลิตรเมตร แต่ปรากฏว่าอ่างเก็บน้ำคลองตาพลายมีหัวงานเป็นเขื่อนดิน มีรายงานการศึกษา ปี 2547 และศึกษาผลกระทบ สวช.ปี 2549 ออกแบบสำรวจปี 2551 อยู่ในแผนของกรมชลประทาน งบ 280 ล้านบาทและบริเวณพื้นที่น้ำท่วมบางส่วนอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว

3. ปัญหาประชาชนบางส่วนไม่มีไฟฟ้าใช้ ประชาชนบางส่วนในพื้นที่อำเภอสอยดาวยังไม่มีไฟฟ้าพื้นฐานใช้ เพราะประชาชนสร้างบ้านพักอาศัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว จึงไม่สามารถปักสายไฟฟ้าเข้าไปในพื้นที่ได้ มีบางส่วนได้รับการแก้ไขโดยจัดทำระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ซึ่งไม่พอเพียงสำหรับประชาชนที่จะใช้งาน ซึ่งในขณะนี้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้อนุญาตให้ดำเนินโครงการขยายเขตไฟฟ้าเข้าหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านคลองพอก ระยะทางประมาณ 7,800 เมตร ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 5,772,751.81 บาท ซึ่งในขณะนี้งบประมาณไม่เพียงพอ จึงดำเนินการช่วงแรก (อยู่ระหว่างดำเนินการ) ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ซึ่งจะทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์ด้วย จำนวน 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 18 ตำบลทับช้าง มีผู้ได้รับประโยชน์ 508 คน จำนวน 160 หลังคาเรือน โดยมีงบประมาณที่ต้องดำเนินการ จำนวน 3,058,823.36 บาท โดยใช้เงินจากงบกลางรายการเงินสำรองจ่ายเพื่อฉุกเฉินหรือจำเป็นของรองนายกรัฐมนตรี ประจำปี 2554 จำนวน 2,400,100 บาท และเทศบาลตำบลทับช้าง สนับสนุนงบประมาณ จำนวน 660,000 บาท

4. ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำเนื่องจากอำเภอสอยดาวมีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเป็นจำนวน 179,552 ไร่ โดยเกษตรกรจะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตมันสำปะหลังเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ของทุกปี และหากปีใดราคามันสำปะหลังตกต่ำ เกษตรกรจะออกมาปิดถนนสาย 317 จังหวัดสระแก้ว ประท้วงบริเวณเขตรอยต่อระหว่างอำเภอสอยดาว ด้านเขาแหลม กับอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว

เมื่อพิจารณาภูมินิเวศของอำเภอสอยดาวมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวเดิมมีชื่อว่าป่าสงวนเขาสอยดาว อาจเนื่องมาจากเป็นภูเขาที่มีความสูงมาก ประมาณ 1,675 เมตร จากระดับน้ำทะเล โดยการบอกเล่าจากผู้สูงอายุว่าคำว่าเขาสอยดาวนั้นเกิดจาก ในเวลากลางคืนจะเห็นดวงดาวอยู่ใกล้ยอดเขา เพราะภูเขาสูงมากทำให้การมองเห็นว่าดาวอยู่ใกล้มาก ทำให้เหมือนเราสามารถนำไม้มาเขาสอยดาวได้ อาจจะหยิบหรือจับดวงดาวได้ในเวลากลางคืน ต่อมาป่าสงวนเหล่านี้ถูกรายถูกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและลักลอบล่าสัตว์ป่ากันอยู่เสมอ เนื่องจากพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติไม่รัดกุมพอที่จะเอาผิดแก่ผู้ทำลายป่าและสัตว์ป่าได้ จึงทำให้โอกาสลักลอบทำลายทรัพยากรกันอย่างไม่ที่สิ้นสุด กรมป่าไม้ได้พิจารณาเห็นว่าหากปล่อยไว้ให้เป็นป่าสงวนอย่างเดิม นับวันป่าจะหมดไป สัตว์ป่าหลายชนิดที่มีอยู่ในป่าแห่งนี้ก็จะถูกล่าสูญพันธุ์ไปด้วยทางกรมป่าไม้ จึงได้เข้าไปดำเนินงานจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวเมื่อปี พ.ศ. 2508 ในพื้นที่ป่าสงวนเขาสอยดาว โดยได้ทำการสำรวจเบื้องต้น เพื่อให้ทราบถึงชนิด ปริมาณของสัตว์ป่า สภาพของแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร ตลอดจนความเหมาะสมในการจัดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ผลจากการสำรวจในขณะนั้น พบว่าเป็นแหล่งที่มีความเหมาะสมต่อการจัดให้เป็น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอย่างยิ่ง กรมป่าไม้จึงได้ดำเนินการเพื่อออกพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ปัจจุบันมีชื่อว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 8)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2514 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีการดำเนินงานเพื่อออกพระราชกฤษฎีกายุ้มนั้น ทางราชการได้ออกสัมปทานระยะยาว 30 ปี ให้แก่บริษัทศรีมหาธา จำกัด สาเหตุเนื่องมาจากที่ทางราชการได้ออกสัมปทานดังกล่าวแก่บริษัทศรีมหาธา จำกัด ดังนั้นชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงได้มีหนังสือร้องเรียนคัดค้านการขอสัมปทานต่อ คณะปฏิวัติ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2515 ซึ่งเป็นผลให้สภาบริหารของคณะปฏิวัติได้ลงมติให้เพิกถอนพื้นที่ป่าบริเวณเขาสอยดาวออกจากเขตป่าสัมปทานแล้วประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดป่าเขาสอยดาว ให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 200 ลงวันที่ 26 สิงหาคม 2515 กำหนดให้ป่าเขาสอยดาวเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 89 ตอนที่ 132 ลงวันที่ 4 กันยายน 2515 มีพื้นที่ประมาณ 465,637 ไร่ ในภายหลังได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพิกถอนพื้นที่บางส่วนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว ในท้องที่ตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี

เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2541 โดยกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวบางส่วน ในท้องที่ตำบลตะเคียนทอง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ตามที่กำหนดไว้ในประกาศของคณะปฏิวัติ (พ.ศ. 2515) เพื่อดำเนินการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ คลองทุ่งพล อันเป็นโครงการพระราชดำริและโครงการอเนกประสงค์จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเนื้อที่ประมาณ 35 ไร่ พ.ศ. 2535 ตั้งอำเภอเขาคิชฌกูฏ เมื่อ พ.ศ. 2536 และตั้งอำเภอแก่งหางแมว เมื่อ พ.ศ. 2538 ตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเล่ม 115 ตอนที่ 64ก ลงวันที่ 24 กันยายน 2541 เหลือพื้นที่ประมาณ 465,602 ไร่ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2541 : 9)

ที่ตั้งในเขตรักษาพันธุ์ป่าเขาสอยดาวตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลทรายขาว ตำบลปะตง ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน ตำบลฉมัน อำเภอมะขาม ตำบลตะเคียนทอง ตำบลคลองพลู ตำบลพลวง อำเภอเขาคิชฌกูฏและตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี อยู่ระหว่างเส้นรุ้ง (Latitude) ที่ 12° 50 ถึง 13° 20 เหนือ และเส้นแวง (Longitude) ที่ 102° 02 ถึง 102° 16 ตะวันออก โดยมีอาณาเขตติดต่อ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 10) คือ

ทิศเหนือ จรดกึ่งอำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว

ทิศใต้ จรดอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ บ้านทุ่งพล ตำบลฉมัน อำเภอมะขาม
จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันออก ขนานและจรดมาตามถนนจันทบุรี-สระแก้ว ตำบลทรายขาว ตำบลปะตง
อำเภอสอยดาว ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันตก จรดป่าสงวนแห่งชาติขุนซ่อง แก่งหางแมว อำเภอแก่งหางแมว และป่าสงวน
แห่งชาติตาเป๊ะ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ลักษณะของชุมชนในพื้นที่ในสภาพปัจจุบัน มีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขา
สอยดาว มีจำนวน 1 แห่ง คือบ้านคลองพอก ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว ซึ่งทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
เขาสอยดาว ผ่อนผันให้อาศัยทำกินได้ แต่ไม่ให้มีการบุกรุกป่า ถากถาง เผาป่าเพิ่มเติม

การเดินทางเข้าสู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว โดยทางรถยนต์ได้ 2 ทางคือ

1. จากจันทบุรีถึงหมู่บ้านปะตง อำเภอสอยดาว ระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร จากหมู่บ้าน
ปะตงถึงที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อีก 4 กิโลเมตร

2. จากจังหวัดสระแก้ว ถึงหมู่บ้านปะตง อำเภอสอยดาว ระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว สามารถแบ่งออกเป็นลักษณะ ดังนี้
(เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 11)

1. บริเวณที่เป็นภูเขาและเนินเขา ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป เป็นภูเขาที่สลับซับซ้อน
ยอดเขาสอยดาวได้เป็นยอดเขาสูงสุด สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,675 เมตร ประกอบด้วย
ลักษณะทางธรรมชาติที่สำคัญมากมาย ลักษณะพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีลำน้ำ
จากภูเขาไหลผ่าน ทำให้ลักษณะทางภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแพลูกคลื่นลอนชัน

2. ที่ลาดเชิงเขา ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลาดเขา ต่อเนื่องจากภูเขาที่มีความชันของพื้นที่น้อย
กว่า 30 เปอร์เซ็นต์ บริเวณพื้นที่เหล่านี้มักจะมีลำน้ำ ซึ่งมีต้นน้ำจากภูเขาไหลผ่านซึ่งจะทำให้ลักษณะ
ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแพลูกคลื่นลอนชัน

3. เนินตะกอนรูปพัดติดต่อกัน เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นใกล้เทือกเขา เป็นผลมาจากการกระทำ
ของลำน้ำ ได้พัดพาเอาตะกอนขนาดต่าง ๆ มาทับถมกันในบริเวณที่ราบเชิงเขาเป็นแนวติดต่อกัน
ลักษณะพื้นที่จะเป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีความลาดชันของพื้นที่ประมาณ 1-3 เปอร์เซ็นต์

4. ลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ เป็นลักษณะที่แต่เดิมนั้นเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงมาก่อนแต่ปัจจุบัน
น้ำจากแม่น้ำไม่ท่วมแล้ว เนื่องจากลำน้ำถูกทำให้ลดระดับลงไป จึงเกิดเป็นลานตะพักลำน้ำ

เนื่องจากพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวนั้น มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วย
ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมี 2 ชนิด (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 12) คือ

1. ป่าดิบชื้น ลักษณะพืชพรรณส่วนมากเป็นป่าดงดิบชื้นประกอบด้วยพรรณไม้ที่มีค่านานา
ชนิดขึ้นคละปะปนกันอย่างหนาแน่น สภาพป่ามีความชุ่มชื้น เนื่องจากอยู่ในลักษณะภูมิอากาศที่ฝน
ตกชุก ลักษณะโครงสร้างของป่าหลายชั้น ไม้ชั้นบนเป็นไม้ขนาดใหญ่และเป็นไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ
ซึ่งมีส่วนใหญ่เป็นป่าต้นน้ำลำธารของลำห้วยลำธารหลายสาย พรรณไม้ที่สำคัญ เช่น ตะเคียนทอง
มะค่าโมง ไม้ตระกูลยาง สมพง กะบาก ตะแบก มะหาด ขนุนป่า กะบาก ประดู่ ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่าง
แน่นทึบและมีอยู่เป็นจำนวนมากที่สำคัญได้แก่ หวาย เร่ว กระวาน และข่า เป็นต้น

2. ป่าเต็งรังหรือป่าโปร่ง เป็นแหล่งที่มีทุ่งหญ้าและพรรณไม้ ซึ่งเป็นอาหารที่สำคัญของ สัตว์ป่าหลายชนิด ในป่าเหล่านี้มีไม้สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง พลวง แดง ฯลฯ ประเภทป่าการใช้ที่ดิน เนื้อที่ (ไร่) เพอร์เซ็นต์ ป่าดิบชื้น 400,383 / 85.98 ป่าเต็งรัง 395 / 0.11 ป่าเสื่อมโทรม (ที่อุทยานรุก) 63,754 / 13.68 พื้นที่ปลูกป่าโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ 1,105 / 0.25

ขณะที่ทรัพยากรสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวในปัจจุบันมีอยู่เป็นจำนวนมาก สามารถแบ่งออกได้ดังนี้ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม พบทั้งหมด 122 ชนิด จัดหมวดหมู่ได้ 73 สกุล 27 วงศ์ สัตว์ขนาดใหญ่ที่สำคัญได้แก่ ช้าง กระทิง วัวแดงและเสือโคร่ง สัตว์ขนาดกลางและขนาดเล็กได้แก่ กวาง เลียงผา เสือดาว เสือลายเมฆ หมิวควาย หมูป่า เก้ง แมวดาว หมิวขอ หมิวหมา พญากระรอกดำ กระรอกบินใหญ่ กระรอกหลายสีชนิดย่อยขนสีน้ำตาลแดงและอื่น ๆ นก พบปรากฏในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 276 ชนิด 166 สกุล 39 วงศ์ ได้แก่ ไก่ฟ้าพญาลอ นกแซกแซว นกกระทาดงจันทบูรณ์ นกอินทรี นก ขมิ้นขาว นกขมิ้นแดง นกขุนทอง และนกกินแมลงชนิดต่าง ๆ เป็นต้น สัตว์เลื้อยคลาน สสำรวจพบ 88 ชนิด 59 สกุล 16 วงศ์ ชนิดพันธุ์ที่สำคัญได้แก่ เต่าเหลืองตะกอก เต่าห้วย ตู๊กเต่าลายพาดจันทบูรณ์ กิ้งก่าหนาม กิ้งก่าดง กิ้งก่าหัวยาว จิ้งเหลนต้นไม้ จิ้งเหลนขาเล็กลาย จิ้งเหลนหัวเขมร ตะกวด งูเหลือม งูหลาม งูสิง งูเขียวกาบหมากและงูปีแก้ว เป็นต้น สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สสำรวจพบ 29 ชนิด 12 สกุล 6 วงศ์ ชนิดพันธุ์ที่สำคัญได้แก่ กบนา ปาดจี่ เขียดจะนา เขียดทราย เขียดตะปาด อึ่งน้ำเต่า อึ่ง หลังจุดและอึ่งข้าวดำ เป็นต้น ปลาน้ำจืด สสำรวจพบ 47 ชนิด 31 สกุล 17 วงศ์ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขาสอยดาวได้มีการค้นพบสัตว์ป่าที่หายากมาก เช่น ไก่ฟ้าหลังขาวพ่ายย่อย ซึ่งพบเฉพาะในเทือกเขา สอยดาวเพียงแห่งเดียวและเมื่อประมาณเดือนธันวาคม พ.ศ.2541 มีผู้พบนก 2 ชนิด คือนกขมิ้นแดง และนกขมิ้นขาว ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งนกทั้ง 2 ชนิดนี้เป็นนกที่หายาก โดยเฉพาะนกขมิ้นขาว ยังไม่เคยพบในป่าแห่งใดมาก่อน สัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าเขาสอยดาว คือ สัตว์ป่าหลายชนิดมีลักษณะที่พิเศษผิดแผกแตกต่างไปจากแห่งอื่น ๆ ของ ประเทศไทยในแง่ของสัตว์ป่า คือ สัตว์ป่าหลายชนิดที่มีลักษณะคล้ายไปทางสัตว์ป่าในแถบเขมร และเวียดนาม ดังนั้นการสงวนป่าแห่งนี้ไว้จึงมีคุณค่าทางด้านสัตวศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง แหล่งน้ำของ สัตว์ป่า สัตว์ป่าอาศัยจากลำห้วย ลำคลอง หนองบึง ที่มีอยู่มากมายภายในป่าแห่งนี้ ลำคลองใหญ่ ๆ มีคลองรารอง คลองปะตง คลองตาหรีว คลองทุ่งกว้าง คลองตาเรือ ฯลฯ

จากการสำรวจแหล่งอาหารสัตว์ป่า สามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 13) ดังนี้

1. ไป่งทุ่งตาเรือ ลักษณะของดินเป็นสีเทาสลับคล้ายดินสอพอง มีสัตว์พวกช้าง กระทิง กวาง เก้งและกระซัง

2. ไปงบ้านทุ่งกว้าง ลักษณะของดินเป็นสีน้ำตาล มีสัตว์พวกกระทิง กวาง เก้งและกระเจง
ลงกิน

3. ไปงคลองตารอง จะมีสัตว์พวกกวาง เก้ง กระเจง ฯลฯ ลงกิน

ปรากฏการณ์ปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว

จากการศึกษาบริบทชุมชนในด้านปรากฏการณ์ปัญหาช้างป่า ในเขตพื้นที่อำเภอสอยดาว
สามารถนำเสนอปรากฏการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ดังนี้

พ.ศ.2520-2525 เป็นยุคที่เริ่มมีการบุกเบิกที่ดินเพื่อปลูกพืชผลทางการเกษตร
โดยกรมที่ดินได้จัดสรรให้แก่ประชาชน ครอบครัวละ 10 ไร่ (กรม
ที่ดินอำเภอสอยดาว. 2560 : 12)

พ.ศ.2539-2549 พบว่ามีช้างป่าเสียชีวิตทั้งสิ้น 17 ตัว เกิดจากธรรมชาติ 4 ตัว เกิด
จากมนุษย์ 11 ตัว และไม่ทราบสาเหตุ 2 ตัว ช้างที่เสียชีวิตขึ้น
ใหญ่ช้างเพศผู้มากกว่าช้างเพศเมียในพื้นที่รอยต่อเขาสอยดาว
(เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 40)

พ.ศ.2543 ได้เกิดอุบัติเหตุกับช้างป่าบนถนนสายหลัก จันทบุรี-สระแก้ว
โดนรถยนต์ชนช้างทำให้เกิดความเสียหายทั้งคนและช้าง
(ผู้แสตนดิ. สัมภาษณ์. 2560)

พ.ศ.2545 เกิดภาวะฝนแล้งนานทำให้ช้างป่าจำนวนหนึ่งประมาณ 8-10 ตัว
อพยพไปหากินรอบเขตพื้นที่ เนื่องจากเกิดปัญหาบกรุกของ
ประชาชนในพื้นที่อำเภอสอยดาว (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขา
สอยดาว. 2559 : 41)

พ.ศ.2546-2547 ประชากรช้างเพิ่มขึ้น มีการพบเห็นช้างป่าที่มีงาประมาณ 10-20 ตัว
ช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว ปัจจุบันช้างป่าแยกเป็น
กลุ่มย่อย ๆ ในการหากิน (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 :
43)

พ.ศ.2548 พบช้างพลาย 3 ตัว หากินช้างล่าห้วยในหมู่บ้านในอำเภอสอยดาว
ต่อมาช้างแยกออกเป็น 2 กลุ่ม หากินนอกเขตพื้นที่ป่าเขาสอยดาว
มาหากินในสวนของชาวบ้าน (เก่ง อังคุด. สัมภาษณ์. 2560)

พ.ศ. 2548 ช้างป่าเริ่มออกนอกพื้นที่ป่ามาทำร้ายพืชสวนทางการเกษตรและ
ชาวบ้าน(วาสนา กงคง. สัมภาษณ์. 2560)

- พ.ศ.2549 ช้างป่าได้ออกจากป่าเพื่อหากินในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนธันวาคมของทุกปี ในพื้นที่อำเภอสอยดาว (แก้ว แก้วมณี. สัมภาษณ์. 2560)
- พ.ศ. 2550 การรुक้าพื้นที่รอบชายป่า จากการสัมภาษณ์พรานป่าท่านหนึ่ง ทำให้ทราบว่าพื้นที่ป่าถูกเกษตรกรรुक้าเข้าไปมาก ส่งผลให้ชายป่าถูกร่นเข้าไปในพื้นที่ป่าเดิมและบริเวณรอบชายป่าถูกเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่การเกษตร โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจ
- พ.ศ.2551 ปัญหาช้างป่าฝูงใหญ่จำนวน 10 ตัว เข้ามานุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่อำเภอสอยดาว และเริ่มเข้าทำลายพืชผลทางการเกษตรยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชน (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. 2559 : 10)
- พ.ศ.2556 หน่วยงานราชการและประชาชนร่วมประชุมปัญหาช้างป่าเขตพื้นที่อำเภอสอยดาว มีการจัดการปัญหาช้างป่าโดยการลงพื้นที่ดูงานและสำรวจปัญหา พร้อมอนุมัติ เรื่องการปรับพื้นที่เส้นทางเพื่อล่าเลี้ยงอาหารให้โขลงช้างที่หิวโหยได้มีอาหารกิน (อำเภอสอยดาว. 2559 : 13)
- พ.ศ.2557 หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว เปิดเผยว่า จำนวนช้างป่าเพิ่มมากขึ้นและเข้ามาในพื้นที่ชุมชน เข้ามากินผลไม้ ในสวน ในไร่ ได้รับความเดือดร้อน บาดเจ็บเสียชีวิต เสียทรัพย์สินจากการถูกทำร้าย ช้างป่าประมาณ 400 ตัว ที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอสอยดาว (สิทธิชัย บรรพต. สัมภาษณ์. 2560)
- พ.ศ. 2559 ต่อมาได้มีการประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว ที่ว่าการอำเภอสอยดาว ร่วมกับประชาชนในเขตพื้นที่ ร่วมกันพูดคุยปัญหาช้างป่า ได้มีการจัดทำแผนการมีส่วนร่วมจัดการประชากรช้างป่า ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพขึ้น ทุกภาคส่วน (อำเภอสอยดาว. 2559 : 9)
- พ.ศ.2560 หน่วยงานราชการและประชาชนร่วมกันป้องกันช้างป่าร่วมกัน มีจุดตรวจและการเฝ้าระวังปัญหาช้างป่า ในเขตพื้นที่อำเภอสอยดาว โดยการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตาราง 2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ (n= 397)

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	216	54.40
หญิง	181	45.60
รวม	397	100.00

จากตาราง 2 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 54.40 ส่วนเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 45.60

ตาราง 3 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ (n= 397)

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
21 – 40 ปี	99	24.90
41 – 60 ปี	152	38.30
61 – 80 ปี	146	36.80
รวม	397	100.00

จากตาราง 3 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ส่วนใหญ่มีช่วงอายุ 41-60 ปี ขึ้นไป จำนวน 152 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.30 รองลงมาเป็นช่วงอายุ 61-80 ปี จำนวน 146 ราย คิดเป็นร้อยละ 36.80 และช่วงอายุ 21-40 ปี จำนวน 99 ราย คิดเป็นร้อยละ 24.90

ตาราง 4 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา (n= 397)

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคยเรียนหรือต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา	84	21.20
ประถมศึกษา	52	13.10
มัธยมศึกษา/ปวช.	119	30.00
อนุปริญญา/ปวส.	73	18.40
ปริญญาตรี	54	13.60
สูงกว่าปริญญาตรี	15	3.80
รวม	397	100.00

จากตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี พบว่ากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีมีระดับการศึกษามัธยมศึกษา/ปวช. จำนวนสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 30.00 รองลงมาได้แก่อนุปริญญา/ปวส. และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 18.40 และ 13.60 ตามลำดับ

ตาราง 5 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอสอยดาว (n= 397)

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอสอยดาว	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 ปี	38	9.60
11-20 ปี	106	26.70
21-30 ปี	90	22.70
สูงกว่า 30 ปี	163	41.10
รวม	397	100.00

จากตาราง 5 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในเขตอำเภอสอยดาว สูงกว่า 30 ปี จำนวน 163 ราย คิดเป็นร้อยละ 41.10 ระยะเวลาตั้งแต่ 11-20 ปี ขึ้นไป จำนวน 106 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.70 และระยะเวลาตั้งแต่ 21.30 ปี จำนวน 90 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.70 ตามลำดับ

ตาราง 6 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (n= 397)

การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	จำนวน	ร้อยละ
สื่อสิ่งพิมพ์/หนังสือพิมพ์	75	18.90
โทรทัศน์	62	15.60
วิทยุ	12	3.00
การบอกเล่า	69	17.40
สื่ออินเทอร์เน็ต	157	39.50
เสียงตามสาย	18	4.50
อื่นๆ (โปรดระบุ)	4	1.00
รวม	397	100.00

จากตาราง 6 พบว่าการรับรู้ข่าวสารของกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ สื่ออินเทอร์เน็ต จำนวน 157 ราย คิดเป็นร้อยละ 39.50 สื่อสิ่งพิมพ์/หนังสือพิมพ์ จำนวน 75 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.90 และรองลงมาจากการบอกเล่า จำนวน 69 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.40 ตามลำดับ

ตาราง 7 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ (n= 397)

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกร	125	31.50
รับจ้างอิสระ/รับจ้างทั่วไป	64	16.10
แม่บ้าน	32	8.10
พนักงานเอกชน	44	11.10
นักเรียน/นักศึกษา	53	13.40
ธุรกิจส่วนตัว	23	5.80
ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจและหน่วยงานรัฐ	36	9.10
อื่น ๆ (โปรดระบุ)	20	5.00
รวม	397	100.00

จากตาราง 7 พบว่าอาชีพของกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีที่มีสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ อาชีพเกษตรกร จำนวน 125 ราย คิดเป็นร้อยละ 31.50 อาชีพรับจ้างอิสระและรับจ้างทั่วไป จำนวน 64 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.10 และอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 53 ราย คิดเป็นร้อยละ 13.40 ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการการแก้ไขปัญหาล้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวิธีการแก้ไขปัญหาล้างป่า

วิธีการแก้ไขปัญหาล้างป่า	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับที่
1. การสร้างหอคอยคอยเฝ้าระวัง	4.12	2.67	เห็นด้วย	1
2. การเคาะต้นไม้ใฝ่ให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง	3.88	0.84	เห็นด้วย	2
3. การใช้หุ่นไล่กาไล่ช้าง	3.87	1.34	เห็นด้วย	3
4. การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียงดัง	3.87	0.89	เห็นด้วย	3
5. การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม	3.77	1.18	เห็นด้วย	5
6. การยิงลูกประทัดไล่ช้าง	3.73	1.09	เห็นด้วย	6
7. การใช้คนขับไล่ช้างป่า	3.55	1.13	เห็นด้วย	7
8. การจุดน้ำมันสาบเสือไล่ช้าง	3.27	0.98	ไม่แน่ใจ	8
9. การเผาต้นไม้ใฝ่ให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง	3.21	1.29	ไม่แน่ใจ	9
10. การใช้ยาอุณพสมน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง	3.21	1.02	ไม่แน่ใจ	10
11. การเปิดเสียงเสื่อโดยวิทยุชุมชนไล่ช้าง	3.19	1.04	ไม่แน่ใจ	11
12. การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า	3.12	1.29	ไม่แน่ใจ	12
13. การปล่อยพืช ผลไม้ โดยการทิ้งให้เน่าเสียบริเวณที่ช้างผ่าน	3.10	1.12	ไม่แน่ใจ	13
14. การเผามูลสัตว์หรือพริกให้ช้างแสบตา	3.01	1.22	ไม่แน่ใจ	14
15. การใช้ช้างเลี้ยงขับไล่ช้างป่า	2.84	1.29	ไม่แน่ใจ	15
16. การยิงปืนขึ้นฟ้าขู่ช้างให้กลัว	2.78	1.56	ไม่แน่ใจ	16
รวม	3.41	1.23	ไม่แน่ใจ	

จากตาราง 8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไข ปัญหาข้างป่า พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับ ไม่แน่ใจ ($\bar{X} = 3.41$) โดยระดับความคิดเห็น แบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่ ระดับเห็นด้วย และระดับไม่แน่ใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไข สรุปได้ดังนี้

ระดับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าในระดับเห็นด้วย มีจำนวน 7 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การสร้างหอคอยคอยเฝ้าระวัง ($\bar{X} = 4.12$)

ลำดับที่ 2 การเคาะต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.88$)

ลำดับที่ 3 การใช้หุ่นไล่กาไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.87$)

ลำดับที่ 4 การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียงดัง ($\bar{X} = 3.87$)

ลำดับที่ 5 การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม ($\bar{X} = 3.77$)

ลำดับที่ 6 การยิงลูกประทัดไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.73$)

ลำดับที่ 7 การใช้คนขับไล่ช้างป่า ($\bar{X} = 3.55$)

ระดับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าในระดับไม่แน่ใจ มีจำนวน 9 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 8 การจุดน้ำมันสาบเสือไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.27$)

ลำดับที่ 9 การเผาต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.21$)

ลำดับที่ 10 การใช้ยาฉุนผสมน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.21$)

ลำดับที่ 11 การเปิดเสียงเสือโดยวิทยุชุมชนไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.19$)

ลำดับที่ 12 การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า ($\bar{X} = 3.12$)

ลำดับที่ 13 การปล่อย พืช ผลไม้ โดยการทิ้ง ให้เนาเสียบริเวณที่ช้างผ่าน ($\bar{X} = 3.10$)

ลำดับที่ 14 การเผามูลสัตว์หรือพริกให้ช้างแสบตา ($\bar{X} = 3.01$)

ลำดับที่ 15 การใช้ช้างเลี้ยงขับไล่ช้างป่า ($\bar{X} = 2.84$)

ลำดับที่ 16 การยิงปืนขึ้นฟ้าไล่ช้างให้กลัว ($\bar{X} = 2.78$)

ผลการศึกษาในประเด็นที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับ วิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าอยู่ในระดับเห็นด้วย มีจำนวน 7 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมาก ไปหาน้อยได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การสร้างหอคอยเฝ้าระวัง ($\bar{X} = 4.12$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า หอคอยเฝ้าระวังใช้สำหรับการเฝ้าดูฝูงช้างที่ เคลื่อนที่มาในระยะไกลเพื่อการแจ้งเตือนให้ชาวบ้านได้รู้ก่อนที่ช้างจะเข้ามาในพื้นที่และเตรียมการ ไล่ช้างออกเขตที่เพาะปลูกหรือบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ลักษณะหอคอย เป็นการสร้างกระท่อมหรือเพิงพักบนต้นไม้ใหญ่ โดยต้นไม้ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างหอคอยได้แก่ ต้นมะค่า ต้นก้ามปู ซึ่งควรสร้างหอคอยให้สูงจากพื้นดินประมาณ 8 เมตร ตำแหน่งที่เหมาะสมสำหรับสร้างคือ บริเวณชายป่าหรือบริเวณท้ายหมู่บ้าน วิธีการสร้างเป็นการใช้ไม้เช่น ไม้ไผ่ทั้งสดและแห้งหรือไม้ทั่วไปที่หาได้ในท้องถิ่น ขนาดที่นิยมสร้างคือ พื้นกว้าง 1.50 เมตร ยาว 2.00 เมตร โดยให้คนสามารถขึ้นไปอยู่ได้ประมาณ 2-3 คน โดยทั่วไปในการสร้างจะใช้แรงงานประมาณ 2-3 คน ก็สามารถสร้างเสร็จได้โดยใช้เวลา 8 ชั่วโมง

การใช้หอคอยเฝ้าระวัง พบการสร้างและใช้ในหมู่บ้านคลองทราย ตำบลทรายขาว ประมาณ 60 ปี วิธีการของการเฝ้าระวังที่หมู่บ้านคลองทราย ใช้วิธีการจัดเวรยาม โดยมีผู้ใหญ่บ้านและประชาชนเป็นแกนนำ ผลัดเวรกันในเวลากลางวัน กลางคืน ผลัดละ 5 ชั่วโมง หากเป็นเวลากลางคืนต้องนำไฟฉายหรือโคมไฟ ตามจำนวนคน ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถมองเห็นช้างได้

การมองเห็นฝูงช้างจะสามารถมองเห็นได้ในระยะ 500 เมตร นอกจากการเห็นด้วยสายตาแล้วยังมีวิธีการสังเกตเพิ่มเติมว่ากำลังมีฝูงช้างเดินเข้ามาในหมู่บ้าน คือการแขวงกระป๋อง กระบอกไม้ไผ่ ตามเส้นทางช้างเดินเพื่อเป็นการบอกเหตุการณ์ว่าช้างเดินมา เมื่อเห็นฝูงช้างแล้ว ผู้สังเกตการณ์ก็จะแจ้งเตือนชาวบ้าน โดยการเคาะกระบอกไม้ไผ่หรือจุดประทัด

จากการสัมภาษณ์สุริยา ลากวิเศษ ผู้มีประสบการณ์ในการสร้างและเฝ้าระวังบนหอคอย กล่าวว่าตนเคยร่วมสร้างและเฝ้าระวัง เมื่อประมาณ 60 ปีก่อน เพื่อเป็นการป้องกันตนเองจากช้างป่า เฝ้าระวังช่วงเวลากลางคืนเป็นการแจ้งเตือนที่มีความปลอดภัยจากการโดนช้างป่ามาทำร้ายได้ (สุริยา ลากวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ปัจจุบันไม่พบการสร้างหอคอยในพื้นที่อำเภอสอยดาวแล้วเนื่องจาก ไม่สามารถรวบรวมอาสาสมัครได้ เพราะส่วนใหญ่ยังไม่ประสบปัญหาและชุมชนเจริญขึ้นทำให้ชุมชนในท้องถิ่นไม่สนใจที่จะสร้างหอคอยดังกล่าวขึ้น ทำให้ไม่มีที่สังเกตการณ์เฝ้าระวัง

อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวควรมีการนำมาใช้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้รู้เกี่ยวกับช้างเสนอว่า ควรให้หน่วยงานราชการใช้วิธีการนี้ในบริเวณที่ประสบภัยช้างป่า โดยอาจสร้างเป็นหอคอยแบบมั่นคงถาวร บริเวณทางเดินธรรมชาติของช้างป่า แล้วจัดเวรยามเฝ้าระวัง เพราะเป็นวิธีการเบื้องต้นในการเฝ้าระวังช้างป่า พร้อมสามารถแจ้งเตือนให้ชาวบ้านหลบหนีได้ทันหากมีช้างป่าบุกรุกเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามหอคอยเฝ้าระวังจะไม่มีประโยชน์ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ ประชาชนในพื้นที่ในการจัดการปัญหาช้างป่า (สุริยา ลากวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 2 การเคาะลำไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.88$)

การเคาะลำไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง ใช้เมื่อมีช้างเข้ามาในพื้นที่ในระยะประมาณ 10-20 เมตร การเคาะทำให้ช้างตกใจกลัวและกลับเข้าไปในป่า

ไม้ไผ่ที่ใช้เคาะ เป็นไม้ไผ่สดหรือแห้ง ตัดเป็นท่อนความยาวประมาณ 12 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางของลำไม้ไผ่ประมาณ 6 เซนติเมตร การเคาะลำไม้ไผ่เป็นการนำลำไม้ไผ่สองท่อนมาตีกระทบกันให้เกิดเสียงดัง โดยหากมีข้างมาเพียง 1-2 ตัว การเคาะลำไม้ไผ่ต้องใช้คนประมาณ 6 คน ช่วยกันเคาะ แต่หากข้างมาเกิน 6 ตัว วิธีการนี้อาจไม่ได้ผลเนื่องจากข้างจะไม่กลัว

จากการสัมภาษณ์นายวสันต์ ตรีวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ในการเคาะลำไม้ไผ่ไล่ข้าง พบว่าวิธีการนี้ เคยใช้ที่หมู่บ้านคลองพอก อำเภอสอยดาว ข้างเข้ามาในพื้นที่ หมู่บ้านคลองพอก จำนวน 3 ตัว ในที่สุดข้างก็ถอยกลับเข้าป่าไป แต่ต่อมามีการใช้อีก ปรากฏว่าไม่ได้ผล ข้างไม่ตกใจกลัวเสียงเคาะ เนื่องจากข้างเป็นสัตว์ที่มีการเรียนรู้ได้เร็ว ต่อมาจึงมีการปรับเปลี่ยนโดยนำ กระทะ หม้อ อลูมิเนียมเก่ามาเคาะซึ่งทำให้ได้ผลมากขึ้นกว่าการใช้ไม้ไผ่ เนื่องจากมีเสียงที่ดังกว่าการเคาะลำไม้ไผ่ (วสันต์ ตรีวุฒิ. สัมภาษณ์. 2560)

วิธีการนี้มีข้อควรระวังคือ หากพบข้างตกมันเราควรหนีและห้ามเข้าไปอยู่บริเวณข้างที่ตกมันเด็ดขาดเพราะอาจเป็นอันตรายและเสียชีวิตได้ ควรแจ้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นอำเภอที่ประจำอยู่ที่ว่าการอำเภอสอยดาว

จากการสัมภาษณ์ นางอชาลิณี กิจเจริญ เสนอว่าการเคาะลำไม้ลำไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดังไล่ข้างยังเป็นวิธีการที่ได้ผลแต่ต้องมีการสลับวิธีการในการทำให้เกิดเสียงดัง เช่น การใช้เสียงคนร้อง การเคาะลำไม้ไผ่และการจุดประทัด สลับสับเปลี่ยนกัน ข้างสามารถจดจำเสียงได้ทำให้เกิดปัญหาไล่ข้างไม่ได้ผล (อชาลิณี กิจเจริญ. สัมภาษณ์. 2560)

ควรนำวิธีดังกล่าวนำมาใช้ในปัจจุบัน โดยวิธีการทำให้เกิดเสียงดัง เช่น การใช้เสียงคนร้องไล่ การเคาะลำไม้ไผ่ และการจุดประทัด เพื่อทำให้ข้างตกใจและออกจากพื้นที่ในท้องถิ่นของประชาชนเป็นการขับไล่โดยที่ใช้วัฒนธรรมชาติภายในชุมชนเป็นอีกวิธีที่ได้ผล

ลำดับที่ 3 การใช้หุ่นไล่กาไล่ข้าง ($\bar{X} = 3.87$)

การใช้หุ่นไล่กาไล่ข้าง มีลักษณะเดียวกับการใช้หุ่นไล่กาในนาข้าวที่มีการใช้โดยทั่วไป ซึ่งเป็นการทำให้ข้างเข้าใจว่ามีคนยืนอยู่ จึงไม่เข้ามาในบริเวณที่เป็นพื้นที่เกษตร

ลักษณะหุ่นไล่กาที่ใช้ส่วนใหญ่ทำมาจากเศษหญ้า เศษไม้ เชือก นำมามัดรวมกันให้มีหัวแขนขา ลักษณะเหมือนคนกำลังยืน ความสูงของหุ่นไล่กาประมาณ 160 เซนติเมตรขึ้นไป นำหุ่นไล่กาไล่เสือ กางเกง หมวก มาใส่หุ่นไล่กา โดยการทำหุ่นไล่กา 1 ตัวใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง

จากการบอกเล่าของผู้รู้ พบว่าวิธีการนี้เป็นที่นิยมกันมาก เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว ที่หมู่บ้านคลองพอก ตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว ในพื้นที่ที่ปลูกข้าวโพด อ้อยและผลไม้ม

การตั้งหุ่นไล่กาไล่ข้างจะนำไปตั้งไว้บริเวณเชิงเขา โดยการนำไปไว้ตามแนวเชิงเขาในระยะห่างกันประมาณ 5 เมตร ต่อหุ่นไล่กา 1 ตัว พื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน ในการป้องกันพืชผลทางการเกษตร เวลาข้างเดินผ่านทำให้ข้างหนีออกจากพื้นที่เนื่องจากข้างคิดว่ามีคนอยู่ วิธีการนี้จะได้ผลหากมีข้างเข้ามาในพื้นที่เพียง 1-2 ตัว

ปัจจุบัน ไม่พบการใช้หุ่นไล่กาไล่ช้างในพื้นที่อำเภอสอยดาวแล้วเนื่องจากการใช้หุ่นไล่กาไล่ช้างไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะช้างในปัจจุบันจำนวนช้างที่ลงมาในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมากันคราวละ 10-20 ตัว (สุริยา ลาภวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 4 การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียงดัง ($\bar{X} = 3.87$)

การผูกกระป๋องหรือกระดิ่งไว้ตามต้นไม้บริเวณชายป่าหรือเส้นทางเดินของช้าง เมื่อมีลมพัดมาจะทำให้เกิดเสียงดังของกระดิ่งและกระป๋องทำให้ช้างตกใจกลัวเดินเข้าป่าไป

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพกับผู้ที่มีประสบการณ์ในการผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียง พบว่าวิธีนี้เคยใช้ที่อำเภอสอยดาว เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว การใช้ในปัจจุบันนี้ไม่พบการใช้วิธีการดังกล่าว เนื่องจากเสียงที่ได้ไม่ดังมากช้างจึงไม่กลัวเสียงกระป๋องและกระดิ่งแล้ว (สุริยา ลาภวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 5 การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม ($\bar{X} = 3.77$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การขุดร่องหรือคูน้ำรอบพื้นที่เกษตรกรรมเป็นการป้องกันช้างเข้ามาในพื้นที่ โดยการใช้รถแบ็คโฮขุดร่องหรือคูน้ำรอบพื้นที่เกษตรกรรมเป็นร่องกว้างประมาณ 2 เมตร ลึก 3 เมตร ขนาดตามความยาวของตำแหน่งที่เหมาะสม ตามเส้นทางระหว่างชายเขากับพื้นที่เกษตรกรรม

ประสบการณ์การใช้การขุดร่อง พบการขุดร่องในหมู่บ้านคลองพอก ตำบลทับช้าง เมื่อประมาณ 30 ปี ถึงปัจจุบัน พบว่า มีประสิทธิภาพในการป้องกันช้างป่าเข้ามาในพื้นที่

วิธีการป้องกันโดยการขุดร่องหรือคูน้ำนี้ ใช้เงินลงทุนสูง ยกตัวอย่างเช่น หากขุดคูยาว 100 เมตร ต้องใช้เงินจ้างแบ็คโฮประมาณชั่วโมงละ 1,500 บาท 10 ชั่วโมงขึ้นไป ชั่วโมงละ 1,400 บาท อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวมีข้อจำกัดคือ มักพบปัญหาการกัดเซาะของดินตามแนวขอบในร่องที่ทำการขุด โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนทำให้เกิดปัญหาหอร่องน้ำดินถล่มในพื้นที่เพราะการขุดร่องน้ำส่วนใหญ่ใช้ได้ไม่นาน

จากการสัมภาษณ์ นายปฐมพงศ์ ศรีมา ผู้ซึ่งเคยใช้วิธีการขุดร่องน้ำหรือคูน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม วิธีการขุดคูหรือร่องลึกจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการดูแลรักษาแนวร่องให้มีระยะกว้างและลึกในระดับที่ช้างไม่สามารถข้ามได้ ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสูง แต่การขุดคูหรือร่องลึกนี้ยังมีจุดอ่อนในเรื่องร่องน้ำ ถ้าธารหรือแนวถนนที่ช้างสามารถใช้เป็นจุดข้ามได้ นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝนนั้นอาจดูแลได้ยาก เพราะการพังทลายของดินเกิดขึ้นมาก เช่น บางคูที่สร้างขึ้นป้องกันช้างป่าได้เพียงแค่ปีเดียวก็เกิดการพังทลายของดินบริเวณคันคู ทำให้ไม่สามารถป้องกันช้างได้ วิธีการแก้ไขได้ทางหนึ่งคือการเทพื้นด้านที่ติดกับพื้นที่เกษตรจะวิธีหนึ่งในการช่วยลดการพังทลายของหน้าดินได้ (ปฐมพงศ์ ศรีมา. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 6 การยิงลูกประทัดไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.73$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การยิงลูกประทัดไล่ช้าง เป็นใช้เสียงดังเพื่อขับไล่ช้างช่วงเวลาที่ช้างป่าออกหากินในช่วงเวลากลางคืน เพื่อให้ช้างกลัวและหนีเข้าไป เช่นเดียวกับการใช้การเคาะลำไม้ไผ่ การเผาไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดัง การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียงดัง

ลูกประทัดสามารถหาซื้อได้จากตลาดทั่วไป ราคาลูกประมาณ 5 บาท ลักษณะประทัดเป็นลูกกลม ๆ และมีดินปืนข้างในใช้สำหรับจุดให้เกิดเสียงดัง หากช้างมาคราวละ 1-2 ตัว จะใช้ลูกประทัดประมาณ 5-6 ลูก แต่ถ้าช้างมาเป็นโขลง 5-10 ตัว ต้องใช้ลูกประทัดประมาณ 10-20 ลูก

การยิงลูกประทัดพบมากในช่วงเวลา 5 ที่ผ่านมานี้และนิยมทั่วพื้นที่ในอำเภอฮอด เนื่องจากเป็นวิธีการที่ได้ผลและชาวบ้านสามารถหาซื้อประทัดได้ง่ายและมีราคาที่สามารถหาซื้อมาใช้ได้ อย่างไรก็ตามในการยิงประทัด ผู้ยิงต้องระวังว่าช้างอาจจะวิ่งกลับเข้ามาทำร้ายแทนที่จะหนีเข้าป่าก็ได้ อีกประการหนึ่งคือการใช้วิธีการนี้หลาย ๆ ครั้ง ช้างก็จะเกิดความคุ้นเคยกับเสียงก็ทำให้วิธีการนี้ใช้ไม่ได้ผล (ประวิทย์ มุลวัน, สัมภาษณ์, 2560)

ลำดับที่ 7 การใช้คนขับไล่ช้างป่า ($\bar{X} = 3.55$)

ในอดีตการขับไล่ช้างป่าด้วยคนในครอบครัว 3-4 คน เป็นเรื่องที่ชาวบ้านทำมาโดยตลอด และได้ผลเนื่องจากสมัยก่อนช้างจะค่อนข้างกลัวคน แต่ในปัจจุบันการใช้คนขับไล่ช้างป่าจะต้องใช้คนประมาณ 20-30 คน ตั้งแถวเดินเรียงหน้ากระดานพร้อมกับการเคาะลำไม้ไผ่หรือวัสดุอื่นที่มีเสียงดัง โดยการตั้งแถวจะอยู่ห่างจากช้างประมาณ 1 กิโลเมตร การเคาะดังกล่าวนั้นจะทำให้เกิดเสียงดังมาก ช้างก็จะไม่กล้าเข้ามาพื้นที่

ข้อดีของการไล่ช้างด้วยวิธีนี้คือประหยัดงบประมาณ ส่วนข้อจำกัดคือ บางชุมชนไม่สามารถรวมคนมาเดินได้เพราะกลัวเรื่องการโดนช้างเหยียบ ซึ่งเคยมีเหตุการณ์เกิดขึ้น (อชาลิณี กิจเจริญ, สัมภาษณ์, 2560)

ผลการศึกษาประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าที่อยู่ในระดับความเห็นไม่แน่ใจ มีจำนวน 9 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

ลำดับที่ 8 การจุดน้ำมันสาบเสือไล่ช้าง ($\bar{X} = 3.73$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ได้ข้อมูลว่า น้ำมันสาบเสือได้มาจากเยื่อของเสือ กลิ่นของเสือผสมกับน้ำมันรถยนต์ แล้วนำเศษผ้ามาแช่ไว้เป็นเวลา 1-2 คืน หลังจากนั้นนำผ้าที่แช่น้ำมันสาบเสือไปผูกตามต้นไม้บริเวณบ้าน พื้นที่สวน ชายป่าบริเวณที่ช้างผ่านหรืออาจจุดไฟเพื่อให้มีกลิ่นสาบเสือซึ่งช้างจะกลัว ทำให้สามารถไล่ช้างที่เคลื่อนที่มาในระยะไกลได้ ปัจจุบันไม่พบการใช้ น้ำมันสาบเสือแล้วเพราะไม่สามารถหาน้ำมันสาบเสือได้แล้ว (สุริยา ลาภวิเศษ, 2560)

ลำดับที่ 9 การเผาป่าไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง ($\bar{X}=3.21$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การเผาป่าไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง วิธีการคือนำป่าไม้ไฟแห้งและสดนำมากองรวมกันบริเวณชายป่าที่เป็นพื้นที่โล่งปลอดภัยจากเกิดไฟป่า โดยเมื่อจุดไฟที่กองไม้ไฟก็จะเกิดเสียงดังประทุ ทำให้ช้างได้ยินเสียงก็จะไม่เข้ามาใกล้พื้นที่ของชาวบ้าน

อย่างไรก็ตามการเผาป่าไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้างปัจจุบันไม่มีการใช้แล้วเนื่องจากเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าได้ (วสันต์ ตรีวุฒิ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 10 การใช้ยาฉุนผสมน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง ($\bar{X}=3.27$)

จากการการบอกเล่าจากคนรุ่นปู่ ย่า ได้ข้อมูลว่า ในอดีต ยาฉุนเป็นของที่หาได้ง่ายเพราะชาวบ้านนิยมสูบบุหรี่ยาฉุน จึงมีการนำยาฉุนผสมน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง ทำให้ช้างเสบตา เช่นเดียวกับการใช้เผามูลวัวหรือมูลช้างผสมพริกแห้ง ในอดีตนิยมเผาในช่วงเย็นตามจุดที่ช้างออกมาเดิน เพื่อให้ทำให้เกิดควันที่มีกลิ่นฉุน ซึ่งช้างไม่ชอบควันที่มีกลิ่นฉุน ทำให้ช้างเสบตาและเดินหนีไป (สุริยา ลากวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 11 การเปิดเสียงเสื่อโดยวิทยุชุมชนไล่ช้าง ($\bar{X}=3.19$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การเปิดเสียงเสื่อโดยวิทยุชุมชนไล่ช้างใช้ในเวลาที่ช้างเข้าพื้นที่ เพื่อเป็นการขับไล่ช้างโดยเสียงเสื่อ แต่การเปิดเสียงเสื่อไล่ช้างนั้นเป็นวิธีที่ได้ผลในระยะเวลาสั้น ประมาณ 2-3 ครั้ง หลังจากนั้นช้างมีการเรียนรู้ว่าเสียงที่ได้ยินนั้นไม่ใช่เสื่อแต่เป็นเสียงเท่านั้น ทำให้ช้างไม่กลัวและบุกรุกเข้ามาในพื้นที่สวนเช่นเดิม (สุริยา ลากวิเศษ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 12 การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า ($\bar{X}=3.10$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า เป็นการใช้ไฟฉายที่ติดที่หัวไล่ช้างในเวลากลางคืน โดยใช้คนจำนวนประมาณ 10-20 คน เดินไปเดินมา เพราะช้างคิดว่าแสงไฟนั้นเป็นดวงตาของสัตว์ขนาดใหญ่ วิธีการนี้นิยมใช้กันมากประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมาแต่ปัจจุบันไม่นิยมใช้เนื่องจากอาจเกิดอันตรายเพราะอาจต้องเจอช้างอาจทำร้ายร่างกายได้ (ประภาส พุ่มคนสิน. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 13 การปล่อย พืช ผลไม้ โดยการทิ้งให้เน่าเสียบริเวณที่ช้างผ่าน ($\bar{X}=3.12$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า วิธีนี้เป็นการการนำพืช ผลไม้ต่าง ๆ นำมาทิ้งรวมกัน ตามทางเดินของช้างในบริเวณที่ช้างผ่าน เพื่อให้เกิดกลิ่นที่เน่าเสีย ช้างจะไม่เข้ามาเพราะช้างไม่ชอบกลิ่นที่เน่าเหม็น (ชวน แก้วมโน. สัมภาษณ์. 2560)

วิธีนี้เป็นวิธีที่ไม่ค่อยนิยมเพราะชาวบ้านเองก็ต้องถูกรบกวนการกลิ่นด้วยและช้างป่าก็เดินไปเส้นทางใหม่ได้เสมอ จึงไม่สามารถป้องกันช้างป่าได้

ลำดับที่ 14 การเผามูลสัตว์หรือพริกให้ข้างแสบตา ($\bar{X} = 3.01$)

จากการบอกเล่าจากคนรุ่นปู่ ย่า ได้ข้อมูลว่า ในอดีต มูลสัตว์และพริก สามารถไล่ข้างได้ ใช้สำหรับการเผาให้เกิดควันไฟ วิธีการ คือนำมูลสัตว์แห้งต่าง ๆ และพริก นำมาเผาไฟและกลบด้วยหญ้าหรือใบไม้สดทำให้เกิดควันไฟ เมื่อข้างเดินผ่านหรือควันไฟพัดเข้าตาข้างทำให้ข้างแสบตานิยมจุดเวลาตอนเย็นช่วงเวลาที่ข้างออกหากินเพื่อป้องกันข้างเข้ามาหากินในพื้นที่เกษตร (ชวน แก้วมโน. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 15 การใช้ข้างเลี้ยงจับไล่ข้างป่า ($\bar{X} = 2.84$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า ในอดีตมีการเลี้ยงข้างบ้าน บ้านละ 3-4 ตัวไว้สำหรับจับไล่ข้างป่า แต่ในปัจจุบันไม่มีผู้ใช้วิธีการนี้แล้ว เนื่องจากข้างบ้านมีราคาแพง ดูแลยากและมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสูง (วสันต์ ศรีวุฒิ. สัมภาษณ์. 2560)

ลำดับที่ 16 การยิงปืนขึ้นฟ้าขู่ข้างให้กลัว ($\bar{X} = 2.78$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า การยิงปืนขึ้นฟ้าขู่ข้างใช้สำหรับการเฝ้าระวังข้างที่เคลื่อนที่มาในระยะใกล้พื้นที่ของเกษตรกรและบ้านเรือนประชาชน โดยการใช้เสียงปืนขู่ข้างปัจจุบันนิยมกันใช้กันอย่างกว้างขวางในพื้นที่

วิธีการ คือเมื่อข้างเข้าพื้นที่ก็นำปืนยิงขึ้นฟ้าให้ข้างกลัวและออกนอกพื้นที่ เพราะเสียงที่ดังมาก แต่ข้างมักจะคุ้นชินในเวลาต่อมา ซึ่งทำให้วิธีการนี้ใช้ได้ผลน้อยลง

อย่างไรก็ตามการยิงปืนขึ้นฟ้าขู่ข้างให้กลัวเป็นวิธีที่ไม่ควรทำเพราะอาจเป็นอันตราย ในกรณีถูกที่ลูกปืนตกใส่ได้ (ชวน แก้วมโน. สัมภาษณ์. 2560)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในภาพรวม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาพรวม	\bar{X}	S.D.	แปลความ	ลำดับ
1. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น	3.99	0.81	เห็นด้วย	1
2. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ	3.96	0.81	เห็นด้วย	2
3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ	3.85	1.16	เห็นด้วย	3
4. การมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผล	3.85	1.18	เห็นด้วย	4
รวม	3.91	0.99	เห็นด้วย	

จากตาราง 9 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมสรุปได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = 3.99$)

ลำดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ($\bar{X} = 3.96$)

ลำดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.85$)

ลำดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผล ($\bar{X} = 3.85$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในระดับเห็นด้วย เนื่องจากปัญหาช้างป่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอสอยดาวเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตและเรื้อรังมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี ในการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ส่วนที่ชาวบ้านแก้ไขกันเองก็ประสบปัญหาการขาดทั้งเงินและแรงงาน ในส่วนของหน่วยงานราชการก็เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาได้ไม่เต็มที่ ดังนั้นการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับชุมชนและระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง ประชาชนจึงเห็นว่าน่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยสูงสุดนั้นเนื่องจากการแสดงความคิดเห็นเป็นขั้นตอนแรกของการร่วมกันแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ชาวบ้านเป็นผู้ประสบปัญหาและบางส่วนมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหามาในพื้นที่ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ดังนั้นการแสดงความคิดเห็นจึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาช้างป่า

ตาราง 10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น	\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอปัญหาช้างป่าร่วมกัน	4.01	0.83	เห็นด้วย	1
2. ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าร่วมกัน	3.98	0.78	เห็นด้วย	2
รวม	3.99	0.81	เห็นด้วย	

จากตาราง 10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาช้างป่าอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.99$) โดยเรียงลำดับรายชื่อ ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอปัญหาช้างป่าร่วมกัน ($\bar{X} = 4.01$)

ลำดับที่ 2 ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าร่วมกัน ($\bar{X} = 3.98$)

จากการสัมภาษณ์ในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า ที่ผ่านมาชุมชนไม่มีเวทีที่เป็นทางการสำหรับพูดคุยปัญหาช้างป่าที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มีเพียงการจับกลุ่มพูดคุยกันเอง ทำให้ชุมชนมีความต้องการด้านการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาช้างป่า การมีเวทีที่เป็นทางการมีข้อดีในการแก้ไขปัญหารอบถึงปัญหาที่ชาวบ้านประสบ ได้วิธีการที่หลากหลายจากประสบการณ์ของชาวบ้าน แล้วรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาคือ การมีเวทีสำหรับการเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่า ทำให้หน่วยงานราชการสามารถจัดการปัญหาได้ตรงจุดและตรงต่อความต้องการของชุมชน (วรายุทธ แซ่โง้ว, สัมภาษณ์, 2560)

ตาราง 11 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาข้างป่า

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ชุมชนควรมีเวทีในการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่าร่วมกัน	3.98	0.78	เห็นด้วย	1
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานราชการในการจัดการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่า	3.95	0.84	เห็นด้วย	2
รวม	3.96	0.81	เห็นด้วย	

จากตาราง 11 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่าอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.96$) โดยเรียงลำดับรายชื่อ ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 ชุมชนควรมีเวทีในการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่าร่วมกัน ($\bar{X} = 3.98$)

ลำดับที่ 2 ชุมชนชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานราชการในการจัดการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่า ($\bar{X} = 3.95$)

จากสัมภาษณ์ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่า โดยเฉพาะเวที เพราะประชาชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานราชการจัดการปัญหาลำดิ่งป่า เช่น ที่ผ่านมานักวิชาการรัฐเป็นผู้ตัดสินใจ ทำให้การแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่าไม่ได้ผล วิธีการแก้ไขปัญหาลำดิ่งป่าไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนที่ประสบ ที่ผ่านมานักวิชาการจะไม่รู้เลยว่าหน่วยงานภาครัฐจะทำอะไรอย่างไรบ้าง นอกจากนี้งบประมาณก็มีจำกัดเพราะฉะนั้นควรมาช่วยตัดสินใจเลือกวิธีการที่ได้ผลที่สุด กลุ่มค่าที่สุด รวมถึงการครอบคลุมทุกพื้นที่ที่ได้รับความเดือดร้อน (ประภาส พุ่มคนสิน. สัมภาษณ์. 2560)

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ	\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการติดตาม เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับช้างป่า	3.93	1.75	เห็นด้วย	1
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาช้างป่า	3.89	0.96	เห็นด้วย	2
3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของภาครัฐที่เกี่ยวกับปัญหาช้างป่า	3.89	0.96	เห็นด้วย	3
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากร เช่น เงิน แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า	3.69	0.97	เห็นด้วย	4
รวม	3.85	1.16	เห็นด้วย	

จากตาราง 12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ ในการแก้ไขปัญหาช้างป่าอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.85$) โดยเรียงลำดับรายชื่อ ดังนี้

ลำดับที่ 1 ชุมชนชุมชนควรมีส่วนร่วมในการติดตาม เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับช้างป่า ($\bar{X} = 3.93$)

ลำดับที่ 2 ชุมชนชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาช้างป่า ($\bar{X} = 3.89$)

ลำดับที่ 3 ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของภาครัฐที่เกี่ยวกับปัญหาช้างป่า ($\bar{X} = 3.89$)

ลำดับที่ 4 ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานราชการในการจัดการแก้ไขปัญหาช้างป่า ($\bar{X} = 3.69$)

จากสัมภาษณ์ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า โดยเฉพาะเรื่องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารนั้น เนื่องจาก ปัจจุบันทุกครัวเรือนจะมีสมาร์ตโฟนใช้ในการสื่อสาร ดังนั้นหากมีช้างลง ณ จุดใด ชาวบ้านก็สามารถบอกกล่าวให้ครัวเรือนหรือชุมชนใกล้เคียงได้เตรียมการป้องกันช้างป่าได้

ส่วนในเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้วิธีการและการเข้าร่วมกิจกรรมของภาครัฐ พบว่า ชาวบ้านเองก็อยากเข้าร่วม โดยต้องการให้ภาครัฐเป็นแกนนำ เพราะภาครัฐจะมีความพร้อมมากกว่าในด้านความรู้ เงิน วัสดุ อุปกรณ์ แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องมีประชาชนเข้าร่วมเพราะการแก้ไขปัญหาข้างป่ารัฐไม่สามารถทำฝ่ายเดียวให้ประสบผลสำเร็จได้ อาทิ ที่ผ่านมามีกิจกรรมปลูกอ้อยกล้วยให้ข้างป่า หน่วยงานราชการจะสนับสนุนงบประมาณ แต่ต้องให้ชาวบ้านมาช่วยกันปลูกด้วย หรือหากชาวบ้านมีหน่อกล้วย ต้นอ้อย ก็สามารถนำมาร่วมปลูกได้ (ประวิทย์ มุลวัน, สัมภาษณ์, 2560)

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการการประเมินผลในการแก้ไขปัญหาข้างป่า

การมีส่วนร่วมในกระบวนการการประเมินผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมประเมินผลกิจกรรมของภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา	3.93	1.75	เห็นด้วย	1
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมสรุปผลกิจกรรมของภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่า	3.84	0.89	เห็นด้วย	2
3. ชุมชนควรมีเวทีสำหรับการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่า	3.82	1.02	เห็นด้วย	3
4. ชุมชนควรมีเวทีสำหรับการสรุปผลกิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่า	3.79	1.04	เห็นด้วย	4
รวม	3.85	1.18	เห็นด้วย	

จากตาราง 13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการการประเมินผล ในการแก้ไขปัญหาข้างป่าอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.85$) โดยเรียงลำดับรายชื่อ ดังนี้

ลำดับที่ 1 ชุมชนควรมีส่วนร่วมประเมินผลกิจกรรมของภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา ($\bar{X} = 3.93$)

ลำดับที่ 2 ชุมชนควรมีส่วนร่วมสรุปผลกิจกรรมของภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่า ($\bar{X} = 3.84$)

ลำดับที่ 3 ชุมชนควรมีเวทีสำหรับการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่า ($\bar{X} = 3.82$)

ลำดับที่ 4 ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานราชการในการจัดการ
แก้ไขปัญหาช้างป่า ($\bar{X} = 3.79$)

จากการสัมภาษณ์นายวรายุทธ แซ่โง้ง ปลัดอำเภอสอยดาว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความ
คิดเห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในด้านกระบวนการประเมินผล โดยการมีเวทีสำหรับการประเมิน
ผลกิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาช้างป่า เพราะจะได้มาร่วมกันพิจารณาถึงประสิทธิผล
และประสิทธิภาพของวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ ในการแก้ไขปัญหาช้างป่าที่เคยปฏิบัติมา อาทิ การขุดคู
การปลูกพืชให้ช้างกิน การใช้รถตรวจการณ์ส่องสปอตไลต์ไล่ช้างป่า ว่าวิธีการใดมีความคุ้มค่าเหมาะสม
สำหรับการแก้ไขปัญหาช้างป่า เพราะภาครัฐมีงบประมาณจำกัด (วรายุทธ แซ่โง้ง, สัมภาษณ์, 2560)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 5 นี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัย เรื่องความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

สรุปผล

ข้อค้นพบข้อที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ระดับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในระดับเห็นด้วย มีจำนวน 7 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การสร้างหอคอยคอยเฝ้าระวัง

ลำดับที่ 2 การเคาะต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง

ลำดับที่ 3 การใช้หุ่นไล่กาไล่ช้าง

ลำดับที่ 4 การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้เกิดเสียงดัง

ลำดับที่ 5 การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่ 6 การยิงลูกประทัดไล่ช้าง

ลำดับที่ 7 การใช้คนขับไล่ช้างป่า

2. ระดับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในระดับไม่แน่ใจ มีจำนวน 9 ประเด็น โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 8 การจุดน้ำมันสาบเสือไล่ช้าง

ลำดับที่ 9 การเผาต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง

ลำดับที่ 10 การใช้ยาจุนผสมน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง

ลำดับที่ 11 การเปิดเสียงเสือโดยวิทยุชุมชนไล่ช้าง

ลำดับที่ 12 การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า

ลำดับที่ 13 การปล่อย พืช ผลไม้ โดยการทิ้ง ให้นำเสียบริเวณที่ช้างผ่าน

ลำดับที่ 14 การเผามูลสัตว์หรือพริกให้ช้างแสบตา

ลำดับที่ 15 การใช้ช้างเลี้ยงขับไล่ช้างป่า

ลำดับที่ 16 การยิงปืนขึ้นฟ้าไล่ช้างให้กลัว

ข้อค้นพบข้อที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าของชุมชนในภาพรวมอยู่ระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

ลำดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

ลำดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติ

ลำดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผล

อภิปรายผล

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่ 2 ดังนี้

1. วิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่า

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าการสร้างหอคอยคอยเฝ้าระวังเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย (2550 : 53) ซึ่งนำเสนอว่า การสร้างหอเฝ้าระวังนี้ไม่ได้ใช้ในการป้องกันช้าง แต่ใช้ในการเฝ้าระวังและสังเกตการณ์ ช้างที่จะบุกเข้ามายังพื้นที่เกษตรกรรม หอเฝ้าระวังจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่เพิ่มโอกาสให้สามารถทำการป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หอเฝ้าระวังนี้จะทำอย่างง่าย ๆ โดยใช้วัสดุ

ภายในท้องถิ่นหรือสร้างแบบมั่นคงถาวรก็ได้ ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มี แต่ต้องพิจารณา ตำแหน่งที่จัดอย่างรอบคอบ เพราะจะเป็นประโยชน์สูงสุด วิธีการสร้างหอเฝ้าระวังได้ มีการนำไปใช้ในเกือบทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหาทั้งในทวีปเอเชียและในทวีปแอฟริกาในประเทศไทยได้มีการนำวิธีการนี้ไปใช้ในทุกพื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า การเคาะต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย (2550 : 53) ซึ่งนำเสนอว่า การเคาะต้นไม้ไฟให้เกิดเสียงดังไล่ช้างได้ มีการนำไปใช้ในเกือบทุกพื้นที่ที่เกิด ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า วิธีการนี้มีการดำเนินการหลายรูปแบบ โดยมีหลักการในการใช้เสียงดังเพื่อทำให้ช้างตกใจกลัวและหลบออกจากพื้นที่ไป เช่น การใช้เสียงคนร้องไล่ การตี กลอง ซึ่งเป็นวิธีการที่แพร่หลายของชาวบ้านในทวีปแอฟริกา การเคาะภาชนะ โลหะ เช่น หม้อ กระทะ จานหรือกระป๋องสังกะสี การใช้ประทัดรูปแบบต่าง ๆ การใช้เสียงปืน การใช้แส้ ฟาดอากาศให้เกิดเสียงดัง การทำระเบิดไม้ไฟ การใช้เสียงดังต่าง ๆ เหล่านี้ช้างป่ามักจะคุ้นชินใน เวลาต่อมา ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของอุปกรณ์ที่นำมาใช้ด้อยลง ในประเทศไทยวิธีการทำให้เกิดเสียงดังเช่น การใช้เสียงคนร้องไล่ การเคาะภาชนะ โลหะ เช่น หม้อ กระทะ จานหรือกระป๋องสังกะสี การใช้เสียงปืนและการจุดประทัด เพื่อทำให้ช้างป่าตกใจและออกจากพื้นที่เกษตรกรรมซึ่ง พบในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สลักพระและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความ คิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ทั้งในด้าน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป ลิขกุลรักษ์ (2547 : 55) เรื่องความคิดเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่ากุยบุรี ของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติกุยบุรี ผลการวิจัยพบว่าควรมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาช้างป่ากับเจ้าหน้าที่ของรัฐให้มากขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับราษฎรในพื้นที่ พร้อมทั้งควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจด้านการแก้ไขปัญหาช้างป่าควบคู่กันไปด้วยจะช่วยทำให้ราษฎรมีความเข้าใจต่อโครงการมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยยะในเชิงนโยบายในการจัดการปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีที่สำคัญดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณในการสร้างหอคอยเฝ้าระวังให้กับชุมชนที่ประสบปัญหาช้างป่า เป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นวิธีการขั้นพื้นฐานในการป้องกันและแจ้งเตือนให้กับประชาชนในเวลาที่มีช้างป่าเข้ามาพื้นที่เกษตรและในชุมชน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่ว่าการอำเภอสอยดาว ควรเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลและหมู่บ้าน ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า เนื่องจากหน่วยงานระดับอำเภอมีฝ่ายปกครองซึ่งมีเจ้าหน้าที่งบประมาณในการดูแลชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินการวิจัยหลังจากนี้คือ

1. ควรศึกษาถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพกับประชาชนที่มีประสบการณ์โดยตรงกับปัญหาช้างป่า
2. ควรศึกษาและดำเนินการจัดทำวิจัยในอำเภออื่น ๆ ที่ประสบปัญหาช้างป่า เพื่อทำการเปรียบเทียบเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่าของแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

- กรมที่ดินอำเภอสอยดาว. (2560). ข้อมูลพื้นฐานอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. จันทบุรี : กรมฯ.
- กฤติยา ชัยศิริ. (2546). “ความเป็นชุมชนเข้มแข็งในตำบลบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.” วิทยานิพนธ์ วท.ม. (ภูมิศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เก่ง อังคุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (2 มิถุนายน 2560). ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 2 จังหวัดจันทบุรี.
- แก้ว แก้วมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 กรกฎาคม 2560). ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 2 จังหวัดจันทบุรี.
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บพิธ.
- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. (2541). การศึกษาจำนวนประชากรช้างป่า ณ เขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. จันทบุรี : เขตรักษาฯ.
- _____. (2559). ข้อมูลพื้นฐานแสดงพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว. จันทบุรี : เขตรักษาฯ.
- คนกับช้าง. (2558). บทบาทที่สำคัญของช้างต่อสังคมไทย. (ออนไลน์) .แหล่งที่มา : www.youtube.com/watch?v=0YE-BKHlyRE. 20 กุมภาพันธ์ 2558.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชยันต์ วรรณะภุติ. (2536). การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชวน แก้วมโน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560). ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (2542). วิกฤตสังคมไทย 2540 กับบทบาทวิทยากร กระบวนการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : บพิธ.
- ชนพรธ ธานี. (2540). การศึกษาชุมชน. ขอนแก่น : เพ็ญพรินต์.
- นพพร อังสุโชติ. (2551). ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า. ฉะเชิงเทรา : ศูนย์พัฒนาสัตว์ป่า.
- นิรันดร์ ปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (20 พฤษภาคม 2559). ที่ทำการหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.

- เบลนิต้า สจ๊วตค็อกซ์. (2543). โครงการอนุรักษ์ช้างป่าตะวันตก. กาญจนบุรี : ม.ป.ท.
- ปฐมพงษ์ ศรีมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560).
ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.
- ประทีป ลิสกุลรักษ์. (2547). ความคิดเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่ากุกบุรี
ของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติกุกบุรีอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ อำเภอกุกบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์ วท.ม.
(การบริหารทรัพยากรป่าไม้). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประทีป ลิสกุลรักษ์. (2547). โครงการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการสำรวจระยะไกลและระบบ
สารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสำรวจตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ. กรุงเทพฯ : คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประภาส พุ่มคนสิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (4 พฤษภาคม 2560).
ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.
- ประวิทย์ มุลวัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เย็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560).
ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 4 จังหวัดจันทบุรี.
- ประเวศ วะสี. (2542). “แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้,” *สถานปฏิรูป*. 2 (3) : 27.
- ปริญญา สิงห์เรือง. (2551). “ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลชนมเปี้ย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์และการพัฒนา).
อุบลราชธานี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- เพ็ญศักดิ์ จักภูจินดา และคณะ. (2548). การศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาช้างป่าที่เกี่ยวกับช้างเลี้ยงและ
ช้างป่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- ภาคีช้างไทย. (2550). *พลิกป่า - หาคาตอบอนาคต “ช้างไทย”*. (ออนไลน์) แหล่งที่มา
www.elephantalliancethailand.com/news_read.php. 21 ตุลาคม 2560.
- มัทนา ศรีกระจำง และสมโภชน์ ศรีโกสามาตร. (2548). การติดตามการเปลี่ยนแปลงความ
หนาแน่นและการกระจายของสัตว์กินพืชขนาดใหญ่ระหว่าง ปี 2531-2548 ในบริเวณ
สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ และใกล้ที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจังหวัด
อุทัยธานี. กรุงเทพฯ : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- มัทนา ศรีกระจำง. (2548). ความสำคัญของช้างป่าต่อสังคมไทยกรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานวิจัย
สัตว์ป่ากรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ : กรมอุทยานแห่งชาติ.
- มัทนา ศรีกระจำง. (2550). “สถานภาพของช้างป่าในประเทศไทย,” *เอกสารประกอบการประชุม
วิชาการประชุมป่าไม้*. หน้า 4.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ. (2549). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ :

ไทยอนุเคราะห์.

วรายุทธ แซ่โค้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (11 พฤษภาคม 2560),

ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.

วสันต์ ตรีวุฒิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560).

ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.

วาสนา กงคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (1 พฤษภาคม 2560).

ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.

ศุภนิจ วินิตพรสวรรค์ และธนาวุฒิ ศิริมานะกุล. (2557). **คู่มือความรู้เรื่องช้างและข้อควรปฏิบัติ**

ตนเมื่อพบช้างป่า. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

สมภพ หงสदार. (2548). **ปัจจัยที่ส่งผลให้ช้างออกจากป่ามายังพื้นที่เกษตรกรรมในช่วงฤดูแล้ง**

กรณีศึกษา: ณ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานตอนใต้. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งประเทศไทย. (2550). **การจัดการปัญหาความขัดแย้งคนกับช้างป่าใน**

พื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน. กาญจนบุรี : สมาคมฯ.

สมาพร คล้ายวิเชียร, เกษสุดา บุรณพันธ์ศักดิ์ และกัญธิมา นาคินชาติ (2550). **แนวทางการพัฒนา**

แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ลัญญา ลัญญาวิวัฒน์. (2541). **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพฯ : เอมีเทรคดิ่ง.

สาย จันทร์. (2513). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับช้าง**. ลำปาง : อัดสำเนา.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2559). **แนวทางแก้ไขปัญหการอยู่ร่วมกันของคนกับช้างป่า**

ภาคตะวันออก. จันทบุรี : สำนักงานฯ.

สิทธิชัย บรรพต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560).

ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 8 จังหวัดจันทบุรี.

สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. (2550). **โครงการจัดทำระบบฐานข้อมูล ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของ**

ชุมชนเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. เพชรบุรี : มหาวิทยาลัย

ศิลปากร.

สุริยา ลาภวิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา เย็นเอียด เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560).

ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 4 จังหวัดจันทบุรี.

- ไสว วังหงษา. (2547). ประชากรและโครงสร้างทางประชากรของช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง ชลบุรี. ฉะเชิงเทรา : สถาบันวิจัยสัตว์ป่าฉะเชิงเทรา.
- อชาลณี กิจเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เข็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560). ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จังหวัดจันทบุรี.
- อดุลย์ มีสุข. (2552). การมีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการป่าโดยชุมชนในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนขุนแม่กงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: กรณีศึกษา บ้านป่าสักงามและบ้านปางจำปี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). เชียงราย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อชิพัทธ์ สุริยะรังสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เข็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (11 พฤษภาคม 2559) ที่ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 8 จังหวัดจันทบุรี.
- อำเภอสอยดาว. (2532). ลักษณะทั่วไปของพื้นที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. จันทบุรี : อำเภอสอยดาวฯ.
- อำเภอสอยดาว. (2559). ลักษณะทั่วไปของพื้นที่อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. จันทบุรี : อำเภอสอยดาวฯ.
- อินทร พิชิตานนท์. (2547). “ชุมชนเข้มแข็ง: หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน,” วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 3 (3) : 35.
- อุทัย คุณเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2547). “ชุมชนเข้มแข็ง : หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน,” วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 3 (3) : 35.
- เอเอสทีวี ผู้จัดการ. (2552). ช้างป่าแม่ลูกอ่อนเหยียบชาวบ้าน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: www.manager.co.th. 21 กุมภาพันธ์ 2559.
- อู๋ แสนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จูติมา เข็นเอือก เป็นผู้สัมภาษณ์. (16 พฤษภาคม 2560). ที่ศาลาหมู่บ้านหมู่ 1 จังหวัดจันทบุรี.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แบบสอบถาม

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการปัญหาช้างป่า
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

แบบสอบถามชุดนี้นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง
ท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จัดทำขึ้นเพื่อนำข้อมูล
ที่ได้ไปใช้ประกอบการจัดทำภาคินพนธ์ ขอให้ท่านตอบตามความเป็นจริง ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดผู้วิจัย
จะเก็บเป็นความลับ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง กรุณาใส่เครื่องหมาย ตามสภาพที่เป็นจริงหรือเติมข้อความที่เป็นจริงลงในช่องว่าง

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา
 ไม่เคยเรียนหรือต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา ประถมศึกษา
 มัธยมศึกษา/ปวช. อนุปริญญา/ปวส.
 ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
4. ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอสอยดาว.....ปี
5. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
 สื่อสิ่งพิมพ์/หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์
 วิทยุ การบอกเล่า
 สื่ออินเทอร์เน็ต เสียงตามสาย
 อื่น ๆ (โปรด ระบุ).....
6. อาชีพ
 เกษตรกร รับจ้างอิสระ/รับจ้างทั่วไป
 แม่บ้าน พนักงานเอกชน
 นักเรียน/นักศึกษา ธุรกิจส่วนตัว
 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจและหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ
 อาชีพอื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าโดยกลไกชุมชน ในเขตอำเภอสอยดาว

จังหวัดจันทบุรี

คำชี้แจง กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อวิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าตามวิธีการต่อไปนี้

วิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่า	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มาก (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่ เห็นด้วย มาก (1)
1. การใช้หุ่นไล่กาไล่ช้าง					
2. การเคาะลำไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดังไล่ช้าง					
3. การเผาลำไม้ไผ่ให้เกิดเสียงดัง					
4. การเผามูลสัตว์หรือพริกให้ช้างแสบตา					
5. การยิงลูกประทัดไล่ช้าง					
6. การผูกกระดิ่งหรือกระป๋องบนต้นไม้ให้ เกิดเสียงดัง					
7. การปล่อย พืช ผลไม้ โดยการทิ้ง ให้เนาเลียบริเวณที่ช้างผ่าน					
8. การสร้างหอคอยเฝ้าระวัง					
9. การจุดน้ำมันสาบเสือไล่ช้าง					
10. การใช้คนขับไล่ช้างป่า					
11. การใช้ช้างเลี้ยงขับไล่ช้างป่า					
12. การขุดร่องหรือคูรอบพื้นที่เกษตรกรรม					
13. การใช้ยาคุณสมบัติน้ำมันกำจัดจุดไฟไล่ช้าง					
14. การเปิดเสียงสื่อโดยวิทยุชุมชนไล่ช้าง					
15. การใช้ไฟฉายติดหัวไล่ช้างป่า					
16. การยิงปืนขึ้นฟ้าขู่ช้างให้กลัว					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาช้างป่า ในเขตอำเภอ

สอยดาว จังหวัดจันทบุรี

คำชี้แจง กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มาก (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่ เห็นด้วย มาก (1)
การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น					
1. ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอปัญหา ช้างป่าร่วมกัน					
2. ชุมชนควรมีเวทีในการเสนอแนวทางการ แก้ไขปัญหาช้างป่าร่วมกัน					
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ					
3. ชุมชนควรมีเวทีในการตัดสินใจเกี่ยวกับ แนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าร่วมกัน					
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมกับหน่วยงานราชการในการจัดการ แก้ไขปัญหาช้างป่า					
การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ					
5. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุน ทรัพยากร เช่น เงิน แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า					
6. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการ เผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับช้างป่า					
7. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเข้าร่วม กิจกรรม เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหาช้างป่า					
8. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการการแก้ไข ปัญหาช้างป่า					

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มาก (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่ เห็นด้วย มาก (1)
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล					
9. ชุมชนควรมีเวทีสำหรับการประเมินผล กิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหาข้างป่า					
10. ชุมชนควรมีเวทีสำหรับการสรุปผล กิจกรรมที่ดำเนินการเกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหาข้างป่า					
11. ชุมชนควรมีส่วนร่วมประเมินผล กิจกรรมของภาครัฐที่ดำเนินการ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหข้างป่า					
12. ชุมชนควรมีส่วนร่วมสรุปผลกิจกรรม ของภาครัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการ แก้ไขปัญหข้างป่า					

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ท่านมีความเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกลไก
ชุมชนในการจัดการปัญหาข้างป่าในเขตอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีหรืออย่างไรบ้าง นอกเหนือไปจาก
แบบสอบถามข้างต้น

คำชี้แจง โปรดเติมข้อความลงในช่องว่าง

3.1 ความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....

.....

3.2 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำหรับความคิดเห็นของท่าน

ประวัติย่อผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	นางสาวจิตติมา เย็นเยือก
วัน เดือน ปีเกิด	18 สิงหาคม 2525
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	106/1 หมู่ 1 ตำบลทรายขาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานเทศบาลตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2539	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวังน้ำเย็นวิทยาคม จังหวัดสระแก้ว
พ.ศ. 2542	มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว
พ.ศ. 2545	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปวส. (การบัญชี) เทคโนโลยีลพบุรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2557	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต รป.บ. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
พ.ศ. 2560	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต รป.ม. (การปกครองท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี